

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 13 лістапада 1987 г. № 46 (3404) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

САД ЯГОНАГА ЖЫЦЦЯ

Наўрад ці хто помніць сьвіння ў Глыбоцкім лягасе дакладна той дзень, калі з'явіўся на свет гэты чароўны, дзіўны куточак прыроды. Ды такі дзень усё ж быў. І яго добра памятае Віктар Антонавіч Ламана. Бо гэта ён тым днём выкапаў і прывёз з лесу дзесяткаў саджанцаў бярозы, клёна, ліпы, дуба і высадзіў побач з лягасаўскай канторай. Так з'явіўся

вопытны лясны ўчастак. Ішлі гады. Непрыкметна сплыла чвэрць стагоддзя. Людзі пасталелі. Дрэвы выраслі. Цяпер гэта — унікальны дэндрарый, другога такога няма ў рэспубліцы. Ні па тэрыторыі, ні па прыгажосці. На васьмі гектарах у поўнай гармоніі ўжыліся не толькі дрэвы і расліны сярэдняй паласы, але і нязвычайныя для

тутэйшага клімату — туя заходняя, аронія чарна-плодная, спірэя бумальда, арэх маньчжурскі... Ды хіба ўсе пералічыш? Іх тут 480 відаў.

Ах, якія тут ландшафты з алямі і сажалкамі! Глядзіш на ўсё гэта і думаеш: вялікі мастак — прырода, ды усё ж чаго яна была б вартай без дапамогі чалавека.

Чалавек гэты — ён,

Віктар Антонавіч Ламана. Былы лягасаўскі інжынер. Спецыяліст па лесе, але штосьці большае жыве ў ягонай душы. Не за грошы і ўзнагароды садзіў ён дрэвы. З дня ў дзень прыходзіў сюды, усюпаў, паліваў, прышчэпліваў, рабіў назіранні, праводзіў даследы. Робіць ён гэта і цяпер, нягледзячы на свой амаль васьмідзесяцігадовы ўзрост. Але ўжо не адзін, а з дапамогай такога ж няўрымслівага аматара прыроды Тадэвуша Ласоўскага. І радасна старому гаспадару — у дэндрарый будзе на-

дзейны захавальнік. Вось і ўсё, што я хацеў сказаць чытачам пра гэтага чалавека і ягоную справу. Сам я не так даўно вярнуўся адтуль і энсходжуся пад уражаннем прыгажосці і характара гэтага цуда-куточка. Перад вачамі стаіць карціна: мора жоўта-чырвоных фарбаў. Па алей, усыпанай золатам лістоў, нетаропка ступае пажылы чалавек. Шапаціць пад нагамі лісце. У небе пльывуць тысячы павуцінак. Цішыня. Пара бабінага лета...

А. КЛЯШЧУК.
Фота аўтара.

УНУМАРЫ:

Кастрычнік
і літаратура
Матэрыялы пленума
праўлення СП БССР
5—9

З РЕДАКЦЫЙНАЙ
ПОШТЫ
3

Паэма М. МЯТЛІЦКАГА
«Назоўнік»
4

«ГРЫБНЫЯ ДАЖДЖЫ»
Рэжысёр М. ПІНІГІН разважае
над праблемамі маладзёжнага
тэатральнага руху
10

«СТО РАДКОУ
ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ»:
рэцэнзуем новыя творы
11

Народны артыст БССР
М. КАЗІНЕЦ адказвае
на пытанні нашага
карэспандэнта
12

Графіка
на рэспубліканскай
выстаўцы
«Краіна Саветаў»
Нататкі мастацтвазнаўцы
Б. КРЭПАКА
•
Вершы П. ПРУДНІКАВА
13

У РАМКАХ ФЕСТИВАЛЮ ІНДЫЎ СССР

Не першы месяц крочыць па рэспубліцы фестываль Індыі ў Савецкім Саюзе. Канцэрты індыйскіх выканаўцаў, творы пэстаў і прэзентаў братняй краіны, перакладзеныя на беларускую мову, выступленні ў друку, па радыё і тэлебачанню тых, хто працаваў у гэтай краіне, — усё гэта дазваляе лепш уведаць Індыю.

Знаёмству з Індыяй і яе багатай гісторыяй спрыяе і выстаўка мастацтва, якая ў панядзелак урачыста адкрылася ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР. У экспазіцыі — дзевяност палотнаў, напісаных з пачатку нашага стагоддзя па 1947 год (гэта, як вядома, год абвешчання Індыі незалежнай рэспублікай).

Аўтарамі твораў з'яўляюцца мастакі, якія, выкарыстаўшы ўсё лепшае з усходняй і еўрапейскай школ выхаваных ма-

стацтва, садзейнічалі індыйскаму Адраджэнню. Іх аб'яднаў вядомы творца Абаніндранатх Тагор, пляменнік слаўтага Рабіндраната Тагора. Большую частку экспазіцыі і займаюць работы гэтага таленавітага, глыбока самабытнага мастака, які распрацаваў сваю асабістую тэхніку акаварэлі — «размыўку», з багатай зменай колераў і адценняў.

Прадстаўлены на выстаўцы і работы паслядоўнікаў А. Тагора — Нандала Боса, Венкатаны, вінода Бехары Мукерджы і іншых. На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі сакратар ЦК КПБ В. А. Плячэнінаў, наздвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Індыі ў СССР Трылокі Натх Кауль, які знаходзіцца ў Мінску.

Прысутнічалі таксама Генеральны консул ПНР у Мінску М. Абядзіньскі і Генеральны консул ГДР у Мінску В. Янда.

ГАСТРОЛІ У ЕГІПЦЕ

У Каіры пачаліся гастролі бальнай групы Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Беларускай ССР. Першае выступленне мінчан сталася буйной падзеяй культурнага жыцця Егіпта. А перад тым было афіцыйнае адкрыццё гастролі савецкіх артыстаў, да якіх звярнуўся намеснік міністра культуры Арабскай Рэспублікі Егіпет Ф. Салех.

Мы рады, зазначаюць, прынамсі, Ф. Салех, прымаць у сябе майстроў савецкага балета, які мае славу лепшага ў свеце. Вашы выступленні будуць спрыяць далейшаму ўмацаванню адносін паміж Егіптам і Савецкім Саюзам.

Стаяшы дыханне, зала сачыла за сцэнай, дзе разгортваліся

фрагменты з класічных балетаў «Дон Кіхот», «Лебядзінае возера», «Жызэль», танцы на музыку выдатных савецкіх кампазітараў А. Хачатурана, А. Пятрова... Вялікі поспех выпай на долю салістаў беларускага балета Л. Бржазоўскай, Н. Паўлавай, Ю. Траіна, Т. Яршовай, У. Камнова, Я. Мініна, У. Іванова, Т. Шаметавец.

Канцэртная праграма майстроў харэаграфічнага мастацтва Беларусі, падрыхтаваная пад кіраўніцтвам галоўнага балетмайстра Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР В. Елізар'ева, будзе паказана таксама ў Александрый.

(Па матэрыялах ТАСС.)

Справядзача тэатральных калектываў

Народны тэатр чытальнікаў «Жывое слова» Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага даўно прапагандае лепшыя творы беларускай літаратуры. Адна з апошніх работ калектыву — спектакль «Ефрасіння Полацкая» паводле творчасці В. Іпатавай. Чытальнікі зяртаюцца да невычэрпнай крыніцы гістарычнай памяці, даводзіць, што мінулае, у тым ліку і далёкае, служыць сучаснасці.

Спектакль «Ефрасіння Полацкая» ў аўтаран быў паказаны ў антавай зале педінстытута. У гэты ж дзень у тэатральныя пляцоўкі ператварыліся многія палаты і клубы Мінска. Тэатр-студыя Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча пазнаёміў са «Шрамамі» Я. Шабана. Тэатр юначай творчасці рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў запрысяў глядачоў на «Пінскую шляхту» В. Дуніна-Марцінкевіча. «Парог» А. Дударава паказаў на сцэне Палаца культуры Мінскага транктарнага завода самадзейны калектыв з Краснаполля. Герой купалаўскай «Паўлінкі» ажылі ў спектаклі тэатра-студыі «Летуценнік» БДУ імя У. І. Леніна.

Так пачалася ў Мінску Дэка-

да самадзейнага і прафесіянальнага тэатральнага мастацтва, прысвечанага 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Адрасы яе мэр-прапрыетства — і абласныя цэнтры рэспублікі. Адметнасць гэтага агляду ў тым, што лепшым самадзейным калектывам прадаставіць свае пляцоўкі і прафесійныя тэатры. Прынамсі, артысты з калгаса імя Кірава Слуцкага раёна і народнага тэатра Маладзечанскага гарадскога Дома культуры выступляць у Рускім тэатры БССР. На купалаўскай сцэне будзе паказаны спектакль «Ліюцікі-кветачкі» Г. Марчука ў пастаноўцы Мазырскага народнага тэатра. Тэатр оперы і балета гасцінна расчыніць дзверы перад народным тэатрам оперы Палаца культуры Белсаўпрофа.

У рамках Дэкады глядачы убачаць і лепшыя работы прафесіянальных тэатраў. Пераважная большасць спектакляў, якія прымаюць удзел у аглядзе, — сцэнічнае ўвасабленне твораў беларускіх пісьменнікаў. Да ўжо згаданых аўтараў трэба дадаць В. Лукшу, М. Матукоўскага, В. Коўтун, А. Кудраўцава, А. Жука і іншых.

НАШ КАР.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Урачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, адбыўся ў Доме літаратуры. Адкрыў і вёў вечар першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. Выступілі С. Грахоўскі, В. Гілевіч, П. Кавалёў, І. Новікаў, Б. Спрыччан. Групе літаратараў былі ўручаны ганаровыя граматы ЦК КПСС, Савета Міністраў ССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ.

На факультэце павышэння кваліфікацыі партыйных, савецкіх і ідэалагічных кадраў Мінскай вышэйшай партыйнай школы адбыўся «круглы стол»

на тэму: «Беларуская мова: праблемы развіцця і функцыянавання». Адкрыў і вёў пасяджэнне прафесар ВПШ, доктар філалагічных навук А. Міхневіч. У гаворцы ўдзельнічалі сакратар праўлення СП БССР В. Зубанак, загадчык кафедры беларускай мовы філфака БДУ імя У. І. Леніна Л. Шакун, прафесар кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна А. Баркэвіч, дацэнт педінстытута П. Садоўскі.

Слухачы факультэта выступілі ў дыскусіі, атрымалі адказы на шматлікія пытанні.

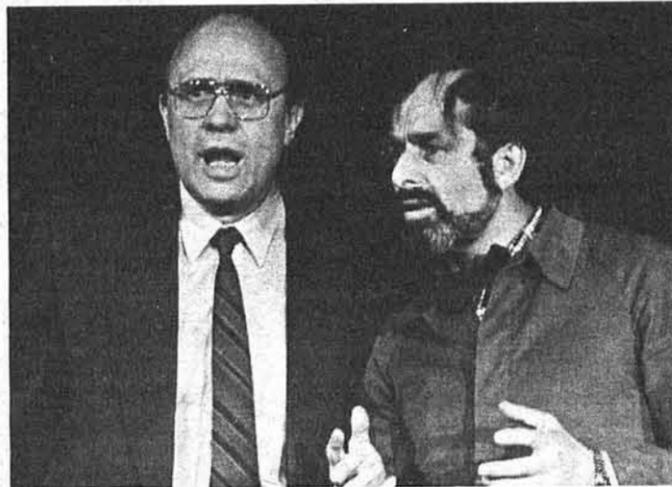
П. САБІНА.

НАШЫ ГОСЦІ

УПЕРШЫНІЮ НА МІНСКАЙ СЦЭНЕ

У панядзелак спектаклем «Мудрамер», у аснову якога пакладзена сатырычная камедыя Мікалая Матукоўскага, у Мінску пачаў свае малыя гастролі Талінскі эксперыментальны тэатр-студыя «Ля вядука». На працягу дзесяці дзён творчы калектыв панажна ў тэатральных залах Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча таксама драму польскага драматурга Славаміра Мрожана «Танга». Юныя глядачы пазнаёмяцца са спектаклем «Прадстаўленне скамарохаў».

П. ГАРДЗІЕНКА.

«Мудрамер» М. Матукоўскага. Л. Шаўцоў (Вяршыля) і Б. Штэйні (Мурашка).

«Гэта былі гады ўпартай працы на мяжы чалавечых магчымасцей, вострай і шматпланавай барацьбы».

Так, маё пакаленне тварыла подзвіг. Гэтым мы можам, маме права і шчасце ганарыцца.

У тыя ж трыццатыя гады маё пакаленне вытрывала і навалу злосных парушэнняў сацыялістычнай законнасці, злачынстваў, якіх немагчыма дараваць тым, хто такога тварыў. Калі аб'ектыўна гаварыць пра гісторыю таго часу, нельга абйсці і той, хоць і не доўгі, але згубны перыяд.

веккага народа ў Вялікую Айчынную вайну пацвердзілі гэта з выключнай сілай.

А што адбылося ў пяцідзясятых і наступных гадах? Была абвешчана барацьба супраць культуры асобы Сталіна. Правільная, патрэбная барацьба. Аднак тут жа пачалося стварэнне культуры асобы Хрушчова. Толькі што асуджанае адразу ж пачало паўтарацца. Раптам, без усякага грунту высунулі тэзіс: «Наша пакаленне будзе жыць пры камунізме», хоць ніхто не паверыў у гэта ні тады, ні пасля, таму што лозунг неабдума-

Іван НОВІКАЎ

ПАГЛЯДЗІ У СВАЮ ДУШУ

Аднак, аб'ектыўнасць патрабуе ад гісторыкаў, літаратараў, публіцыстаў гранічнай прычыновасці і дакладнасці, калі даецца аналіз і ацэнка цэламу перыяду з жыцця краіны. Бо ў той перыяд умяшчаюцца дзеянні ўсяго без выключэння народа, усіх яго сіл, плыней, груп, асоб. Вальціць усё ў адну кучу і наклеяць на ўсё адзін ярлык было! б недаравальна, прырэчыла б ісціне, гістарычнай праўдзе.

Звяртам на гэта ўвагу, бо мяне ў апошні час турбуе, што некаторыя аўтары ў эмацыянальным запале паказваюць дваццатыя — трыццатыя гады нашай гісторыі пераважна чорнымі фарбамі. Маўляў, і Індустрыялізацыю дарэмна тады пачалі, трэба было не спяшацца, хай бы працягнуліся гэтыя, і калектывізацыя прынесла толькі шкоду, і культурнай рэвалюцыі нібыта і не было. А некаторыя дагаварыліся да таго, што Троцкі, Каменю, Зіноўеў былі ледзь не галоўнымі арганізатарамі Кастрычніцкай рэвалюцыі, і іх трэба паказваць у мастацкіх і дакументальных творах толькі такімі. І наадварот, вобраз Уладзіміра Ільіча Леніна мы, маўляў, падаём за надта ідэалізавана, а ён жа, кажучы «наватары», быў такі ж, як мы, і сумняваўся часта, і памыліўся, і каюўся, а ў цяжкія хвіліны быццам губляўся, і тады яго вырвалі бліжэйшыя саратнікі і г. д. Трэба, маўляў, зніць вобраз Ільіча з п'едэстала і паказаць «жывым чалавекам». Адным словам, хай ён стане такім жа маленькім, як мы.

Звычайна апраўдваюць такія спробы патрэбай ажывіць вобраз прадацыра. Такі намер можна было б прыняць, але пры адной умове: ажывіць трэба не прыніжваючы, не зводзячы вобраз Леніна да свайго ўзроўню, а перадаючы нейкім больш выразнымі сродкамі яго веліч, незвычайнасць, геніяльнасць, вышнюю праз чалавечую працату, абальянасць.

Вернемся ў тыя ж дваццатыя — трыццатыя гады. Чым вызначаліся яны ў ідэйна-маральным плане? У нашых людзях былі высакародныя ідэалы і высакародны вобраз, узор, прыклад чалавеча, у якога можна і трэба вучыцца, як жыць, — Уладзімір Ільіч Ленін. Мы верылі ў рэальнасць пастаўленых ім мэт і планаў. Мы ведалі, што словы Леніна і яго партыі не разыходзяцца са справамі. Мы выхоўваліся на вобразе Леніна. У гэтым была наша сіла, духоўная моц нашага грамадства.

Любое грамадства толькі тады моцнае, калі яго злітнае, з'яднае, і калі ў яго ёсць высокія ідэалы, узоры для пераймання. Герачыныя подзвігі са-

ны і несур'ёзны. Ставілася задача ў казачка кароткі тэрмін дагнаць і перагнаць Амерыку па вытворчасці прадуктаў жыццёвага ладу, хоць зноў жа ўсе бачылі, што тэзіс яўна надуманы, нерэальны. А колькі было такіх пустых слоў, якія гублілі веру людзей у нашу агульную справу будаўніцтва сацыялізму! Як адбілася гэта на маральнай атмасферы грамадства, якія негатывыя працэсы нарадзіла, вядома ўсім.

Прыгадаем для прыкладу злучэнню дзейнасць мафіі Медунова — Шчолакава — Чурбанова і іх апекуноў, ці злачынствы Рашыдава, Кунаева... Яны нанеслі грамадству такую шкоду, меру якой цяжка вызначыць. Адбылася дэградацыя маральных каштоўнасцей. Паправіць жа шкоду маральную часта бывае цяжэй, чым матэрыяльныя выдаткі. Асабліва для моладзі. Яна выключна востра рэагуе на несправядлівасць і лёгка паддаецца заганам уплывам. Пазбавіць нашых людзей ідэалаў, прынізіць маральна-этычныя крытэрыі ў грамадстве, — асабіста мне такі замах здаецца кашчунствам. З каго ж тады нашай моладзі браць прыклад у жыцці, на каго раўняцца, каму наследаваць?

Адразу ж папярэджваю: я не за ружоўнікае, салодзенькае, без гарчынкі літаратурнае ці публіцыстычнае пітво. Не, і яшчэ раз не! Жыццё настолькі складанае, у ім усё так пераплецена, што штучны падзел яго на чорнае і белае аднолькава непрамыслены. На мой погляд, патрэбны аб'ектыўныя крытэрыі ў ацэнцы падзей і людзей любога перыяду, патрэбен усебаковы ўлік умоў жыцця, дыялектыкі барацьбы, аб'ектыўных і суб'ектыўных матываў паводзін людзей. Несумненна, несправядліва і ненавукова выхопліваць асобныя факты і падзеі з агульнай плыні жыцця і даваць ім суб'ектыўныя трактоўкі, прыпісваць людзям тое, чаго не было, навязваць гістарычным асобам свае думкі і пазіцыі, па-свойму перакрываць гісторыю.

Вось чаму я ўсім сэрцам успрыняў ацэнку гістарычных падзей у нашай краіне, якую даў у сваім дакладзе М. С. Гарбачоў. Ён паставіў усё на сваё месца, зыходзячы з навуковых пазіцый, а не суб'ектывісцкіх трактовак некаторых аўтараў. Семдзсят гадоў барацьбы і

Пасля спектакля. М. Матукоўскі ітае артыстаў з Таліна. Фота Т. ВЯНДЗЕЛІНА і У. КРУКА.

стваральнай працы савецкага народа атрымалі належную ацэнку, і гэта мяне вельмі радуе.

Перабудова, якая вядзецца зараз ва ўсіх сферах жыцця, найбольш прыкметны размах набывае ў эканоміцы. Цяжэй вызначыць, як змяняецца псіхалогія людзей, якія зрукі адбыліся ў свядомасці, у маральнай сферы.

А між тым, ад маральнага здароўя народа залежыць літаральна ўсё. Паспех перабудовы будзе рэальны і гарантаваны толькі пры ўмове, што кожны ўдзельнік яе глыбока ўсвадоміць арганічную неабходнасць гэтай перабудовы для яго асабіста, для яго душы. Рухаючая сіла перабудовы — свядомы чалавек, актыўны чалавек. І перш чым узяцца за любую справу, вялікую ці малую, трэба пераканацца, што тыя, каму яна даручана, маральна, псіхалагічна гатовы да выканання яе.

Як мне здаецца, стварэнне маральна-псіхалагічных асноў перабудовы ў калектывах вядзецца яшчэ недастаткова, слаба. Іржа, якая раз'ядала душы людзей у гады застою, вычышчаецца не так энергічна, як трэба. Гэта можна бачыць на кожным кроку.

Яшчэ часта разыходзяцца словы і справы. Чалавек з трыбуны гаворыць адно, а ў прыватнай гутарцы — другое. Праблема з трыбуны і не зрабіць — стала нормай.

Ды што далёка хадзіць: колькі добрых прапаноў запісваем мы ў рашэннях партыйных сходаў, пленумаў праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, пасяджэнняў саветарыята, а колькі з іх выконваецца? Ці ўзяць апошні партыйны сход у СП, прысвечаны перабудове. Пра што там толькі ні гаварылася, на што ні скардзіліся прамоўцы, чым ні хваліліся, а пра самае галоўнае для творчай арганізацыі — пра аналіз нашай творчасці, кірунак яе развіцця, яе праблемы — на сутнасці нічога грунтоўнага не было сказана.

Перабудова, як я разумею, — не аднаразовая акцыя, а няспынная праца удасканалення нашай працы, нашай свядомасці. Для літаратараў гэта глыбіннае спасціжэнне жыцця, яго шматлікіх працэсаў, спасціжэнне душы, псіхалогіі сённяшняга чалавека, будаўніка камунізму. Задача, шчыра скажам, найскладанейшая з усіх задач перабудовы. На нашу долю выпала ў мастацкіх вобразах і ў публіцыстыцы адлюстраваць вострую барацьбу новага са старым у свядомасці людзей, чым паскорыць працэс перабудовы і пакінуць нашчадкам яркую, аб'ектыўную, дакладную карціну жыцця сучаснікаў.

Пачынаць жа давядзецца, відаць, з саміх сябе. Перш за ўсё самакрытычна, аб'ектыўным вокам паглядзець у сваю душу і пашукаць як след, чаго там за гады застою наліпла нягожага, дробязнага, карыслівага, зайздрослівага, мяшчанскага, і рашуча пачысціць сваю свядомасць. А пасля ачышчэння ад усяго гэтага паставіць сваё пярэ на службу перабудове.

Час не чакае. Прыбаўляць у працы мы абавязаны не менш, чым станочнікі ці хлеббаробы. Наша адказнасць за выхаванне свядомасці актыўных будаўнікоў камунізму нарастае.

Дні культуры

Міншчыны ў Польшчы

У Плоцкім ваяводстве Польскай Народнай Рэспублікі завяршыліся Дні культуры Мінскай вобласці, прысвечаныя 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Сярод тых, хто прыняў у іх удзел, былі пісьменнікі Іван Чыгрынаў і народны артыст СССР Расціслаў Янкоўскі.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка СКРЫПНУ Міхаіла Аляксандравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Не спазніцца б...

Мяне ўзрушыў артыкул Ніла Гілевіча «Як гэта зразумець?» («ЛіМ», 2.X.87 г.). Сапраўды, цяжка зразумець, чаму так фармальна падышлі да важнейшай справы тыя, хто рыхтаваў даведаны матэрыял па Лагойскім раёне для «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі». Есць жа выдатныя знаўцы роднага краю на Лагойшчыне! Назаву толькі аднаго: Барыс Уладзіміравіч Сасноўскі, супрацоўнік райгазеты «Ленінскі сцяг». Але такіх людзей, відаць, не шукалі, не пыталі іх думку. Адсюль і прыкрыя прагалы ў папулярным выданні.

І ўсё ж на паперы хібы выправіць можна: зрабіць, напрыклад, дадатак да выдання, бо, пэўна ж, нейкія прамакі былі дапушчаны і па іншых раёнах.

Сёння балюча турбуе іншае: што станецца з некаторымі купалаўскімі мясцінамі на Лагойшчыне ў бліжэйшыя гады? Есць пагроза іх поўнага зруйнавання. І Селішча, і Аконы, і іншыя купалаўскія куточки — цяпер гэта глухія ўрочышчы, што згубіліся сярод хмызнякоў. А на хмызнякі з двух бакоў вядзецца наступленне. З аднаго боку, саўгас, расчыраючы сельгасугоддзі, руйнуе лес, кусты, каменне... Ці ўстаць тут падмуркам і валунам Аконаў, калі дойдзе чарга да гэтага ўрочышча?

З другога боку, дачы гараджан па Даўгінаўскім тракце дабраліся да вёскі Жукаўка. І хто ведае, магчыма, дзесьці ўжо рыхтуецца цыркуляр каб і Аконы адвесці пад дачы? Гэта ж так блізка! А прыватнік здольны на многае ў горшым сэнсе гэтага слова. Каменне са свяшчэнных падмуркаў можа трапіць у падмуркі садовых домікаў...

Лічу, што такая пагроза рэальная, а таму трэба дзейнічаць, пакуль яшчэ не зусім позна. Мясцовыя ўлады наўрад ці абароняць гэтыя мясціны. За справу неабходна ўзяцца Саюзу пісьменнікаў і Міністэрству культуры БССР. Тэрмінова абвясціць купалаўскія мясціны запаведнымі зонамі. Зоны будучы невялікія і эканамічнай шкоды нікому не прыносяць. Але іх трэба дакладна абазначыць і забараніць там любыя «аздараўленчыя» работы.

Я веру, што прыйдзе час, калі знойдуцца сродкі, каб пабудаваць дзе трэба капітальныя памятныя знакі, а дзе і філіялы музея. Цяпер жа, «каб не страціць святое штосці», неабходна захаваць гэтыя мясціны да лепшых дзён, не дапусціць іх зруйнавання.

Між іншым, па Лагойшчыне можна пракласці купалаўскі маршрут для турыстаў (пра што пісаў у «ЛіМе» Ф. Гінтаўт). Сёння Даўгінаўскі тракт — нядрэнная гравійная дарога. А ён жа вядзе да Карпілаўкі, ад якой да Аконаў — рукой падаць. У самой жа Карпілаўцы — рэшткі сядзібы

Ядвігіна Ш. (Антон Лявіцкага). Далей па тракце — вёска Малыя Бясяды. Сюды юны Купала прыходзіў з Селішча да мясцовага пана Чаховіча па кніжкі. Наведваў Купала М. Бясяды і ў савецкі час. Яшчэ праз тры кіламетры, каля вёскі Дзяніскі, паварот з Даўгінаўскага тракту на Жодзінскую дарогу. Па ёй можна трапіць у Селішча, Прудзішча, Косіна. З Косіна — вярнуцца на Лагойскую шашу і каля Астрашыцкага Гарадка павярнуць на Бяларучы...

Вось такім ці трохі іншым мог бы быць турыстычны маршрут. Але пакуль што няма чаго паказваць турыстам. Спачатку гэтыя мясціны трэба добра ўпарадкаваць. Думаю, неабходна зрабіць памятны

Павел Якаўлевіч Міхайлаў — радавы салдат мінулай вайны. Шафёр, вадзіцель палутарцы, ён і сёння помніць да дробязей, як пад варожым агнём вазіў на перадавую салдат і боепрыпасы, прадукты, вывозіў параненых. Удзельнічаў у абароне Мясны, Ленінграда, прайшоў праз баі на Курскай дузе, пад Кёнігсбергам. Дэмабілізаваўшыся, прыехаў Павел Якаўлевіч на родную Верхнядзвіншчыну на сваёй... франтавай палутарцы. І была яна тады ці не адзіным грузавіком на ўвесь раён. Сёння ў раёне сотні, а мо і тысячы аўтамашын і сярод іх — «франтавічкі». Некалі падараваная маршалам Жукавым, палутарка і праз дзесяцігоддзі дзякуючы ўмелым рукам — на хаду.

Крутане Павел Якаўлевіч ручку стартэра і доўга слухае, як роўна тахае матор. Што мроіцца ў гэтыя мінулы старому франтавіку?

А. КЛЯШЧУК.
Фота аўтара.

Азірнуцца, убачыць... і зразумець

Я згодзен з А. Сідарэвічам («Азірнуцца і убачыць», «ЛіМ», 2.X.87 г.), які скептычна ставіцца да распачатай у «ЛіМе» Л. Дранько-Майсюком гаворкі: дыскусій пачыналася шмат, але яны абрываўліся на паўслове. У лепшым выпадку канчаліся «ізбіеннем младенцев».

Чаму так здараецца? Ды таму, што бюракратызм і «чिनопочитание» праніклі даўно і ў літаратуру.

крытыцы ўваход забаронены. Але не зусім мае рацыю Анатоль Сідарэвіч, калі пачынае разважаць пра эпоху культуры.

Пры аналізе жыццёвых, літаратурных і іншых з'яў мы павінны заўсёды ў думках перанесціся ў той час, у тую эпоху, калі адбываліся падзеі, калі ствараўся той ці іншы твор. Без уліку гэтага аб'ектыўную ацэнку той ці іншай з'явы даць нельга.

Азірнуцца і убачыць мала. Трэба азірнуцца, убачыць і зразумець.

Рыгор РОДЧАНКА.
г. Слуцк.

На які рахунак?

Сёлета мы — байцы будаўніцтва «Нашчадкі», студэнты гістарычнага факультэта Мінскага педінстытута — працавалі на археалагічных раскопках у Гродне. Заробленыя грошы вырашылі пералічыць на аднаўленне архітэктурнага помніка ў Мінску — храма Святога Духа. Пытанне аб грамадскім ахвяраванні на Святадухаўскую царкву, ратушу і вежу з гадзіннікам узнімалася ўжо неадночы. Улічваючы, што праціўнікі праекта аднаўлення гэтых помнікаў спасылаліся на менавіта на адсутнасць сродкаў, зразумела, наколькі важная ініцыятыва мінчан для справы адраджэння будынкаў, якімі захапляліся падарожнікі XVIII — першай паловы XIX ст. Рэстаўрацыя гэтага кутка горада без іх аднаўлення губляе сэнс, бо не будзе створана цэласнага гістарычнага і мастацкага вобраза старажытнай плошчы.

Звяртаючыся ў рэдакцыю «Літаратуры і мастацтва» з гэтым лістом, мы хочам высветліць, якім чынам пералічыць нам грошы на рэгенерацыю названых помнікаў? Які нумар банкаўскага рахунку?

Уладзімір ЯРАШЭВІЧ,
камандзір атрада
«Нашчадкі»,
Людміла ІСАКАВА,
кам. раён.

КАМЕНТАРЫЯ АДЗЕЛА ПІСЬМАУ

З пытаннямі, якія паставілі ў сваім лісце будаўніцтваў, мы звярнуліся ў Беларускае фонд культуры. Але вырашылі пацікавіцца яшчэ і тым, ці трапяць грошы, якія збіраюцца пералічыць «Нашчадкі», менавіта на адраджэнне названых студэнтамі архітэктурных аб'ектаў?

Як паведаміла нам намеснік старшыні праўлення Беларускага фонду культуры А. Багданава, пералічаць сродкі трэба на банкаўскі рахунак № 702, прычым, з абавязковым удакладненнем, на які аб'ект ахвярауюць грошы прыватныя асобы, арганізацыі, прадпрыемствы і г. д. У такім выпадку, удакладніла Алена Яўгенаўна, сродкі пойдуць толькі на тых мэты, на якіх прызначае іх ахвяравальнік. [Дарэчы, ва ўсіх рабочых дакументах Святадухаўскай царква пазначана як Рыначная].

А. Багданава паведаміла нам таксама, што зараз распачынаюцца праект рэспубліканскай праграмы «Спадчына», які прадстаўлены на грамадскае абмеркаванне.

знак у Малыя Бясяды. Тут цяпер зона адпачынку Мінскага трактарнага завода. І калі б кампетэнтныя арганізацыі звярнуліся да кіраўніцтва МТЗ, яно б, напэўна, не адмовілася прыняць удзел ва ўвекавчанні памяці вялікага пэста, выдзеліць пэўныя сродкі. А мясціны тут маляўнічыя, і як бы добра было праводзіць у Малыя Бясяды святы купалаўскай паззіі!

Такія вось думкі выклікаў у мяне артыкул Н. Гілевіча.

М. ТОНКАВІЧ,
былы жыхар
Лагойскага раёна.

Дыскусія, як справядліва піша сёння друк, — нармальны стан грамадскага жыцця. Дзе няма дыскусій, там гнілое балота.

Звязаныя лаўрэатам і ганаровымі званнямі, многія пісьменнікі сёння здольны ўспрымаць толькі пахвальбу ў свой адрас. Яны не прывыклі, каб іх усур'ез крытыкавалі. (Пад словам крытыка я разумю аб'ектыўную ацэнку творчасці пісьменніка). Дзе вы бачылі, сур'езны крытычны артыкул пра творчасць нашых «жывых класікаў»? Есць, на жаль, і маладзейшыя пісьменнікі, якія сёння жывуць у зоне, куды

СЛУЖБА ЗВАРОТНАЙ СУВЯЗІ

САДЗЯЧЫ НОВЫ ЛЕС...

Здараецца, што чытацкі рэзананс выклікаюць не толькі буйныя артыкулы ці публікацыі, але і надрукаваны ў газеце ліст. Так, напрыклад, чытачы адгукнуліся на ліст юрысконсульта А. Голубева («ЛіМ», 9.X.1987 г.). Нагадаем, што наш карэспандэнт з Віцебска выказаўся па некаторых пытаннях ідэалагічнага і грамадскага жыцця, пры гэтым згадаўшы артыкул А. Сідарэвіча «Азірнуцца і убачыць» («ЛіМ», 2.X.1987 г.).

Некаторыя нашых чытачоў

непрыемна ўразіла рэпліка А. Голубева наконт ксяндзоў, «якія сталі пэстамі». «Калі б так ставіліся да спадчыны ў братніх рэспубліках, — лічыць наш сталы аўтар ленынградскі вучоны В. Грыцкевіч, — то выкраслілі б з гісторыі літоўскай літаратуры празаічную творчасць М. Валанчуса (біскупа Жамайцкага), паззію К. Данейліціса, А. Страздаса, А. Баранайскаса, Майроніса... З украінскай літаратуры быў бы выкраслены Рыгор Скаварада, а з рускай — наш зямляк Сі-

мяон Полацкі».

Археолог М. Чарняўскі ў сваю чаргу нагадае, што і Францыск Скарына, 500-годдзе з дня нараджэння якога рыхтуюцца адзначаць у свеце, перакладаў на беларускую мову не што іншае, а Біблію.

Супраць так званай «князэбоязі» выступаюць студэнт Гродзенскага медінстытута, І. Навумаў, настаўнік М. Бусел з Гомельшчыны.

У многім чытачы маюць рацыю, але мусім нагадаць, што А. Голубеў, здаецца, зусім не меў на мэце прынізіць значэнне нашай спадчыны. Даючы артыкулу А. Сідарэвіча станоўчым ацэнку, ён толькі выказвае пажаданне не валіць

усіх і ўсё «ў адну кучу».

Аддзяляць мякіну ад зерня прапаноўвае і М. Бусел. Без аналізу мінулага, слухана лічыць ён, ніякі рух наперад не магчымы. «Дайце спачатку разабрацца, а забегчы наперад генеральнай лініі і радасна сустраць яе на пустым месцы мы паспеем», — піша чытач.

Падсумоўваючы, скажам: не ганьбаваць ці беспадстаўнае ўзвелічэнне спадчыны павінны мець месца, а менавіта аналіз — сур'езны і рознабаковы. «Каб пасадзіць новы лес, трэба расчысціць заваль», — сказаў у сваім лісце А. Голубеў. Тут, спадзяёмся, прычанняў не будзе.

АДДЗЕЛ КРЫТЫКІ «ЛІМА».

Мікола МЯТЛІЦКІ

НАЗОЎНІК

ПАЭМА

«Прыбыло слынным чыноўнікам!»
 Быў дзеясловам,
 А стаў — назоўнікам.
 Гадаў, варажыў,
 Кім лацвей быць,
 Хварэючы кіраўнічай хваробай.
 Заचाўся, узнік з дзеяслова
 Рабіць,
 Ператварыўся ў назоўнік —
 Робат!
 На вачах быў, дагаджаў.
 Паперы натрос — цэлы стос.
 Не другіх, — сябе ашчаджаў...

«Біяграфія!»
 «Лёс!»

Не сакрэт,
 Няма сарака.
 «Аўтарытэт!»
 Есць рука!
 Хутка на кіраўнічай вярсеце
 Назоўнік прыназоўнікам абрасце.
 Асабліва гучнымі — «пры» і «за».
 Пальцам ткі,
 Скажы ад душы.
 Не, лепей рот

за-ткі,
 Гнеў пры-душы.

Чаму паэму пра яго пачынаю!
 Проста не са слоў яго знаю.
 Ён ува мне рос і крэп,
 Еўшы застою мяккі хлеб.
 Проста, яго сёння суджу —
 Праўду сабе
 Пра яго кажу.
 Здымаю яго з душы,
 Як іржу.
 Праўду сабе
 Пра яго кажу.

Ён рос,
 Калі з усіх трыбун
 Нашых здзяйсненняў узносіўся бум.
 Калі «за» —
 Далонямі пляскалі,
 Пальцы сцяўшы гатоўна.
 Калі ў даклад паўзы рабіліся
 Звыштактоўна —
 Для адшыці, склерозу.
 Як жыць мог Назоўнік і мысліць!
 — Цвяроза!

На зямлі,
 дзе жыта расло,
 дзе прадзед ад поту слеп,
 Цягло прагрэсу ў ім узвіло
 Будучы кіраўнічы сверб.
 Ён плюнуў пад ногі
 [шырай — на зямлю] —
 «Гразь... не люблю...»

Усхапіўся бацька:
 «Не любіш гразь —
 У людзі пралазь!»

Помнік Назоўніку:
 П'едэстал — бацькава мазолістая рука
 Увесь ён «ад сахі і ад малатка».
 «Ад мовы, ад песні...»

[Ды болей за ўсё —
 ад руды і плесні]
 Саракагадовы ўён-кіраўнік.
 Здаецца, тыповы вобраз узнік.

«Ад сахі і ад малатка» —
 Лозунг знаёмы трымае, як шчыт,
 Хоць малатка —
 Не брала рука,
 Не малатком,
 Языкам,
 Каваў дабрабыт.

«Ад песні, ад мовы» —
 Шэпча і ўдзень, і ўночы замовы.

Ідэйную сутнасць змен па-свойму ён разумее.
 Рука кожная, як бязмен.
 Ды рабіць анічога не ўмее.

Не на рукі пляваць,
 Калі пачынаць работу, —
 Вучыўся ён кіраваць
 Да сёмага поту.

Колькі такіх «галасоў»
 Павыбіла каласоў! —
 Зерне ўпала!
 Колькі такіх «галасоў»
 Знішчыла рэк, лясоў!
 Ды —
 Засвітала!

Я пра сябе кажу,

З сэрца —
 Здыраю іржу.

Назоўнік!
 Учора ён
 Даваў указанні,
 Дзе сеяць лён.
 Прыехаў зноў і, дабрадзей,
 Паўдня блукаў па кукурузе,
 Вынесшы:
 Ад яго смелых ідэй
 Кіяхі — па галузе.
 А потым,

засеўшы са «старшыном»,
 Стакан перавярнуўшы ўверх дном,
 Гутаркі вёў пахвалебна-ўпартыя.
 І згодна ківаў наш «старшына»,
 Бо тэма гаворак была адна —
 «Я... і партыя!»

Аднойчы,
 выводзячы гасця за хлеў,
 Наш «старшына» не ўтрываў, асмалеў.
 Сказаў у морак густы, нямы:
 «Партыя — гэта мы!»

«Не філасофствуй, дурань-дзівак!
 Партыя — не для такіх зявак.
 Партыя — на гарбе тваім.
 Крэпка, трывшча мы з ёй стаім.
 Партыя — голас такіх, як я!»

Сказаў «старшына»:
 «Праўда твая!»
 «Перабудова!»

Ці знік такі кіраўнік!
 Ён прытаіўся, і...
 ў якасці новай узні
 Сёння з трыбун ён ізвяргае грамы:
 «Партыя — гэта мы...»

Я пра яго
 Праўду сабе кажу —
 З сэрца, з душы
 Здыраю іржу...

ПРЫРОДА І МЫ

МНЕ, ЯК ГЕОЛАГУ, даявляюся на Палессі папрацаваць не адзін год, дзе наш Інстытут геахіміі і геофізікі АН БССР вывучае ўплыў меліярацыі на стан падземных вод, у прыватнасці, на іх хімічны склад. Вось чаму з такой зацікаўленасцю ўспрыняў я праект абвалвання Прыпяці. Многія яго палажэнні выклікаюць сур'ёзныя пытанні. Пра гэта — мае нататкі.

Меліярацыя, асушэнне Палескай нізіны, праблемы, звязаныя з уварваннем чалавека ў «святая прыроды», не могуць пакінуць абыякавымі, мне здаецца, нікога.

Палессе — раён інтэнсіўнага меліярацыйнага будаўніцтва. Тут ужо асушаны вялікія плошчы балот і забалочаных зямель, што карэнным чынам змяніла аблічча гэтага краю. Меліярацыя зямель мае вялікае сацыяльна-эканамічнае значэнне. Адмаўляць гэта ні ў якім выпадку нельга. Але нельга не бачыць і тых пралікаў, якія былі дапушчаны і цяпер усё яшчэ дапускаюцца пры правядзенні асушальных работ. Нанесена значная шкода прыродзе гэтага цудоўнага краю. Дастаткова ўспомніць паўсюдна асуджаны метады, які да гэтага часу знаходзіцца ў арсенале меліяратараў. — спрамленне (каналізацыя) рэк. Непраўду ўрон нанесены ўнікальнаму расліннаму і жывёльнаму свету Палесся. Між тым, натуральныя рэчывы Прыпяці і яе прытокаў — гэта выключна прыгожыя мясціны. Знакамітыя палескія пойменныя дубровы вызначаліся высокай біялагічнай прадукцыйнасцю. Пойменныя лясы, балоты і лугі, шматлікія старыя рэчывы і пратокаў заставаліся своеасаблівымі запаведнікамі палескай прыроды.

Цяпер, калі закончана ці блізка да завяршэння асушэнне амаль усіх буйных аб'ектаў у рэгіёне, Мінвадгасам БССР распрацавана тэхніка-эканамічнае абгрунтаванне абвалвання Прыпяці, асушэння і асваення яе рэчыва. Запланавана ўзвядзенне па абодвух берагах ракі, а таксама ў ніжніх цячэннях яе прытокаў сучасных дамбаў

абвалвання амаль ад вытокаў Прыпяці (ад вёскі Рэчыца на Украіне) да г. Мазыра. Іх агульная працягласць павінна склаці 1433 км, у тым ліку на тэрыторыі Беларусі — 1166 км. Акрамя гэтага, з мэтай зніжэння кошту і спрашчэння будаўнічых работ плануецца спрамленне рэчыва Прыпяці на значнай працягласці каля Пінска шляхам збудавання так званых пе-

віла, нізкія. У рэгіёне адбываецца дэградацыя і актыўная ветравая эрозія асушаных зямель, частыя пажары на тарфяніках. Практычна не праводзяцца работы па стварэнні ахоўных лесапалос і водаахоўных зон уздоўж рэк. Даследаванні вучоных паказваюць, што пасля вываду пойменных глебаў з рэжыму перыядычнага заталення адбываецца рэзкае

Прыпяці, а таксама яе прытокаў. Уключэнне ў актыўнае сельскагаспадарчае выкарыстанне рачных поймаў, рост ужывання ўгнаенняў і ядохімікатаў (асабліва ў сувязі з укараненнем інтэнсіўных тэхналогій) непазбежна выкліча павелічэнне забруджвання ракі. У натуральных умовах пойменныя балоты з'яўляюцца магутнымі ачышчальнікамі і паверхневых,

чаны яны пакуль вельмі слабыя. З-за асушальных работ многія з іх, асабліва самыя старажытныя азёрныя і балотныя пасяленні, ужо страчаны для нашай гісторыі і культуры. Выкананне праекта без уліку гэтага аспекта прывядзе да яшчэ большых страт.

Цяпер, пакуль яшчэ не разгарнуліся работы (а праект першай чаргі ўжо гатовы), неабходна разгледзець і іншыя, альтэрнатыўныя варыянты праекта. У прыватнасці, варта разгледзець экалагічна бяспечны, на наш погляд, варыянт не суцэльнага абвалвання Прыпяці, а лакальнай супрацьпаводкавай аховы населеных пунктаў і сельскагаспадарчых угоддзяў. Адвартаць гэты варыянт толькі таму, што аб'ём земляных работ па ім на 57 працэнтаў большы, чым пры суцэльным абвалванні, недалёкабачна. Супрацьпаводкавая ахова, дарэчы, не самы дарагі элемент праекта. Затраты на меліярацыю, напрыклад, у шмат разоў большыя. Неабходна рашуча адмовіцца ад планаў спрамлення, нават частковага, для якіх бы там ні было патрэб (суднаходства ці меліярацыі), рэчыва Прыпяці і яе прытокаў, адмовіцца ад збудавання на гэтай рацэ плацін. У праекце трэба прадугледзець спецыяльныя супрацьрэзійныя мерапрыемствы на землях, якія застаюцца ў міждамбавай прасторы, а самі яны павінны быць значна павялічаны. У абавязковым парадку павінны быць прыняты меры, якія гарантуюць падтрыманне гідралагічнага рэжыму Прыпяці-кага запаведніка.

Праект закранае інтарэсы мільёнаў людзей, інтарэсы нашага і будучых пакаленняў. Таму неабходна яго галоснае, усебаковае і ўдумлівае абмеркаванне. Вырашаць лёс вялікага рэгіёна, зыходзячы толькі з ведамасных, цяперашніх інтарэсаў, — недапушчальна.

В. ПАШКЕВІЧ,
 кандыдат геолага-
 мінералагічных навук.
 г. Мінск.

НЕСПАКОЙНАЯ ПЛЫНЬ ПРЫПЯЦІ

рапуску для скідвання вады. Перапускі даўжынёй ад 10 да 26 кіламетраў будуць узведзены і ў нізоўях прытокаў Прыпяці: Ясельды, Бобрыка, Лані, Гарыні, Сцявігі, Убарці, Пцічы, Трэслі, Іпы і інш. Для патрэб суднаходства таксама плануецца спрамленне вялікіх участкаў рэчыва Прыпяці. На рацэ будзе пабудавана 7 плацін (гідравузлоў) з пад'ёмам вады ад 3 да 6 метраў на кожнай.

Асноўнай мэтай праекта (праекціроўшчыкі прызнаюць гэта самі) з'яўляецца не столькі абарона ад паводак населеных пунктаў і сельскагаспадарчых угоддзяў, колькі асушэнне і асваенне новых зямель у поймах рэк. Гэтая пойма павінна склаці 81,4 тысячы гектараў, што менш за 4 працэнты меліярацыйнага фонду толькі ў беларускай частцы Палесся. Ці апраўдае гэта шкоду, якая будзе нанесена прыродзе? Дарэчы, нават праекціроўшчыкі тлумачаць павелічэнне колькасці паводак на Прыпяці ў апошнія гады менавіта ўзмацненнем гаспадарчай дзейнасці на пойме — будаўніцтвам дарог, дамбаў і г. д. Гэты праект — яшчэ адзін прыклад экстрэнсіўнага гаспадарання, нястрымнага нарошчвання плошчаў асушэння, што асабліва абурала, калі ўлічыць, што ўраджаі на ўжо асушаных землях, як пра-

зніжэнне іх біялагічнай прадукцыйнасці.

Міждамбавае адлегласць, якая прапаноўваецца ў праекце (ад 0,45 да 1,3 кіламетра на Украіне і ад 1,5 да 4 км у Беларусі), з прыродаахоўных пазіцый не вытрымлівае ніякай крытыкі. Ад поймы Прыпяці, шырыня якой дасягае ў асобных месцах 25—30 кіламетраў, застаецца ў міждамбавай прасторы мізэрная частка, і ні пра якое захаванне натуральных умоў у такім вузкім калідоры не можа быць і гаворкі. Усё гэта прывядзе да рэзкага ўзмацнення эрозіі глебы і яе разбурэння ў час паводкі. Заўважым, што разглядаюцца ўжо новыя варыянты інтэнсіўнага асваення і гэтага ўчастка прыпяцкай поймы шляхам стварэння так званых заталенных пільдэраў.

Ажыццяўленне праекта прывядзе да змены гідралагічнай абстаноўкі. Трэба ўлічваць найстойлівасць пераўвільготненых экастэм, прыроды Прыпяцкага запаведніка. У праекце ж не прадугледжваюцца прыродаахоўныя мерапрыемствы. Роля адзінага ў Беларусі Палессі запаведніка будзе ў значнай ступені абсяцзена, бо па сваім статусе ён з'яўляецца ландшафтна-гідралагічным. Не можа не выклікаць трывогі пагаршэнне стану самой

і грунтовых вод ад біягенных элементаў (фосфар, азот, сера, калій), цяжкіх металаў і інш. Асушаныя ж, гэты не выконваюць гэтай ролі. Забруджванне пры адначасовым зніжэнні здольнасці рэк да самаачышчэння ў выніку скарачэння плошчы поймаў і змяншэння колькасці воднай расліннасці прывядзе да рэзкага пагаршэння якасці вады. І гэта праблема не толькі нашай рэспублікі. Прыпяць — прыток Дняпра, які мала ступае яму па воднасці. Таму пагаршэнне якасці прыпяцкай вады не лепшым чынам адаб'ецца на якасці вады Дняпра. Нават аўтары праекта прызнаюць, што «рэканструкцыя» Прыпяці адмоўна адаб'ецца на рыбных запасах і Дняпра, і Дняпра-Бугскага лімана, і Чорнага мора. Пастаяннай пагрозай над усім басейнам навісае небяспека прарыву велізарных салігорскіх шламасховішчаў. У 1983 г. прарыв шламасховішчаў Сцебнікоўскага калійнага камбіната на Днястры прывёў да экалагічнай катастрофы, якая яшчэ ва ўсіх на памяці.

Праект выклікае пытанні не толькі з прыродаахоўных пазіцый. Палессе займае асаблівае месца ў старажытнай гісторыі нашай Радзімы. На тэрыторыі Палесся багата археалагічных помнікаў, аднак выву-

НАПЕРАД ДА ЧАЛАВЕКА — БУДАЎНІКА, МЫСЛІЦЕЛЯ, РЭВАЛЮЦЫЯНЕРА!

3 лістапада, напярэдадні 70-ай гадавіны Кастрычніка, адбыўся пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. На парадок дня пленума было вынесена адно пытанне: «Вялікі Кастрычнік і задачы развіцця беларускай савецкай літаратуры на сучасным этапе». Уступнае слова зрабіў першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч. З дакладам выступіў сакратар праўлення Васіль Зуёнак. У абмеркаванні прынялі ўдзел Максім Лужанін, Уладзімір Някляеў, Анатоль Вярцінскі, Георгій Колас, Леанід Дайнека, Уладзімір Дамашэвіч, Уладзімір Конан, Уладзімір Федасеен-

ка, а таксама прадстаўнік таварыства маладых літаратараў пры СП БССР Алесь Бяляцкі і слупкі краязнаўца Рыгор Родчанка.

У рабоце пленума прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч, загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. І. Бутэвіч, адказны работнік Савета Міністраў БССР В. М. Харавец, начальнік Беларускага аддзялення УААП Г. М. Конанай.

Ніжэй друкуем матэрыялы пленума — уступнае слова і даклад (са скарачэннем).

Уступнае слова Ніла ГІЛЕВІЧА

У гэтыя дні ўвесь савецкі народ і ўсё прагрэсіўнае чалавецтва адзначаюць 70-я ўгодкі нараджэння першай у свеце сацыялістычнай дзяржавы — нашай шматнацыянальнай Радзімы.

70 гадоў Краіны Саветаў — гэта і 70 гадоў савецкай літаратуры, неад'емнай часткай якое з'яўляецца наша беларуская літаратура. Шлях народа, які здзейсніў Кастрычніцкую рэвалюцыю, шлях нашай сацыялістычнай Бацькаўшчыны — гэта і шлях нашага краснага пісьменства, нашай мастацкай думкі і нашага мастацкага слова. Пад кіраўніцтвам партыі Леніна народ прайшоў гэты вялікі і неймаверна цяжкі шлях доблесна, адолёўшы ўсе перашкоды і заслоны, выстаўшы ва ўсіх паядынках з варожымі сіламі, вынесшы на сваіх плячах, здавалася б, непасильны цяжар ратных і працоўных перамог, непахісна — праз боль і пакуты, праз драмы і трагедыі, праз агонь і смерць — пранёсшы ў сэрцах веру ў сваю Рэвалюцыю, у свой Кастрычнік, у сваю здабытую ў бітвах з адвечнай крыўдай і няпраўдай светлую долю.

Учора, у дакладзе на ўрачыстым пасяджэнні ў Крамлёўскім Палацы з'ездаў, М. С. Гарбачоў падкрэсліў, што наш юбілей — гэта, па-першае, момант гордасці, бо ганарыцца ёсць чым, па-другое, — гэта момант памяці, бо нішто не павінна быць забыта, па-трэцяе, — момант роздуму, бо ёсць над чым і задумацца, па-рэзважаць, а яшчэ — гэта і погляд у будучыню, клопат пра заўтра.

У. І. Леніну належыць знакамітае выказванне, што найлепшы спосаб адзначыць юбілей — гэта зсяродзіць увагу на нявырашаных задачах. Хачелася б, каб і мы сёння не абмежаваліся канстатацыяй здзейсненага і здабытага, каб святочны настрой не перашкодзіў нам глянуць на рэальны стан рэчаў цяперашняга часу, што мы хочам, каб было лепш — для ўсіх нас, для нашай літаратуры. Каб перабудова ішла паспяхова, нам патрэбна гістарычна праўдзівая ацэнка пройдзенага шляху, каб можна было зрабіць вывады і ўрокі. Доклад М. С. Гарбачова якраз і з'яўляецца для нас прыкладам, як трэба мунна і бяспрашна глядзець і на мінулае і на сучаснае нашай Радзімы, і як думна і ўважліва трэба асэнсоўваць, аналізаваць і абагульняць факты рэчаіснасці, — і тыя, што сталі гісторы-

яй, і тыя, што ўзнікаюць і нараджаюцца сёння.

Бясспрэчна, што адна з галоўных задач, якая стаіць сёння перад намі, літаратарамі, — гэта яшчэ і яшчэ раз паглядзець, прааналізаваць, прасачыць, як творы беларускай літаратуры далучаны да ідэалаў Кастрычніка, як у іх увабляецца рух ягоных ідэй. У якой ступені ў іх асэнсаваны шлях народа і рэспублікі за 70 гадоў? Ці ўсё праўдзіва і ці па-мастацку? Ці не давадзецца на многае зірнуць паноўму і пісаць нанова? А найперш — пра самае галоўнае: пра Вялікі Кастрычнік на Беларусі. Ды і пра ўсе наступныя этапы сацыялістычнага будаўніцтва ва ўсёй іх складанасці і супярэчлівасці.

Відочна, нам прыйдзеца перажыць, асэнсоўваючы пройдзенае, нямаля горкага і балючага. Гісторыкам літаратуры давадзецца гаварыць пра трагедыю тых нашых пісьменнікаў, што былі гвалтам вырваны з літаратуры і жыцця, і пра творчую трагедыю тых, што ў 30—40-я гады — у часы росквіту культуры асобы — свядома ці несвядома па сутнасці здрадзілі сваіму таленту, бо здрадзілі праўдзе. Давядзецца гаварыць, што, побач з сур'ёзнай і сумленнай, была і літаратура, якая старалася перш за ўсё дагаджаць, і што іменна яна доўгі час лезла наперад, на віднае месца, шумела і арганізоўвала шум вакол сябе...

Вучыцца праўдзе і шчырасці асабліва важна для маладых — для тых, што толькі прыходзяць у літаратуру. Моладзь хоча мець ідэалы, у якіх б верыла, — палітычныя, сацыяльныя, маральныя, эстэтычныя... Як дапамагчы маладым, каб іх творчыя пошукі былі плённымі, каб у жыцці і творчасці яны кіраваліся прынцыпамі і ідэаламі Кастрычніка? Каб, скажам, іх натуральная цікавасць да мінулага свайго краю, да яго гісторыі, да народнай памяці развіталася не за кошт паслаблення цікавасці да таго здаровага і плённага, што нясе жыццё, да зьдольнасці нашай рэвалюцыйнай, інтэрнацыянальнай самасвядомасці.

У каго вучыцца ідэалам, без якіх моладзь не можа — іначай зойдзе ў духоўны тупік? Вядома, у вялікага правадыра рэвалюцыі У. І. Леніна і яго папалчнікаў. У вялікіх пэртаў і пісьменнікаў — як Купала, Колас, Багдановіч, Гарэцкі, Чорны... Але гэта гісторыя. А сёння? У каго, напрыклад, вучыцца, як знаваць сваю мову, любіць яе, клапаціцца пра яе!

Ці ў кожнага з сённяшніх старэйшых? Вось нібыта паважны пісьменнік — і з імем, і пры рэгаліях, — а ў яго кнігах мова кепская, без фарбаў і водару роднай зямлі. Мала таго, — у яго тоўстым томе публіцыстыкі — ні слова аб праблемах мовы, нават у плане культуры мовы, мовы як інструмента мастацкага пісьма. Здаецца, усё, што ёсць сумленнага сярод творчай інтэлігенцыі, крычыць ад болю за становішча, у якім апынулася наша мова, наша беларуская школа, а яму — а ні шум баравы, а ён толькі тое і думае, што пра новыя рэгаліі, пра новыя звыштыражы і звышпэравыданні сваіх пузатых тамоў.

Моладзь законна задае пытанне: калі будзе выпраўлена становішча — і з беларускай школай, і з выданнем іх кніжак, і з вяртаннем творчай спадчыны нявінна пакараных смерцю? Моладзь хоча верыць у абвешчаны курс на праўду, на справядлівасць, на чалавечнасць, але калі нічога не рабіць практычна — то ў яе асяроддзі будзе наступаць страшнае расчараванне. І што ж тады? Глядзець і ярлыкі, і цыннізм будучы раз'ядаць яе душу? Але з цыннікаў сапраўдных творцы, майстры мастацтва не вырастаюць.

Пазіцыя супраціўлення праўдзе, справядлівасці, гуманнасці, шчырасці асуджана на прывал, асуджана партыйным курсам перабудовы. Чым хутэй гэта зразумоўе яе абаронцы — тым лепш. Учора М. С. Гарбачоў сказаў: «Адступлення партыя не дапусціць». Значыць — павароту назад не будзе. Грамадства можа доўга цягнуць фальшывы і дэмагогаў — але ж не бясконца. Скрышаны канчаткова культурскія запоры і застайкі — гэтага трэба было чакаць. Іначай хлусня і паказуха, крывадушнасць і бюракратычная дэмагогія зусім бы разбэсцілі грамадства, і яно зачала б сацыяльна-эканамічна, апусцілася б духоўна, вырадзілася б маральна.

Пільная пісьменніцкая увага патрабуе гісторыя Кастрычніка, грамадзянскай вайны і першых двух дзесяцігоддзяў Савецкай улады на Беларусі. Паслухаць некаторых гісторыкаў, як яны вышукваюць і тыкаюць пальцам у «ідэйныя памылкі і ўхілы» відных дзеячаў беларускай навуцы і культуры, дык можна падумаць, што яны большыя патрыёты народа і Савецкай улады, чым тыя, што за шчасце свайго народа гадзімі гнілі ў царскіх турмах, нежывалі сухоты на сібірскім

катарзе, ваявалі за Савецкую ўладу са зброяй у руках на франтах грамадзянскай, устанавілі Савецкую ўладу на Беларусі, былі першымі народнымі камісарамі БССР, першымі савецкімі акадэмікамі і прафесарамі, першымі савецкімі пэртамі і пісьменнікамі. Адкуль у іх, хто сёння карыстаецца заваёванай Савецкай уладай, такая няўдзячнасць да тых, хто за гэту ўладу змагаўся і яе ўсталёўваў? Яны ўзялі на сябе ролю суддзяў — хаця вучоным проціпаказана такая роля. З якой лёгкасцю незвычайнай, з якой упэўненасцю яны судзяць тых, хто, на іх думку, памыляўся! Але: ці не стаіць за гэтай лёгкасцю судзейства, за гэтай упэўненасцю — элементны недахоп культуры, дасведчанасці, інтэлігентнасці, звычайнай чалавечай сумленнасці, мужнасці — глянуць праўдзе ў вочы?

Ні гістарыяграфія, ні філасофія, ні літаратуразнаўства не могуць, як і любая іншая навука, развівацца без сутыкнення думак, поглядаў, меркаванняў. На многія спрэчныя, недастаткова высветленыя пытанні гістарычнага развіцця беларускага народа ёсць погляды, якія істотна адрозніваюцца ад тых, што афіцыйна абвешчаны адзіна беспамысловымі, ісцінай у апошняй інстанцыі. Ёсць іншыя — і вельмі сур'ёзныя, узброеныя фактамі — канцэпцыі старажытнай гісторыі Беларусі. Яны ўжо ў рукапісах, і ім трэба даць дарогу да чытачоў, іначай — будзем мець грамадзянскія вяртыяк лясенкаўшчыны. Адзіны спосаб паважыць ісціну — шукаць яе дэмакратычна, адкрыта, шляхам дыскусій, абмену думак і без дыктату з якога-небудзь боку. Гэта тое, што было натуральным у 20-я гады, і дарэмна сямү-таму яно здаецца сёння страшнай ерасцю.

Так, на многае нам прыйдзеца, улічыўшы гістарычны рух часу, паглядзець па-новаму, адкінуць штампі і ярлыкі, даць аб'ектыўныя ацэнкі, асэнсаваць сапраўды з навуковых пазіцый, вытравіць сляды неувучтва, узаконеную калісьці элементарную непісьменнасць і безустойнасць.

Адна з самых вялікіх і важных праблем, якія патрабуюць сёння вельмі ўважлівага падыходу, гэта праблема нацыянальнага і інтэрнацыянальнага ў жыцці, у мастацтве і літаратуры. Праблема, якую доўгі час трактвалі больш чым спрошчана — проста ігнаравалі, думалі, яе ўжо няма. А між тым... Вось што чытаем у найноўшых рускіх даследаваннях: «Современное историческое развитие не подтверждает прогнозов о затухании национальных литератур. Более того, во всем мире наблюдается заметное укрепление национальных истоков художественного творчества».

Многія нашы беларускія філосафы, гісторыкі, ідэолагі як бы не чытаюць гэтага — б'юць і б'юць у адну і тую ж рэйку: злівайце ўсе нацыянальны адметнае і самабытнае, злівайце ў імя росквіту культуры народа і духоўнага росту асобы! І крый бог — не захапляйся нацыянальнымі вытокамі! Але ж ёсць глабальныя, агульныя тэндэнцыі развіцця чалавецтва! Ёсць жа заканамернасці гэтага развіцця. Ці можна людзям навуцы і імі так не лічыцца? Ці не безадказнасць гэта пе-

рад сваім народам, перад яго будучыняй?

Як на відочны прыклад таго, да чаго нам трэба вярнуцца практычна, спашлюся на рэформу беларускага правапісу, праведзеную дэкрэтам Урада БССР ад 1933 года; гэтай рэформай было, апроча ўсяго іншага, ліквідавана абазначэнне мяккасці зычных гукаў на пісьме — чым была нанесена нашай мове страшная шкода. Пазбаўленая адной з самых адметных сваіх фанетычных рыс, яна аказалася знявечанай і скалечанай і такою застаецца досюль. Напомню, што гэта было здзейснена ў час самага разгулу пагромшчыкаў нацыянальнай культуры. Няма ў нас маральнага права мірыцца і надалей з паследкамі той экзекуцыі, якую ўчынілі невуцы і чыноўныя бюракраты над адной з самых прыгожых моў славянскага свету.

Або такі прыклад, такая звышактуальная на сёння задача. Нам трэба адварнуць моладзь ад чумы псеўдакультуры, ад рок-музыкі і іншага дзікага, абразлівага для мастацтва крыўляння. Але адварнуць ад нечага аднаго — значыць, павярнуць да нечага другога. Да чаго? Да здаровых, плённых традыцый гуманістычнага, высякароднага мастацтва, да лепшага ў духоўнай спадчыне нацыі і свету, у народнай этыцы і эстэтыцы. Каб на аснове гэтых традыцый, на гэтым грунце маладыя вялі свае творчыя пошукі. Ці хочам мы да гэтага павярнуць іх? На словах нібыта так, а на справе?

Трэба адкрываць новыя маладзёжныя клубы, трэба, каб іх было як мага больш. Трэба адкрываць новыя трыбуны для абмену думкамі. Дарэчы, чаму ў БССР няма абласных маладзёжных газет — калі яны ёсць у РСФСР, у Украіне і ў іншых рэспубліках Саюза? Што за такія асаблівыя адносіны да беларускага камсамола і ўсёй нашай моладзі? І чаму маўчыць сам камсапол?..

І яшчэ адзін прыклад — ужо зусім творчага парадку. Нас заклікаюць стварыць вобраз героя нашага часу — у тым ліку, лепшага чалавека сучаснай вёскі. Хто ён — гэты герой-гаспадарнік? Ці не пара на некаторых з іх сёння ўжо глянуць трохі іначай? На тых, напрыклад, чые поспехі мералі аднабокова, недакладнай меркай. Амаль не глядзелі, а як на яго вельмі хлебнай і вельмі малочнай тэрыторыі — з нацыянальнай культурай? З беларускай школай? З захаваннем помнікаў? З выхаваннем павягі да мясцовай гісторыі? Ці не ў яго на старажытных курганах пабудаваны свінарнікі? На нядаўнім рэспубліканскім партыйна-гаспадарчым актыве ў Брэсце т. Я. Я. Сакалоў крытыкаваў сельскую архітэктуру, забудову новых пасёлкаў — за безаблічнасць, за адсутнасць беларускага нацыянальнага каларыту. Справядлівая крытыка. І не толькі адной архітэктуры датычыць.

Тяжкі прыклад, якія сёння вымагаюць ад кожнага з нас павышанай мастакоўскай і грамадзянскай чуйнасці і пільнасці, смеласці і мужнасці, можна прыводзіць шмат. Я спынюся на гэтым — і запрашаю вас да актыўнай і зацікаўленай гаворкі. Дазвольце павіншаваць вас са слаўным 70-годдзем Вялікага Кастрычніка і аб'явіць чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі адкрытым.

Даклад Васіля ЗУЁНКА

Шлях народа ў 70 год прайшла і наша літаратура — як адна з галоўнейшых частак яго духоўнага жыцця. І калі сёння задаць сабе такое футуралагічнае пытанне: ці змогуць будучыя пакаленні, нашы нашчадкі, скажам, яшчэ праз 70 год цалкам даверыцца літаратуры нашага сямідзесяцігоддзя ў стварэнні рэальнай карціны жыцця народа на гэтым этапе, — то адказ, пэўна ж, мусяць быць адназначны: так, могуць. Літаратура наша ў асобе лепшых сваіх прадстаўнікоў і ў лепшых сваіх праўленнях ніколі не хлусіла народу і часу. І калі сёння выстраіць такія творы — не па даце напісання, а па іх суднасенасці з галоўнымі этапамі 70-гадовай барацьбы за здзяйсненне ідэй Кастрычніка, то пабачым не толькі панараму, але адчуем і ўсе глыбіні народных узрушэнняў, перажывём і ўрачыстыя моманты перамог, і горыч страг, і надзеі, і іх зруйнаванне, пабачым, як наша грамадства праз пошукі і супярэчнасці літаральна выпактавала сацыялізм. Як і ў жыцці, былі, зразумела, і ў літаратуры спады, былі няўдачы, але ў галоўным кардыяграму жыцця народа яна давала дакладную.

Гэтыя векі — ад «На імперыялістычнай вайне» Максіма Гарэцкага да «Паэмы сораму і гневу» Пібена Панчанкі — усім нам добра вядомыя.

І таму хацелася б гаварыць больш не пра вынікі, а пра ўрокі 70-гадовага, нялёгкага, складанага гістарычнага шляху, дзе ісці даводзілася найбольш першапачаткам. І яшчэ — пра ўрокі, што пакінулі нам выдатныя творы. Мы будзем звяртацца да іх — як да крыніц прыпадаць. І трэба ўсё зрабіць, каб да іх, гэтых крыніц, ішлі нашы нашчадкі.

Вялікім Кастрычнікам народжана новая сацыяльная фармацыя і разам з ёю — новая мастацкая свядомасць мас, мастацкае светаўспрыманне працоўных людзей, угрунтаванае на сацыялістычных ідэалах, на гуманістычным разуменні законаў грамадскага агульнажыцця. Узнікла новая літаратурная супольнасць — саветская, шматнацыянальная. 70-гадовы шлях літаратурнага народаў СССР пракладваўся праз асаблівае новае сацыялістычнае зместу ў формах нацыянальных і меў на мэце — як адну з важнейшых перадач — узаемаабмен мастацкімі каштоўнасцямі і ўзаемаўзбагачэнне. Лозунг «Дружба народаў — дружба літаратур» хоць трохі і набыў агульнапараднае адценне ад прызвання частага ўжывання, глыбіннай сутнасці сваёй не растраціў. Сацыялістычны інтэрнацыяналізм, саветскі патрыятызм — прынцыпы, якія сцвярджаюцца нашай шматнацыянальнай літаратурай, служаць надзейным гарантам яе жыццядзейнасці, яе руху наперад, — у спасціжэнні лёсаў народных і чалавечых у сённяшнім свеце — складаным, супярэчлівым, неадназначным, але скіраваным сілай людскога духу да самай запаветнай мэты — камуністычнай. І ў гэтым — найгалоўнейшы ўрок і запавет, накрэслены Кастрычнікам усім, хто мае дачыненне да мастацкай творчасці.

Пісьменніцтва — як род чалавечай дзейнасці — складаецца з двух кампанентаў, двюх велічынь: жыццятворчасць, дзе чалавек творыць жыццё, а

Выступае В. Зуёнка

жыццё — чалавек, і ўласна творчасць, дзе чалавек, надзелены пэўнай здольнасцю, талентам, імкнецца расказаць людзям пра сваё разуменне жыцця, адкрыць сваю таямніцу. І якому з гэтых кампанентаў у зямным быцці мастака аддаць прырышт — цяжка сказаць. Не назавем іх і раўназначнымі. Яны ўзаемапрапранікальныя, бываюць нават узаемавыключаемыя (калі толькі самім актам фізічнай смерці сцвярджаецца перамога і трыумф мастакоўскага жыцця), але сэнс і мэта іх рэалізуюцца толькі ў дыялектычным адзінстве. «Паэт — гэта лёс», — сказаў Аляксандр Блок. Працягнем: празаік — таксама лёс. І дададзім: крытык — лёс удвая.

Сёння можна толькі дапускаць нейкія меркаванні, як бы склаўся творчы шлях пакалення, што нарадзілася на працягу 30-х гадоў. Аднак усе сённяшняе гіпотэзы былі ўжо даўно перакрэслены адным трагічным ранкам — 22 чэрвеня 1941 года. Лёс ваеннага дзяцінства стаўся іх творчым лёсам — каго ні вазьміце: Ніла Гілевіча, Уладзіслава Нядзведскага, Сцяпана Гаўрусёва, Валянціна Тараса, Рыгора Барадудзіна, Генадзя Бураўкіна, Івана Чыгынава, Івана Пташнікава, Барыса Сачанкі, Анатоля Вяцінскага, Уладзіміра Дамашэвіча, Анатоля Грачанікава, Юрася Свіркі, Уладзіміра Паўлава. Наскрозь пранізаны гэтай тэмай, гэтым болям і гэтай памяццю роздумі Віктара Казько, Міхася Стральцова, Янкі Сіпакова, Анатоля Кудраўца, Дануты Бічэль-Загнетавай, Пятруся Макаля, Кастуся Цвіркі. Дабіраецца — праз эпічныя малюнкi заходнебеларускай вёскі — да «сваёй» вайны і Вячаслаў Адамчык... Гэта з'ява, якая патрабуе ўсебаковага літаратурнага асэнсавання і даследавання. Аднак у адным мы ўжо зараз можам быць пэўныя: пакаленне складала сваё слова. Пры агульнасці гістарычнага лёсу кожны з іх — дзяцей вайны — сцвердзіў сябе ў літаратуры на грунце гэтага лёсу — сваім адметным голасам, стылем, бачаннем свету. Можна, гэта і страшнавата гучыць: але не было б вайны, не было б і гэтага, менавіта гэтага, творчага пакалення. Было б штосьці іншае...

Да трагічнага ваеннага эпіцэнтра прыцягваюцца думкі і тых, хто нарадзіўся пасля вайны, — Аляксея Дударова, Сяргея Законнікава, Таісы Бондар, Уладзіміра Някляева. Аднак, як мне ўяўляецца, ношу гэтага пакалення — а ім сёння ёсць што ўзяць на плечы і магчыма сці расказаць пра сябе і сваё месца ў часе адкрыты шырокія,

— браць перш за ўсё ім самім. Зрэшты, новыя кнігі і творы як згаданых таварышаў, так і Яўгенія Янішчыц, Алеся Разанава, Васіля Гілевіча, Георгія Марчука, Генадзя Пашкова, іншых іх равеснікаў добра абнадзейваюць у гэтым сэнсе.

Так, сапраўдную кнігу, каб стварыць, трэба пражыць, выпактаваць. У кожнага яно атрымліваецца па-свойму, і рэцэптаў, як гэта робіцца, апроч самога жыцця, ніхто не можа даць. Але што ён ёсць, гэты феномен, мы павінны ведаць, бо нельга, немагчыма без яго жыць у мастацтве. Я хачу падзяліцца момантам радасці яшчэ аднаго далучэння да такога таямніцы. Які ўжо раз бралася ў рукі гэтая кніжка. Цяпер я рэзгарнуў яе як бы па «службовай» неабходнасці — знайсці, каб прачытаваць, не спадзеючыся на памяць, патрэбныя два-тры радкі. А выйшла так, што, і адшукаўшы іх, не мог адарвацца, чытаў паўдня — з тых некалькіх дзён, скупа адпушчаных службай. Дзякуй, Іван Антонавіч, за гэты «ўкрадзены» час, дзякуй за гэты яшчэ адзін — брылёўскі — сюжэт «праведнікаў і зладзеяў», народжаны томам вашых лірычных запісаў і мініяцюр, каб стаць неафіцыйным момантам афіцыйнага даклада.

Гэтак жа, мне здаецца, піша сваю кнігу вайны Васіль Быкаў, — кнігу, напісаную спачатку ўласным лёсам. А далучэнне да яго вопыту мірнага, цывільнага жыцця — да вайны ці пасля вайны — яшчэ шырэй раскрыла, паглыбіла магчыма сці магутнага таленту гэтага пісьменніка. Вобразы Петрака і Сцепаніды сталі ў шэрагу класічных набыткаў беларускай літаратуры, а сам мастацкі спосаб стварэння іх наблізіў Васіля Быкава да таго ідэалу, які вызначыў Леў Талстой не толькі загаловам, але і формулай адлюстравання жыцця — «Вайна і мір».

Не будзем падмяняць час і расстаўляць замест яго ўсе ацэнкі на вялікасць, усе акцэнтны і кропкі, але — што тычыцца тэмы «пісьменнік і лёс» — не лішнім будзе нагадаць словы Леаніда Лявова: «Сапраўдны, вялікі пісьменнік можа нарадзіцца толькі з вялікага чалавека».

Гэтыя словы варта яшчэ паўтарыць і з думкай аб заўтрашнім дні нашай літаратуры. Паўторым: выхаванне маладога мастака — гэта перш за ўсё выхаванне ў ім чалавека: ідэйнае загартаванае, шырокае душой, дапытлівае і нястомнае ў пошуку, натхнёнае ўсім новым, непрымірымае да ўсякага дагматызму, да старых стэрэатыпаў як у сацыяльным, так і ў мастацкім мысленні. Гэта ідэальная праграма можа выклікаць у маладых таварышаў скептычную ўсмішку. І яна будзе справядлівай — у тым сэнсе, што абсалютна такія ж пажаданыя не пашкодзіць адравацца усім нам — незалежна ад узросту. Але надзея — застаецца надзеяй: з ёю — будучыня. І таму не можа не турбаваць, што дзейнасць нашых самых маладых літаратурных сіл, тых, што яшчэ на падыходзе. Да Саюза пісьменнікаў, на жаль, застаецца пакуль што на ўзроўні аб'яванняў і дэкларацый, якія даюць пара б — і ў гэтым наша самае запаветнае чаканне і жаданне — падмацаваць смелымі, наватарскімі па духу, напоўненымі пя-

кучай праўдай жыцця мастацкімі творамі. Перабудова адкрыла такія магчыма сці — аднак... «Парадоксамі самастойнасці» назвала гэтую з'яву ў нататках з XI рэспубліканскага семінара творчай молдзі карэспандэнт «Звязды» А. Ціхановіч (дарэчы, сама прадстаўнік маладога творчага пакалення, — значыць, голас чуваць не «збоку», а «знутры») і заўважыла: «Цэлае пакаленне падрасло з атрэфіраванымі мышцамі самастойнасці — і вось цяпер — чаго трэба было чакаць — старт новага часу яно пачынае з замінак». Парадаксальна, але ў маладых назіраецца яўны дэфіцыт маладосці, нестасе таго, што крытык Уладзімір Гніламёдаў назваў «лірычнай энергіяй», «лірычнай дзёржасцю».

Імкненне не стаць цэнем літаратурных папярэднікаў — якасць добрая і неабходная: толькі так нешта вартае можна зрабіць у творчасці. І робіцца. Згадаем Хрысціну Лялько, Міколу Мятліцкага, Леаніда Дрэнько-Майсюка, Леаніда Галубовіча, толькі што прынятую ў Саюз пісьменнікаў Ірыну Жарнасек. Аднак насцярожвае ў некаторых маладзейшых нейкая ненатуральная творчая самазадоволенасць, а яшчэ — другая эксплуатацыя прыёмнаў і форм, не падамацаваных важкім зместам. І як тут не параіцца з выдатным майстрам Іванам Мележам. «Наватарства, — гаварыў ён, — найперш у поглядзе на жыццё, на людзей, на час». Толькі такім, сапраўдным, наватарствам можна дасягнуць сапраўднай мэты: не аддаць душы маладых сваіх равеснікаў-чытачоў, адстаяць іх ад запаўнення і атручвання д'ябальскім зеллем «масавай культуры» самых нізкіх гатункаў. «Слухаць музыку рэвалюцыйную» — гэта, мусяць жа, слушаць музыку сатварэння чалавека, а не ваханальнае гукавое суправаджэнне разбурэння чалавечай сутнасці — і духоўнай і, як сведчаць медыкі, фізічнай. Паэзію народнага слова, паэзію народных звычаяў і святкаванняў, паэзію рэвалюцыйнага пераўтварэння жыцця па законах народнай мудрасці клічам мы сёння вас, маладыя творцы, супрацьпастаўце какафанічнаму пахвальнаму маршу духоўнасці Чалавека.

Пэўная доля скепсісу маладых да старэйшых таварышаў

сцю і гартам нашых літаратурных ветэранаў...» А заўважым, друкаваліся там палымыя купалаўскія радкі — «Арлянтам»:

Вам на памяць Серп і Молат
Даравала доля,
Каб з вас кожны быў, як волат,
Не гнуў плеч ніколі,
Каб здатыю свабоду
Зналі, шанавалі

І у цяжкую прыгоду
Усталі грознай хваляй.

Лепшыя творы прадстаўнікоў «Бурэвнанага» «Маладняка» трывала леглі новымі вяцямі ў будынак беларускай саветскай літаратуры. «Босыя на вогнішчы» — паэма Міхася Чарота — і сёння ўражае нейкай нават кінематаграфічнай набліжанасцю — буйным планам вобразна, мастацкай формулай, у якой і малюнак, і сэнс увабралі ў сябе лёс народа. Босыя на вогнішчы, — так і бачыцца бясконага хада мільёнаў разутых, абяздоленых па апальных, пякельных — як тое вогнішча — дарогах гісторыі. Бачыцца і балгарскі танец неспінарак — на гарачым вуголі, танец вогнепапалоннікаў, дзе — і закліканне агню і ачышчэнне агнём, рытуальнае вогненнае дзейства не толькі ног, але і духу, умацаванага агнём і роўнага агню. «Полымія» — гэтае слова ўспыхнула ў 1922 годзе і на вокладцы нашага першага літаратурнага часопіса, што і па сёння шведзіць беларускаму чытачу верай і праўдай.

Набіралася моцы літаратурная рунь. Маладая ўзнёсла песня Уладзіміра Дубоўкі, Алеся Дудара, Паўлюка Трусы, Андрэя Александровіча, Язэпа Пушчы, Тодара Кляшторнага, Уладзіміра Хадзькі, амсіслаўцаў Змітрака Астапенкі, Юлія Таўбіна, зусім юнага Аркадыя Куляшова, Пятруся Броўкі, Максіма Лужаніна, Станіслава Шушкевіча, Цімоха Крысько (сённяшняга вяцёлага і мудрага казачніка Васіля Віткі), Сяргея Грахоўскага падмацоўвалася трывалым словам першых праявіўшых твораў Міхася Зарэцкага, Кузьмы Чорнага, Платона Галавача, Міхася Лынькова, Рыгора Мурашкі, Яна Скрыгана (тады яшчэ і паэтычнага Янкі Відука)... Сатыра і гумар, байкі Кандрата Крапівы адразу ж рабіліся з'явай усенароднай. А там, за «негарэўскаю аркай», гучаў змагарскі голас Піліпа Пестрака, Валянціна Таўлая, Максіма Танка...

У зале пасяджэння.

па літаратурнаму цэху не беспадстаўная. Не трэба цешыць сябе: не ўсе творы рыхтавалі перабудову. Былі і такія, што мацавалі пазіцыі застою. Але вінаваціць адзін аднаго — ці самы гэты лепшы спосаб вырашэння справы?..

Прыгадаем, як радаваўся ў далёкія 20-я гады часопіс «Полымія», што яго малодшы сабрац «Маладняк» у сваім першым нумары — насуперак задзірыстаму лозунгу «У роўні са старымі» — друкуе творы Купалы і Бядулі, што гэтым самым «сінтэзаваны бурнампэтыя», віхраста-бадзёрыя парывы нашага жывога маладняку з вялікай мастацкай вытрыманасцю

У пераемнасці пакаленняў — яшчэ адзін урок: толькі разам, у еднасці і добрым разуменні — залог вырашэння складаных задач, што накіравала нам апошняя квадра XX стагоддзя.

Выслухоўваючы сёння спраўдліва ў цэлым закіды, асабліва з боку маладзейшых, як, напрыклад, у па-добраму задзірыстым, але занадта катэгарычным у абагульненнях артыкуле Леаніда Дранько-Майсюка з горкімі словамі «гэта праз нашу халопскую пакуру

час усё часцей і часцей ахінаўся замест пэўных мастацкіх колераў у нешта аднастайна-шэрае», — закіды накіонт ілюстрацыйнасці, бесхрыбетнасці некаторых твораў, хацелася б трохі паразважаць у гэтым кірунку.

Ілюстрацыйная літаратура... Баяцца такога вызначэння творцы, калі гучыць яно ў іх адрас, на ўсе лады праклінае гэты тэрмін крытыка... Ёсць, ёсць — ва ўсе эпохі была такая паўзучая літаратура... Аднак жа — адлюстраванне... Трэба ж нешта адлюстроўваць, нешта адстойваць, за нешта змагацца. Прыгадаем хача б: чаму браўся за пяро Леў Мікалаевіч Талстой? Які генетычны код быў закладзены ў кожны яго мастацкі шэдэўр? Дзе той атам, што выбухам сваім учыняў ланцуговую рэакцыю?

А ўсё пачыналася ад, на першы погляд, «ілюстрацыйнасці», быццам бы трывіяльнай зададзенасці «прэілюстравана» пэўную ідэю, даказаць ісціну аргументам жыццёвага прыкладу. Атрымлівалася ж нешта зусім іншае: пабудова вырасталая ў велічны гмах жыцця — з яго радасцямі, трагедыямі, падзеннямі і ўзвышэннямі. Прыгадаем, як намер асудзіць паводзіны жанчыны ў «Ганне Карэнай» ператварыўся ў поўную сваю супрацьлегласць — стаўся гімнам жанчыне, яе фізічнай і духоўнай красе. Прамая дэкларацыя перамагалася сілай тварэння, як бы памірала, каб узнавіцца, ажыць у новай сваёй якасці — мастацкай, — што, аднак, па часе перастала задевальнацца Льва Талстога і памкненні яго пачалі схіляцца да непасрэдна прапаведзі.

То як жа быць з такою «ілюстрацыйнасцю»? З тым Львом Талстым, што азначаны «как зеркало русской революции»? Выходзіць, ідэя заўсёды была рухавіком мастацкага твора. Але ідэя, якую сам мастак выясняў для сябе, правяраў жыццём ці, прынамсі, жыццёвымі сітуацыямі, створанымі ўласным уяўленнем. А гэта не раўназначна «творчай працы» дзіцяці над кніжкай «Расфарбуй сам», дзе па гатовых контурах каляровымі алоўкамі запаўняюцца «пустоты». Малюнак атрымліваецца — на радасць мамы і таты ды і самога «мастака» — яркі, стратны, толькі творчасці тут — на даўжыню алоўкавых грыфеляў.

Вось гэтая «мастацкая» ілюстрацыя, што робіцца пад пастанову ці рашэнне, сёння, здаецца, канчаткова губляе глебу пад нагамі. Калі ў жыцці партыі дзе творчасці працоўныя масы — то хіба гэта не тычыцца літаратуры? Мастак заўсёды быў акумулятарам новых, творчых ідэй, новых пошукаў; наш час ставіць гэтае правіла ў ранг патрабавання.

Чым ж адказваем мы, калі партыя вяртае нас, вяртае краіну, вяртае грамадства да тых вытокаў, якія народжаны былі Кастрычніцкай рэвалюцыяй, уласна — да ленинскіх норм жыцця? Да крыўднага мала зроблена намі ў асэнсаванні сённяшніх працэсаў, што сапраўды па-рэвалюцыйнаму ўскалыхнулі наша жыццё.

Што ж мы — пісаць развучыліся? Не, мы проста неяк разгубіліся перад гэтымі адкрытымі дзвярыма галаснасці: гучаць ці пакуль што, на ўсякі выпадак памаўчаць?

Здаецца, разгубленасць гэта часовае. Ды, зрэшты, можна заўважыць, што сапраўдныя, выпрабаваныя майстры ў нейкай асаблівай перабудове і не маюць патрэбы. Як і раней па гарачых слядах падзей не рабілі яны аднадзёнак, так і зараз пішуць творы забладзённыя, але моцныя, трывелыя, рэалістычна праўдзівыя. Прыгадаем пазію Пімена Панчанкі, — яна ва ўсіх у нас на памяці. Альбо апошнія публікацыі Максіма Танка... Прыгадаем і парадумем, што яны не належаць да

той катэгорыі «шчаслівых» людзей, якім і тады было ўсё ясна і цяпер, — з адзінай папраўкай: яшчэ ясна стала... Сапраўдныя мастакі здабываюць праўду: для народа, для партыі, для ўсіх. Яны не чакаюць каманды для перабудовы: прагучала слова «перабудова» — і, калі ласка, майце: мы ўжо тут як тут — перабудаваліся, крутануліся флюгерамі на 180 градусаў.

Перабудова — гэта новае мысленне, падмурак якога — у глыбіннай народнай праўдзе быцця і ў такім жа глыбінным, народным аптымізме будучыні, несупыннасці жыцця («Паміраць ладзся, а жыта сей...»). І літаратура, узнікаючы гэтыя пласты векавой, працоўнай мудрасці, тым самым спрыяе руху грамадства наперад, а не яго вяслэй, на допінгавым падпітку, хадзе ўлукаткі — ад аднаго кіруюча-апорнага частаколу да другога. Мастак не ілюстратарам павінен быць, а жывой душой сапраўднага стану грамадства, высвятляючы яго і нацэляваючы яго на арыенціры, абраныя нашай рэвалюцыяй у 1917 годзе. А калі, як заўважыў М. С. Гарбачоў на сустрэчы з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі і творчых саюзаў, «пачнуць здгуквацца на вялікую справу, якую мы задумалі, не асэнсаваныя яе, адгуквацца шэраццю, то такі водгук нам не патрэбен».

Вялікі абсяг творчых пошукаў адкрыўся тут найперш для публіцыстыкі. Ды і для пазіі, і для драматургіі...

Не будзем прыспешваць манументальную прозу, аднак жа нагадаць не лішне... Праўдз, першыя ластаўкі ёсць. Вось хоць бы — аб самым балючым — апавяданне Івана Пташнікава «Львы», аб чарнобыльскай бядзе... Гэта новая, трагічная прыступка экалагічнай лесвіцы, па якой вялі чытача раней, яшчэ да чарнобыльскай зры, Віктар Казько, Віктар Карамазоў і Алесь Жук — «Нерушам», «Пушчай», «Паляваннем на апошняга жураўля»...

Усе апошнія гады ў мяне як у чытача ёсць патаемнае чаканне, а хутчэй — жыве надзея, што скажа, бо не можа не сказаць, сваё слова, узгадаванае на палетку сённяшніх дзён, Васіль Быкаў.

Пакуль жа мы толькі можам канстатаваць, што ў нас няма чаго паставіць побач з «Пакарам», «Сумным дэтэктывам», «Плахай», «Усё наперадзе»...

Мы дружна заклікаем адзін аднаго, тлумачым, а здаецца, і нам, пісьменнікам, час перайсці ад слоў да справы, хоць і гучыць гэта парадаксальна, бо словы — наша справа. Аднак жа — колькі б мы ні гаварылі, а сур'ёзных творчых набыткаў у подступах да самых балючых праблем грамадства дэпытлівым вокам чытача пакуль што не заўважваецца.

Каб напісаць новыя творы пра новае ў жыцці, каб пульсаваў у іх дух перабудовы, трэба, перш за ўсё, перабудоўвацца самім (не звачваючы, як ужо гаварылася, што кожны недзе носіць у куточку душы аргументы сваёй пастаяннай «перабудаванасці»). Ісціна не новая. Помніце — у Чэхава — пра неабходнасць кроплю за кропляй выціскаць з сябе раба. Выйшла так, што з цягам гадоў многія з нас, літаратараў, самі сталіся рабамі. Рабамі занудлівага чалавечка, што сядзіць дзесьці ў кожнага за пазухай, паслужліва выпраўляючы, трафарэтна абалваньваючы яшчэ не выказаны ўголас — з самых пялёнак — думкі і ідэі. Выціснуць, выгнаць з сябе гэтага «ўнутранага» рэдактара-перастрахоўшчыка, глянуць на свет па-чалавечы смела, шырока, з пэзіцый часу, партыйнаму прынцыпу, — відаць, ці не першая перадумова нашай творчай перабудовы. Грамадства мяняецца праз тыя перамены, што адбываюцца ў чалавеку — кожным і канкрэ-

тым. Не складае ў гэтым сэнсе выключэнне і часцінка грамадскай самасвядомасці — літаратура. Абстрактны тут быць не можа. З сябе пачынаць перабудову, — гэта тычыцца і нас, пісьменнікаў, і шырэй — усіх, будучых герояў нашых твораў, а найперш тых, хто, заўважаючы «паўшынкі» ў чужым воку, у сваім не бачыць бярвяна, хто цвярдзіць штодзённа аб усталяванні сацыяльнай справядлівасці, і з такой жа штодзённай пастаяннасцю да яго пад'езда падкватвае машына з такім шырокім і тоўстым задам, і пад акампанемент гэтага лозунга вёрткі шафёр-экспедытар влечэ ў кватэру чамадан з правізіяй. А людзі ж усё гэта бачаць і ацэньваюць... Яно, зразумела, чалавек заняты — аформіў заказ з дастаўкай на дом, і гэта было б па справядлівасці, калі б тое ж самае і з тым жа самым мог зрабіць кожны просты рабочы ў кожным бліжэйшым магазіне. Пакуль жа гэта не забяспечана, то, відаць, справядлівай будзе, каб жонка таго ж занятага таварыша, скажам, міністра гандлю ці яго намесніка, штодня сустракалася ля прылаўка ў чарзе з жонкай рабочага, і вечарам дакладвала мужу-міністру, як трэба палепшыць гандлёвую справу. Давайце так збліжаць лозунгі з жыццём! А прыкладаў для гэтага нам рэвалюцыя дала нямаля. Усе мы помнім, як літаральна траціў прытомнасць ад голаду нарком харчавання Цюрупя, камуніст ленинскай школы і ленинскага гарту. Бо ён не мог сабе дазволіць жыць не так, як жыве народ. Інакш губляецца сэнс рэвалюцыі.

Яшчэ адна небяспека на шляху перабудовы: мы вельмі здорава навучыліся траціць намаганні не на паляпшэнне справы, а на «чарговыя меры» па далейшаму паляпшэнню... Стварылася катастрофічнае разыходжанне паміж тым, як разумім, успрымаем і асэнсоўваем жыццё чалавек працы — стваральнік матэрыяльных каштоўнасцей, эканамічнай базы сацыялізму, і чалавек афіцыйна-бюракратычнага апарату, лозунг якога, афіцыйны заклік прыгожы і правільны, а дзеянні ў многіх — мяшчанскія, асабліва, калі ён пакідаў службы кабінет і «расслабляўся» ў дамашняй ці інтымнай абстаноўцы... Гэтае раздваранне, а то і растраенне абодва («гавару адно, думаю другое, раблю трэцяе») прывяло да ўтварэння як бы двух пластоў жыцця: адно — рэальнае, другое — папяровае. І вось такі «носьбіт» папяровага жыцця — самы страшны, па сутнасці, праціўнік перабудовы. Чалавек, які не мае канкрэтнага занятку з канкрэтным карысным вынікам, але мае канкрэтную і — неблагую — зарплату ў штодзённымі важкі кавал матэрыяльных даброт, натуральна вымушаны якімсьці шляхам штодзённа сведчыць, што ён адпрацоўвае ўсё гэта. Інакш нехта пакажа пальцам: «ці не дарма ты хлеб ясі? Трэба даказаць адваротнае, бо здаўна вядома: што напісана пяром — не высечаш тапаром...»

Сцвердзілася сама сабою такая бюракратычна-дэнтльменская змова: ты мне паперу — я табе... І каб усё сыходзілася — дэбет з крэдытам, каб не ўнікала лішніх, пабочных, пытанняў і клопатаў: «Я спытаю: — Белае? — Ты адкажы: — Белае».

Уяўляеце сабе — 18 мільёнаў цыркуляраў штодзённа! (Так ва ўсякім разе павінна быць: 18 мільёнаў упраўленцаў у краіне). Хай у кожным цыркуляры па 2 старонкі (у сярэднім), то 2×18 будзе ўжо 36 мільёнаў ды на адказ столькі ж («ты мне — я табе»), і выходзіць штодзённы «раман» нашага жыцця ў 72 мільёны старонак!.. Далей за аптэкарскую дакладнасць падліка і не паручаюся, але галоўнае — у

У. Казьбярук, М. Мушынінскі, А. Пяткевіч і К. Хромчанка. Фота Ул. КРУКА.

тэндэнцыі. А яна такая: калі ўзяць, што стосік паперы ў 100 аркушаў прыкладна мае вышыню 1 см, то штодзённа «творыцца» папяровага гара вышыняю 7,2 км, — без малаго штодзённы Эверэст!

Для нас, пісьменнікаў, сёння важна ўберагчыся, каб нейкая глыба ад гэтага сучаснага геалагічнага ўтварэння не навалілася і не прыціснула жывую літаратурную справу. Хай лепш папера ідзе на занатаванне новых твораў, якія б, у прыватнасці, змагаліся і з гэтым папярывым Эверэстам.

Застойныя гадзі ўзвалі на п'едэстал панавання сацыяльна-эстэтычны прынцып ацэнкі, які грунтаваўся не на жыцці, а на ўяўленні пра жыццё: гэта няпраўда, бо так быць не павінна. Такі крытэрыі «працаваў» і ў эпоху «лакіроўкі» і ў эпоху «гэраізацыі». І вельмі прыкра, што зноў — ужо амаль з таго свету — пераносіцца ў палату рэанімацыі неспрыманае «маленькага» героя, зноў пачынаюць гучаць абвінавачванні ў «дэгерэізацыі» рэаліснасці, зноў супрацьпастаўляецца будзённая праўда жыцця нейкай «эталоннай», «пародзістай» з вялікімі надзеямі і перамогамі праўдзе. Каму і навошта патрэбна сёння ўзводзіць гэтыя штучныя бар'ерады з заляжалай старызны думак? Няўжо мы не паразумелі за апошнія 30 год, каб не зразумець гуманістычную сутнасць літаратуры, і, наогул, мастацтва: калі чалавек зарыўся з галавой у зямлю і чакае, пакуль гухне чарговы выбух бомбы ці міны, а пасля ўзнімаецца і, аглухлы, бяжыць у атаку; калі чалавек тую ж самую зямлю палівае штодзённа потам, каб радзіла яна хлеб, — дык які ж гэта «маленькі» герой? Гэта ж самы што ні ёсць герой нашага часу! «Маленькі» ён можа быць толькі ў паказе пісьменніка, бо ў таго не хопіла сіл ці таленту раскрыць усю веліч подзвігу і пакут свайго героя. Гэта ўжо іншая справа.

Да ваеннай тэмы, мне здаецца, павінна быць асаблівае стаўленне. Мы павінны помніць, ды і маладым часцей нагадваць тых, як назваў іх рабеснік — сёння вядомы пісьменнік, акадэмік Іван Навуменка — хлопцаў семнаццаціга вясны, якія стваралі падполле, бралі зброю, ішлі ў партызанскія атрады — на змаганне за ідэалы Кастрычніка. У такой жа меры сказанае мае на ўвазе і нашых франтавікоў. Кожны чалавек — аб гэтым кажучы нам і новыя, нядаўнія, публікацыі Івана Новікава, Аркадзя Марціновіча, Кастуся Кірзенкі, Навума Кісліка, Аляксея Русецкага і многіх іншых — нясе ў памяці і ў душы сваю ваіну і кожнаму яна па-свойму прыходзіць у сны, трывожыць і не дае спакою. І таму кожны з тых, каго абмінула смерць (успомніце, што ў пакаленні Васіля Быкава гэта адзінкі з соцень), мае завапет сяброў, а з ім і права паказаць сваё бачанне ваіны, тое, што адкрылася яму на гэтых кругах пекла, і хача б так, на паперы, раскві-

тацца з ёю — бяссоннай ваеннай памяццю. І мае, нарэшце, права быць надрукаваным. Павінна застацца для нашчадкаў яшчэ адно сведчанне непасрэднага сведкі трагічных падзей... Але ўсё гэта магчыма пры адной умове, пра якую Васіль Быкаў сказаў: «Было б злачыствам і перад сучаснікам і перад будучай гісторыяй пакінуць нашчадкаў паўпраўду «культуры» твораў, горшую за бессаромную хлусню, белетрыстычнае «сачыніцельства» пабочных назіральных і лікіроўшчыкаў. Абавязак кожнага сведкі і ўдзельніка мінулай ваіны — гаварыць толькі праўду, якой бы горкай яна ні здавалася, будучы пры гэтым бязлітасным у сваёй шчырасці».

Так, гэта ўжо само па сабе — вялікі талент: сказаць праўду... Забудзь пра хітрыкі і спакусы «мастацкасці» — дай праўду. І тады, можа, гэтая праўда загаворыць з вялікаю мастацкаю сілай, як загаварыла яна галасамі герояў кнігі Адамовіча, Брыля і Калесніка «Я з вогнянай вёскі...» ці — Святланы Алексіевіч «У ваіны не жаночы твар». І таму паасцеражэмся судзіць сучаснікаў імем літаратуры (імям вечнасці), — іх можна судзіць пакуль што толькі імем праўды. Я помню, як узрушылі маё чытацкае сэрца старонкі «Вогнянага азімута» Алесь Асіпенкі непадробленай, непадарбаванай праўдай малюнкаў і эпізодаў першых крокаў арганізацыі партызанскай барацьбы (хаця б аб тым, як выпорвалі з запечкаў некаторых дужых, раптоўна пабарадзельных мужчын). Гэтае самае пачуццё судакранання з праўдай я перажываў, упершыню чытаючы «Плач перапёлкі» Івана Чыгыровава. Магчыма, эмацыянальны згадкі не самы прыдатны спосаб аргументацыі ў такім сур'ёзным жанры, як даклад, але, бадай, лепшых «козыраў» у мяне няма.

Як слова наша адгукнецца? — непакоіць гэта сёння і старэйшых працаўнікоў роднай літаратуры і самых маладых. Любая ідэя, якая б ні была яна добрая, набывае жыццёвую сілу, калі яна авалодвае сэрцам, помысламі, звычайнымі будзённымі памкненнямі чалавека. І таму не могуць не здзіўляць нейкія няўцямныя, блізарукія, а можна нават сказаць, мяшчанскія разважанні, а то і кіраўнічыя сцвярдженні (калі гэты мешчанін сядзіць у кіраўнічым крэсле) — зямых розных калібраў — у адносінах як да самае літаратурнай творчасці, так і да яе вынікаў, яе ўраджаю: маўляў, вы напісалі — ваш і клопат гукаць чытача да свайго «літаратурнага прылаўка». Гэты гандлярскі падыход стаіць у прамой супрацьлегласці да ленинскіх палажэнняў аб тым, што літаратура — неад'емная частка справы партыйнай. Усё таленавітае павінна брацца на ўзбраенне нашымі ідэалагічнымі работнікамі, (Заканчэнне на стар. 8—9).

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

павінна знайсці чытача, дайці да яго. І вось якраз на гэтай дарозе трэба расчысціць завалы, створаныя за апошнія дзесяцігоддзі няўвагаю, абьякавасцю да беларускай мовы, мовы, на якой творыцца літаратура, — высокамастацкая і высокадэкадэная. Імем партыйнага абавязку мы павінны супрацьстаяць валонтарысцкаму звужэнню сферы ўжывання беларускай мовы, бо менавіта яна з'яўляецца носьбітам неацэнных духоўных багаццяў народа, багаццяў, якія засведчаны беларускай літаратурай і, несумненна, будучы яшчэ створаны ў часах наступных. Мудрыя словы сказаў Карл Маркс: «Колькі мы ведаем моў, столькі разоў мы — людзі». То па якому ж праву адмаўляцца ў нейкага хлапчука ці дзяўчынкі яшчэ адна магчымасць далучыцца да гэтага высокага наймення, а ў дзяцей наогул — яшчэ адзін раз, кажучы словамі Купалы, «людзьмі звацца»? Трэба вяртаць беларускую школу, а ў ёй з аднолькавай любоўю і пашанай вывучаць як родную мову, так і рускую — мову нашага братэрства, міжнацыянальнага аднання і духоўнага ўзаемаўзабагачэння.

Для нас у гэтым пытанні нейкіх іншых адценняў не было і не будзе. І што значыць для беларускіх пісьменнікаў руская літаратура, скажам словамі двух яе выдатных прадстаўнікоў. Васіль Быкаў: «Вялікая руская літаратура была і застаецца той галоўнай школай духоўнасці, якую павінен прайсці кожны, перш чым асмеліцца даваць у ёй нейкі свой радок». Янка Брыль — зусім канкрэтна, з дакладным адрастам і вельмі інтымна: «Что такое искусство? Читаю, выучаюсь писать, рыхтуюсь себе да жыццёвага подзвігу», — як душэўнае прызнанне Льва Мікалаевічу. І яшчэ: «Дзесяць дзён шчасця працы, высакароднага адпачынку — «Вайна і мір»...

Сведчанні вычарпальныя і гранічна ясныя.

Сённяшні росквіт беларускай літаратуры — вынік не толькі выяўлення таленту народа, але і ўмоў, якія былі створаны гэтаму таленту Кастрычнікам, а перад усім — вольнае развіццё ў сям'і вольнай, новай.

Чаму ж на гэтай дарозе ўзнікаюць пытанні, а потым яшчэ пачынаюць абрасціць новымі? А таму, што мы, сацпей за ўсё, недаравальна спазняемся з адказамі на іх. Жыццё не стаіць на месцы. Жыццё рухаецца, развіваецца. Жыццё ставіць праблемы — яны не са столі ваяцця. Вядомая рэч — жыццё і вырашыць іх. Але, відаць жа, павінна быць у нас і навуковае прадбачанне, гіпотэза. Хто патлумачыць, напрыклад, як разумець тазіс «Зліццё нацыі праз іх росквіт»? Гэта што — азначае ў пару самага росквіту ўзяць ды зрэзаць дрэва? Ці пасля росквіту наступіць эра адмірання і адмаўлення ўсяго нацыянальнага? Альбо чаму ў практычных ацэнках і вывадах іншы раз пераважае неакрэсленасць у трактоўцы, а то і падмена паняццяў «нацыянальнае» і «нацыяналістычнае»? І тут слова, перш за ўсё, за нашымі грамадзтвамі навукамі — філосафіямі, гісторыкамі, сацыялагамі. А што яны казалі на гэты конт? Ды амаль нічога. Паўтарэнне агульных, праясных ісцін, без уліку гістарычнага руху, дыялектычнага развіцця грамадства, — гэта яшчэ не навука. Гэта кансерватыўная канстатацыя аднойчы сказанага ці зацверджанага пячаткай. Не агароджвацца цытатамі з класікаў, а браць у іх урок падыходу да з'яў рэчаіснасці; не гатовых рэцэптаў шу-

каць на ўсе выпадкі, а вучыцца мастацтва дыялектычнага вырашэння пытанняў, якія ці не штодня ставіць наша імклівае, дынамічнае ў сваёй складанасці жыццё, — на такія шляхі скіроўвае нас XXVII з'езд партыі, у тым ліку і ў пытанні ўдасканалення патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання працоўных.

Вядомы рускі гістарычны пісьменнік, даследчык фальклору і народнага побыту Дзмітрый Балашоў у адным з нядаўніх інтэрв'ю гаварыў: «...народ жывы, пакуль жывая яго гістарычная памяць. Канчаецца памяць — канчаецца нацыя, пачынаецца штосьці іншае»...

Нямала зроблена апошнім часам па навуковаму ўпарадкаванню і асэнсаванню нашай культурнай спадчыны. Выданне шматтомнага збору беларускага фальклору — з'ява, можна смела сказаць, унікальная і наватарская. Аднак непакоіць іншае: ці стане гэты неацэнны духоўны скарб з'явай сённяшняга культурнага жыцця рэспублікі, залогам яе далейшага ўздыму? Ці ўсё застаецца на ўзроўні паліц кнігасховішчаў? Песні, сабраныя ў народзе, павінны зноў вярнуцца ў народ — новымі творамі, новай музыкай, ускормленай народнымі каранямі і акрыленай ідэямі і настроймі нашага часу. Духоўная спадчына народа — надзейны падмурк наватарскіх пошукаў самых найноўшых стыляў, рытмаў, колераў. І, мабыць, тады перастане гуляць па душах нашых дзяцей і ўнукаў бязродная і бязладная наркамания слоў і гукаў, адзіным вымярэннем якіх з'яўляюцца дэцыбелы...

Амаль ужо закончана выданне «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі». Дастойнае ўшанаванне знайшлі тут магілы абаронцаў Радзімы ў гады Вялікай Айчыннай вайны і мемарыяльныя знакі, звязаныя з іх імёнамі і подзвігамі. Аднак пытанні, пастаўленыя праз тыднёвік «ЛіМ» Нілам Гілевічам, можна адраваць не толькі кнізе I-й тома «Мінская вобласць» у дачыненні да асвятлення, а дакладней сказаць, неасвятлення тэмы «Янка Купала і Лагойшчына», але і артыкулам пра іншыя раёны, дзе абдыдзены многія мясціны, звязаныя самым непасрэдным чынам з культурай беларускага народа. Спашлюся таксама на свой, дамажны прыклад. У артыкуле пра мястэчка Халопенічы Крупскага раёна ні словам не згадана, што нарадзіўся тут, правёў дзіцячыя і юнацкія гады, тут наслуховаўся ад сваёй бабулі казак, паданняў, песень і легенд вядомы фалькларыст і этнограф Адам Ягоравіч Багдановіч, — а з гэтай жа крыніцы, безумоўна, чэрпаў і сын Адама Ягоравіча — класік беларускай літаратуры Максім Багдановіч. Дарэчы, і пра тое, што сярэдняя школа ў Халопенічах носіць імя Багдановіча, не сказана. А чаму б не згадаць пра вёску Шчаўры таго ж раёна, куды прыязджаў да сяброў адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Дунін-Марцінкевіч, маляўніча апісаўшы дарогу сваёй вандароўкі ў вершаваным апавяданні «Літаратурныя клопаты», а само гасцяванне — у «Шчаўрыскіх дажынках» (сучаснае напісанне і назва, якая замацавалася ў народным ужытку — Шчаўры). Можна запярэчыць, што няма фармальных падстаў для ўпамінання такіх мясцін у «Зборы...», бо не засведчаны яны мемарыяльнымі адзнакамі. Заўважым, што гэта ўжо само па сабе кепска. Але ці лепшы варыянт наогул абходзіць іх маўчаннем? Гэта ж мясціны, звязаныя з нашай культурай, —

дык хай бы адзначаны былі яны хоць словам у такім шановавым выданні. Зрэшты, тады б і знакі хутчэй паявіліся...

Не ўнік замоўчвання і энцыклапедычны даведнік «Янка Купала» — не адзін і не два яго творы не знайшлі тут навуковага адбітку. Да якога ж гэта часу мы з такім зняважлівым недаверам будзем ставіцца да спадчыны народнага паэта, які звяртаўся да роднай Беларусі словамі гарачага закліку: «Выйдзі стрэнцу свой Кастрычнік песняй гулкай, звонкай!»

Дарэчы, ашчаднаму захаванню і вяртанню народу ўсяго, што мае мастацкую каштоўнасць і вартасць, нам трэба павучыцца сёння ў рускіх таварышаў. Друкуюцца творы — з належнымі каментарыямі, тлумачэннямі — людзей, якія пакінулі Радзіму, будзем так гаварыць — нават зацятых антысавецкіх, друкуецца і тое, што не магло прыйсці да чытача ў часы культуры ці застою. Нічога, вартага культурнай спадчыны народа, не прападае. Мы ж ледзь-ледзь зрушылі справу з выданнем Алеся Гаруна, чалавека, які дзесяць год пакутаваў за народную волю на царскай катарзе. Застаюцца невядомымі шырокаму чытачу раманы «Крывічы» М. Зарэцкага, «Запіскі Самсона Самасуя» А. Мрыя і іншыя творы.

Яшчэ з часоў зараджэння сацыял-дэмакратычнай думкі ў Расіі, у тым ліку, зразумела, і ў Беларусі, развіццё грамадства ставілася ў залежнасць ад сацыялізму, а само гэта паняцце яднала, як мы цяпер бы казалі, «інтэгрывавала» мінулае, сённяшняе і будучае. І таму любое адступленне ад гэтага трыадзінства было і ёсць адступленнем ад сацыялізму. А вось жа знаходзяцца ў наш «просвешчаны век» самадзейныя мастацтвазнаўцы з кабінетаў гарадской канторы «Саюздруку» і «Галоўпаштамта», якія, ні кропелькі не баянжачыся, тыражыруюць «новыя падыходы» да ацэнкі гістарычна-культурнай спадчыны, бяздоказна і безапеляцыйна сцвярджаючы, што «архітэктурная і гістарычная каштоўнасць многіх з гэтых помнікаў «вельмі сумнітельная». Увесь культурны свет па чарпакі, па крупніцы збірае рэшткі сваіх помнікаў, а ў нас з гэтакім «почтмейстерским» размахам направа і налева «размятаюць» архітэктурныя збудаванні — з таго нямногага, што цудам ацалела ў агнях вайны і стагоддзяў...

Апошнім часам з'явіліся і ў нас публікацыі пра некаторых дзеячаў, імёны якіх звязаны з літаратурна-навуковым, мовазнаўствам, гісторыяй, наогул культурай, — як, да прыкладу, Ігнаціўскі, Лёсік. Спраба слухаць і своечасова — з сучасным пазіцыям паглядзець, што значыць гэтыя асобы ў гістарычным кантэксце развіцця той ці іншай навуковай галіны, грунтоўна, доказна, без экзальтацый праналізаваць усе іх «плюсы» і «мінусы». Але калі такая мэта маецца на ўвазе, то ажыццяўляць яе варта іншымі сродкамі. Сённяшні чытач чакае аргументаў, яго можна пераканаць матэрыяй сутнасці, а не паўтарэннем «матэрыялаў», сфармуляваных у стылі пракурорскіх допытаў і абвінавачванняў заключэнняў 30-х гадоў. Такім спосабам можна напалохаць, але пераканаць немагчыма...

Трэба нам больш паслядоўна і абгрунтавана праводзіць мемарыяльную палітыку, ушаноўваючы памяць дзеячаў роднай літаратуры і культуры ў назвах вуліц, навучальных устаноў, культурных цэнтраў. Гэта будзе найлепшы працяг спра-

вы, пачатак якой пакладзены ленынскім планам манументальнай прапаганды адразу ж пасля здзяйснення Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Вось толькі некаторыя факты. Гродзенскі педагогічны інстытут насіў імя Янкі Купалы, атрымаў ён статус універсітэта і застаўся безыменным. А хіба імя народнага паэта не прыдатнае ці не дастойнае, каб атрымаць універсітэцкую прапіску? Ці зноў жа універсітэт — Гомельскі. У ранзе педінстытута ён меў імя Чкалава (што само па сабе, пры ўсёй пазаве да памяці слаўтага лётчыка, было не лепшым варыянтам), — а зараз? Хіба зямля беларуская ды і тая ж Гомельшчына не маюць дастойнага сына ці дачкі, каб іх імя спалучылася з імем маладога універсітэта?

Мінскі гарсавет не заўжды прадумана пераймяноўвае вуліцы, абразваючы і без таго не надта трывалыя карані гістарычнай памяці нашай сталіцы, пасля кідаюцца ў адваротны бок, рассякаючы аднайменную вуліцу на дзве — як бы разрываючы яе паміж старым і новым імем. А ў той жа час — я здзівіўся нядаўна, адкрыўшы гэта для сябе, — ёсць у Мінску пасёлак Паўночны, а ў ім вуліцы — Алтайская, Ангарская, Ахоцкая, Байкальская, Дзяжнёва, Енісейская, Іркуцкая, Хабарўская, завулікі — Табольскі, Зіміні... (Праўда, нейкім цудам прарвалася ў гэтае царства і Летняя вуліца)... Што гэта — філіял Сібіры ў Мінску? І як тут не ўспомніць радкі з верша Пімена Панчанкі «Скарга Палярнай вуліцы», адрававаныя «таварышу з гарсавета».

Ці ён змёрз, ці то настрой меў хмарны ён, Ці зусім знядужыўся ад спраў... Вуліцу, дзе мы жывём, Палярнаю Нехта з вас, таварышы, назваў... — гэта было напісана ў 1951 годзе, — аказваецца, і сёння маюць той жа...

Радасна, што мацнее ў нашай літаратуры дрэва, якое з самаадданымі клопатам вырошчваў Уладзімір Караткевіч. Цікава, вядома да гістарычнай і асабліва гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы скіроўвае сёння асноўны творчы намаганні Леаніда Дайнекі, Кастуся Тарасева, Вольгі Іпатавай, Генрыха Далідовіча, Эрнеста Ялугіна, Уладзіміра Арлова. Тут, аднак, хоць пачатак і зроблены, яшчэ непачаты край работы, а стан і час перабудовы даў для яе новыя спрыяльныя імпульсы. Гэта ж шмат трэба нашай літаратуры яшчэ зрабіць і ў адлюстраванні вобраза Уладзіміра Ільіча Леніна. Творы Івана Шамякіна, Васіля Хомчанкі ў прозе, Анатоля Вялюгіна, Генадзя Бураўкіна ў жанры пэзмы, Паўла Ткачова ў літаратуры для дзяцей — гэта яшчэ толькі пачатак нашых подступаў да невычэрпнага акіяна, імя якому — Ленінскае жыццё. Час ад белетрызацыі вобраза ісці ў яго дыялектычную складанасць, шматграннасць, філасофскую і чалавечую глыбіню.

Слаба, а то і амаль не выкарыстоўваем мы грандыёзныя, выключныя магчымасці тэлебачання ў прапагандзе, асвятленні, папулярнацыі сваёй гістарычнай, літаратурнай спадчыны. Успомнім, як прыцягваў увагу да блакітнага экрана Міхайла Ламаносаў. А дзе нашы тэлефільмы пра Скарыну, Каліноўскага, Цётку? А які чудаўны музычна-пэтычны фільм малое ўдзяленне пра Максіма Багдановіча! А Янка Купала, Якуб Колас, — час ужо і ім стаць героямі тэлевізійных мастацкіх серыялаў. Сцэнарый, прымушае сур'ёзна задумацца і аб выніках, і аб перспектывах.

Сёння востры непакоі выклікае работа нашых творчых секцый. Але вось паслухайце: «Некалькі гадоў мы гаворым аб дрэннай рабоце камісіі па крытыцы... А што было зроблена, каб ажывіць яе работу? Пакуль што нічога. Слаба працавалі і творчыя секцыі Саюза пісьменнікаў, якія ў першую чаргу павінны былі ўзняць і абмяркоўваць на сваіх пасяджэннях усе важнейшыя праблемныя пытанні развіцця жанраў. Але такія пасяджэнні праводзіліся рэдка і абмеркаванне новых твораў часта праходзіла на іх або фармальна, або з аглядак на рангі, без сур'ёзнага творчага разбору і прыняццёвай крытыкі», — гэта было сказана Іванам Шамякіным ні мала ні многа — ажно ў 1954 годзе: як у той быліне Ілья Мурамец роўна «трыдцатая лет і тры года» сіднем сядзіць гэтае пытанне. Дык ці не пара яму, нарэшце, як быліннаму герою, і ўзняцца — для рашучых дзеянняў? Аднак жа вельмі засталяцца, атрафіравалася ў нас мышцы...

Як выпраўляць становішча? Пэўна, перш за ўсё шляхам самай шырокай і самай глыбокай дэмакратызацыі пры вырашэнні ўсіх пытанняў — як творчых, так і арганізацыйных. Асноўную ролю тут павінен узяць на сябе калектывы — гэта значыць, творчая секцыя. Як мага найбольш галаснасці і права.

Сказанае ў гэтай жа меры тычыцца і нашых абласных пісьменніцкіх арганізацый — уласна ж, для выяўлення новых талентаў — у школах, на прадпрыемствах, для выхавання іх, для ўмацавання літаратурнага жыцця на месцах у першую чаргу і стварэння гэтых арганізацый. Асабліва пра гэта трэба падбаць магілёўцам і гомельцам.

Варта, відаць, падумаць і аб арганізацыйнай пераарыентацыі абавязкаў сакратароў праўлення. Магчыма, адзін з іх павінен сконцэнтравць сваю ўвагу і намаганні выключна на працэсе выхавання маладых, на арыентацыі дзейнасці абласных аддзяленняў і літаб'яднанняў. Удзаста партыйнай і культурна-масавай работы мог бы весці другі сакратар. Словам, гэта для роздуму...

Бюро секцыі, выбранае тайным галасаваннем і зноў жа — самым дэмакратычным шляхам — праходзіць тая, хто набраў большасць галасоў, — павінна мець права рашаючага голасу ва ўсіх пытаннях, падлеглых яго кампетэнцыі. Варта штогод абнаўляць, прынамсі, на дзве трэці, склад бюро секцыі, каб кожны яе член мог правярць і правяць свае арганізацыйныя здольнасці. Словам, сумны вопыт, як мы «цвёрда сядзім» на адных і тых жа кансерватыўных пазіцыях не толькі з году ў год, але і з дзесяцігоддзя ў дзесяцігоддзе, прымушае сур'ёзна задумацца і аб выніках, і аб перспектывах.

Наогул, азіраючыся сёння назад, можна заўважыць дужа цікавыя і павучальныя паралелі. Вось у тыражах — Янка Брыль, з прамовы на III з'ездзе пісьменнікаў Беларусі ў 1954

Валянціну ЛУКШУ-50

16 лістапада спаўняецца 50 год пісьменніку Валянціну Лукшу. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Паважаны Валянцін Антонавіч! Сярдэчна вітаем Вас у дзень Вашага 50-годдзя!

Вось ужо больш як трыццаць гадоў працуеце Вы на ніве роднай літаратуры ў жанры пазіі, публіцыстыкі, драматургіі і мастацкага перакладу, а ў апошнія гады ўзначальваеце выдавецтва «Юнацтва».

Вашаму пяру належаць зборнікі вершаў «Гарады нарадкаюцца сёння», «Атава», «Спеваць», паэма-хроніка «Белыя берэгі», вершы і фельятоны «Радзімыя плямы». Вашы творы прысвечаны як мінулай, так і сённяшняму дню, жыццю і працы нашых сучаснікаў. З поспехам вы пішаце і для дзяцей, пра што сведчаць кніжкі «Аркестр», «Зялёная балніца», «Лета — круглы год», «Крылаты цэх».

Уменне адгукацца на самыя надзвычайныя праблемы нашага часу пераанаўта вывільсася ў Вашых публіцыстычных кнігах «Наша, полацкая прафесія», «Рамантыкі шасцідзсятых», «Дзесяць дарог да чароўнага», «Полацк».

Радзіслухачы мелі магчымасць пазнаміцца з Вашымі «песамі «Інтэгралы на цэгле», «Мая радня», «Свае крылы», «Вецер вена» (паводле аднайменнага рамана І. Гурскага). Па Вашым лібрэта К. Цесаконым напісана радыёопера «Барвовы зольны».

У перакладзе на рускую мову ў выдавецтве «Юнацтва» выйшлі Вашы дзіцячыя вершы і кніжкі «Лета круглы год», а ў Маскве — кніжкі для дзяцей «Чорныя аисты» і паэтычны зборнік «Моя криничка».

Ад усяго сэрца віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Валянцін Антонавіч, моцнага здароўя, бадзёрскай і новых поспехаў у ведавецкай і літаратурнай працы».

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

З КЛОПАТАМ ПРА МАЛАДЫХ

На чарговым пасяджэнні прэзідыума СП БССР абмеркавана работа з творчай моладдзю рэспублікі. З дакладам выступіў старшыня камісіі па рабоце з маладымі літаратарамі пры СП БССР Я. Сіпакоў. З кароткімі справаздачамі выступілі сакратары абласных аддзяленняў СП БССР М. Пракаповіч (Брэст), А. Салтук (Віцебск), А. Карпюк (Гродна), І. Сяркоў (Гомель), І. Аношкін (Магілёў) і А. Сыз (Варыштва маладых літаратараў пры СП БССР). Меркаваннямі па закранутых пытаннях падзяліліся У. Калеснік, В. Адамчык, сакратар ЦК ЛКСМБ М. Самафалаў, загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. Бутэвіч. У заключным слове першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч адзначыў, што неабходна ствараць моцныя культурныя асяродкі ў абласных цэнтрах і іншых гарадах рэспублікі, а таксама палепшаць умовы ўваходжання ў літаратуру маладых талентаў.

Пад час работы прэзідыума былі ўручаны ганаровыя граматы СП БССР народнаму пісьменніку Беларусі Янку Брылю і былому намесніку Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжковай.

годзе: «Ёсць у нас, напрыклад, адзіны ў рэспубліцы дзіцячы часопіс «Бярозка». Ён выдаецца смешна малым тыражом — 10000 экзэмпляраў, у той час, калі ў Беларусі адных толькі школ 11000». Зноў жа, бачыце, як быццам сёння гаворыцца...

Ці яшчэ адна паралель, яшчэ адна сумная эстафета. Паўтарэнне імён ганіцеляў літаратуры. Як яны перакідаваюцца ад таленту да таленту. Пра Бэндэ ўжо шмат гаворана. Але, помніце, як эстафетную дубінку хапае Агееў? Пяцідзсятая гады — наводмаш лупіць Янку Брыля (за аповесць «На Быстранцы»). Спатрэбілася праз нейкія паўтара дзесятка год абзэціць Васіля Быкава, — і зноў тут як тут той жа Агееў... Згадваецца гэта не дзеля таго, каб зводзіць нейкія рахункі, — тым больш імёны даўно забытыя, адышлі ў нябыт. Згадваецца ўсё, паўторым, як урок. Бо заўсёды гатовы знайсціся нейкія літаратурныя «шукайлы», «бэндэ», «агеевы»...

Патрабавальнасць крытыкі нельга блытаць з разнасам, з самавольным прысваеннем сабе — кім бы там ні было — ісціны ў апошняй інстанцыі. Гэта — самае горшае ў літаратуры, ды і ў мастацтве наогул, гэта — тормаз, немінучы застоі. Шаблон масавай свядомасці, які ўмацаваўся параднымі мерапрыемствамі паказнага прызначэння, можна разбурыць, перамагчы толькі свабоднай, адкрытай дыскусіяй, не навязваннем думак, а абменам. А галоўны інструмент усяго гэтага — крытыка і самакрытыка і, калі хочаце, іронія і самаіронія. Трэба раскаваць грувацкія калодкі мудрападобнай крытычнай нуды. Шмат шкоды прыносяць і так званыя «міжсабойчыкі» — няважна, станоўчыя яны ці адмоўныя, — дзе прыватнае пікіраванне падмяняе аналітычны развагі і абгульненні. «Існуе агульны ўзровень», — як слухна заўважае ў лімаўскай анкетце «Кастрычнік і перабудова» дырэктар Інстытута літаратуры АН БССР Віктар Каваленка, — грамадскага або эстэтычнага разумення тых або іншых актуальных праблем і ў адукацыйным асяроддзі лічыцца непрыстойным апускацца асабліва ў публічных выступленнях, ніжэй гэтага агульнага, распаўсюджанага ўзроўню». У тэлемосце «Разам да Марса» прафесар Саган заўважыў: «Калі вучоны не спрачаюцца, дык яны проста дарэмна трацяць час. Спрэчкі — кроў навукі». А хіба нельга сказаць адрасаваць нашай літаратурнай крытыцы ды і наогул грамадскай думцы? Мележаўскі Іван Анісімавіч Алейка (у накідах да аднаго з наступных тамоў «Палескай хронікі») — «Праўда вясны» так думаў пра падобныя сітуацыі: «Ёсць людзі, якія лічаць за долбесць, што яны ўмеюць не разважаць! Партыя сказала, партыя рашыла!.. Няма чаго разважаць!.. А я хачу думаць, хачу разумець усё, адчуць, як сваю праўду! Я павінен быць перакананы ва ўсім, а для гэтага я павінен зразумець усё, адчуць! Розумам і сэрцам! Сапраўдны большавізм і ёсць перакананасць! Мы большавікі — ад перакананняў. У гэтым наша асаблівасць і наша сіла! Сіла! Бо няма нічога мацней за цвёрды перакананні».

Перабудова вяртае наша грамадства да норм жыцця, вызначаных, адкрытых Кастрычнікам, да ленинскіх норм жыцця. У цэнтры гэтых працэсаў стаіць чалавек — будаўнік, мысліцель, рэвалюцыянер у самым шырокім сэнсе гэтага слова. І таму сёння лозунг, напісаны на нашым літаратурным сцягу, — наперад да чалавек! Расказаць пра яго, раскрыць яго свет, стварыць кнігі, дастойныя яго велічы, — наш абавязак і наша мэта. Рэвалюцыя ідзе праз людскія сэрцы. І гэта мы, працаўнікі літаратуры, павінны помніць, гэтым кіравацца ў сваёй штодзённай працы са словам — і вусным, і пісьмовым.

АДКРЫВАЮЧЫ ПАСЯ-ДЖЭННЕ, якое адбылося напярэдадні юбілею Кастрычніка, старшыня секцыі Н. Пашкевіч падкрэсліў, што сёння, ва ўмовах галаснасці, ствараюцца спрыяльныя ўмовы для больш глыбокага асэнсавання падзей мінулага і сённяшняга дня. Тэма нашай размовы сфармулявана так: «Ува-сабленне ідэй Вялікага Кастрычніка ў творах беларускай мастацкай літаратуры і пазіцыі крытыкі». У цэнтры ўвагі хацелася б паставіць пытанне аб узроўні вырашэння гісторыка-рэвалюцыйнай тэматыкі ў розных жанрах літаратуры, а таксама праблемы праўдзівага адлюстравання савецкай рэчаіснасці на розных, перш за ўсё пераломных этапах яе развіцця.

З дакладам выступіў крытык А. Сідарэвіч. Ён, у прыватнасці, сказаў:

— Адзін з урокаў культурнай палітыкі партыі заключыцца ў тым, што, паводле У. І. Леніна, палітычная форма свядомасці не можа прэтэндаваць на статус вышэйшасці ў дачыненні да іншых форм грамадскай свядомасці: маральнай, мастацкай, навуковай, юрыдычнай і г. д.

Ленинскі прынцып «Не смець камандаваць», прадаўжаў А. Сідарэвіч, быў сфармуляваны ў дачыненні да сялян, але гэты прынцып цалкам стасуецца і ў дачыненні да інтэлігенцыі. І вось ён быў парушаны, перамаглі погляды Троцкіга, які сцвярджаў, што старую інтэлігенцыю, нават калі яна стала на бок Савецкай улады, ідэалагічна перавыхаваць нельга. А раз гэтак, дык ад яе трэба пазбавіцца, яе таксама трэба «раскулачваць». Прыгадаем, што ў Аргамітэт, які павінен быў стварыць Саюз савецкіх пісьменнікаў Беларусі, не былі ўключаны Купала і Колас.

Дбаннем і стараннем Бэндэ, Аляхновіча, Канаюціна, іншых крытыкаў літаратурна частка партыйнай работы была прыроўнена да іншых частак гэтае работы, ад літаратуры прама і недыхсэнсуюна запатрабавалі быць рупарам ідэй, літаратура была пастаўлена ў становішча служанкі палітыкі, гэтак, як колісь філасофія была служанкаю багасловаў.

Калі БелАПП даў атмасферу нецярпнасці ў літаратурна-мастацкім жыцці да кропкі, працягваў А. Сідарэвіч, выйшла пастанова ЦК аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый. Бэндэ, Канаюцін і К° былі пазбаўлены верхаводскіх функцый.

Але, як гэта ні парадансальна, менавіта некаторыя былыя рапаўцы і белапаўцы прыйшлі да кіраўніцтва ў Саюзе пісьменнікаў, а атмасфера нецярпнасці, барацьба групавая не слабла і пад новаю шыльдаю. Вульгарна-сацыялагічная крытыка, нягледзячы на роспуск БелАППа, заставалася пануючай.

Гісторыя нашай літаратуры паказвае, што такое афіцыйная крытыка, якая забывала на ленинскі прынцып «Не смець камандаваць». Мы памятаем, якую ролю ў лёсе многіх пісьменнікаў адыгралі сумна вядомыя выступленні і выказванні некаторых кіраўнікоў, рознасных артыкулы ў газетах, што былі кіраўніцтвам да дзеяння. Аспрэчваюць гэтыя артыкулы не было ніякай мажлівасці. Цяпер, праўда, можна спрачацца і аспрэчваць. Хацелася б думаць, што гэтыя перамены — надойга. Без гэтых перамен немагчыма дэмакратызацыя і, значыць, вяртанне да ленинскіх норм і прынцыпаў. Апошні артыкул Віктара Каваленкі ў «ЛІМ» быў дастойнай вопаведдзю на спробы навязаць свае ацэнкі творчасці Алеся Адамовіча ў якасці адзіных і неаспрэчных. Такія публікацыі і ёсць сапраўднае забеспячэнне прастору думкі, пра што пісаў У. І. Ленін у артыкуле «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура».

Публікацыя артыкула В. Каваленкі не сведчыць, аднак, што перабудовалася рэдакцыйна-выдавецкая крытыка.

Перабудова ў нас ледзь-ледзь пачалася, сказаў у заключэнне А. Сідарэвіч. Дух РАППа выяўляўся не толькі ў аглэбальнай вульгарнай крытыцы. Ён усюсюна выяўляецца і ў тым, што наша крытыка ўнікае гаворкі, і, калі трэба, палемікі аб вострых сацыяльных і гістарычных праблемах. Тут боязь зачэпіць болькі, «неудобныя» пытанні. Але пытанні застаюцца пытаннямі, калі на іх няма навуковага адказу.

Я падтрымліваю асноўны пафас даклада, сказаў Д. Бугаёў, які першы выступіў у спрэчках. Ён спыніўся на творах, недасаткова ацэненых у свой час

крытыкай, у прыватнасці, на раманах М. Зарэцкага «Вязьмо». З твораў пра калектывізацыю ён вылучыў «Палескую хроніку» І. Мележа. Сёння, калі пра той складаны і драматычны час гавораць праўду вучоныя, трэба і пісьменнікам сказаць сваё слова. Праблем у нас шмат, і праблем балючых.

М. Мушыньскі як даследчык гісторыі крытыкі гаварыў пра найбольш значныя перыяды нашага літаратурнага жыцця. У многіх творах 40 — 50-ых гадоў нас не задавальняюць адсутнасць гістарычнай праўды, другаснасць, ілюстрацыйнасць. Ёсць у гэтым і віна крытыкі, якая не падхапіла лепшых традыцый 20-ых гг. Многія творы былі выключаны з агульналітаратурнага кантэксту. Пра С. Ба-

КРЫТЫКА: Дзень мінулы і сённяшні

З пашыранага пасяджэння
секцыі крытыкі
і літаратуразнаўства СП БССР

ранавых, Б. Мікуліча, П. Галавача, М. Зарэцкага мы ўспамінаем толькі з нагоды юбілеяў. Творчасці гэтай пляяды беларускіх пісьменнікаў масавы чытач фактычна не ведае. А між тым без іх твораў, без «віленскіх камунараў» М. Гарэцкага вобраз Кастрычніка будзе не поўны. Мы толькі сёння пачынаем усведамляць, якую шкоду нанеслі нашай літаратуры вульгарныя сацыялагі, выступіўшы супраць рамантызму. Цэлы напрамак у паказе рэвалюцый быў перакрэслены. Мы павінны перагледзець творы, напісаныя да калектывізацыі: «Мядзведзічы», «На чырвоных лядах» К. Чорнага і іншыя. Пад сцягам барацьбы за сацыялінасць быў заняты сацыяліна-бытавы раман. Варта перачытаць нам аповесць Якуба Коласа «Адшчэпенец». Адным словам, час пачынаць практычную працу па пераасэнсаванні нашай спадчыны.

Наша пасяджэнне павінна паспрыяць таму, каб скіраваць увагу крытыкі і літаратуры на важныя моманты нашага сучаснага літаратурнага жыцця, значыць А. Асіпенка. Беларуская літаратура на сённяшні дзень мае вялікія дасягненні. Ёсць І. Мележ, В. Быкаў, Я. Брыль — пісьменнікі, якіх чытаюць ва ўсім свеце. На жаль, многія перыяды літаратурнага працэсу да сённяшняга дня не асветлены як след. Літаратары вымушаны выконваць ролю і гісторыкаў, бо наша гістарычная навука не шмат зрабіла для перамогі праўды. Асабліваю ўвагу трэба звярнуць на сумленнасць крытыкі. Наша крытыка чамусьці часцей вядзе дыялог з пісьменнікам і забываецца, што ёсць яшчэ і чытач. Бракуе ёй і ідэйна-эстэтычных, грамадскіх абгульненняў.

У дакладзе было замнога эмоцый, працягваў гаворку М. Сташкевіч, адзін з запрошаных на пасяджэнне гісторыкаў. Так, да 70-ых гадоў у гістарычнай навуцы існавала вульгарная схема, і ёй падпарадкоўвалася наша літаратура. Але з пачатку 80-ых гадоў дзякуючы працы нашых гісторыкаў гэтая схема пачынае разбурацца. Узнікае новая канцэпцыя беларускай гісторыі. І з гэтай канцэпцыі дзейнасці Я. Лёсіка, В. Ластоўскага і іншых тагачасных дзеячаў, якія былі праўдзікамі большавізму. Што ж адлюстравання і асэнсавання калек-

тывізацыі, то трэба прызнаць — наперадзе ідуць літаратары. Што ж да рамана І. Шамякіна «Петраград — Брэст», я лічу, што гэта з'ява ў літаратурным жыцці нашай рэспублікі. Гэта цяжкая і складаная праца, бо фактычна да гэтага часу гісторыкамі Брэсцкі мір належным чынам не асветлены. Перад пісьменнікамі, значыць гісторык, вялізнае поле дзейнасці. Сама класавая барацьба стварыла драматургію, — застаецца пайсці ў архівы, пазнаёміцца са шматлікімі дакументамі.

Хачу падтрымаць заклік Сташкевіча працаваць разам, сказаў літаратуразнаўца В. Скалабан. Беларускія гісторыкі нямала зрабілі ў ацэнцы вываленчага руху 20-ых гг. Але імя Зміцера Жылуновіча мы згадваем рэдка. А ён жа быў і гісторыкам — начальнікам найбольшага ў Беларусі архіва. Трэба назваць і імя Вадзіма Андрэвіча Круталевіча, які плённа працуе ў галіне гісторыі.

В. Скалабан звярнуў увагу пісьменнікаў на тэму бежанства. У гады першай сусветнай і грамадзянскай войнаў за межы Беларусі выехала звыш 3 мільёнаў жыхароў. Шмат дакументаў па першых гадах Савецкай улады, багатая перыёдыка, стэнаграфы з'ездзяў — ідзі і працуй.

Пісаць і гаварыць, што думаеш, — вось галоўныя здабыткі сённяшняга дня, так пачаў сваё выступленне Р. Шкраба. Трэба назваць імёны тых, хто ў свой час затоптаў найбольш праўдзівы і вострыя творы. Праўда пра мінулы час неабходна перш за ўсё для нашай моладзі. На жаль, у некаторых рэдакцыях і сёння друкуюць толькі тое, што адпавядае іх інтарэсам і поглядам. Азіраючыся ў мінулае, прадаўжае Р. Шкраба, мусім гаварыць толькі пра канфрантацыю гісторыкаў і пісьменнікаў. Нашы гісторыкі не казалі праўды пра Ігнатоўскага. Догмы перашкаджаюць нам правільна ацэньваць многія з'явы мінулага і сучаснасці.

Народны пісьменнік Я. Брыль згадаў пра былога рэдактара газеты «Советская Белоруссия» А. Здаравеніна, рускага па нацыянальнасці, сапраўднага грамадзяніна, які ў свой час падтрымаў Пімена Панчанку. Часам дастаткова аднаго слова, каб перамаглі справядлівасць. Хто з нас дарае сёння А. Талстога і І. Буніна за былыя грахі і памылкі? Гэтыя пісьменнікі вернуты нашаму мастацтву і нашай памяці. Чаму ж у нас на Беларусі да гэтага часу ў дачыненні да нашых вядомых культурных дзеячаў зноў падымаюцца сталінскія аргументы? Мы самі замоўчваем свае дасягненні. Нам трэба разварушваць адзін аднаго і грамадскасць, закончыў сваё выступленне Я. Брыль.

Падсумоўваючы гаворку, Н. Гілевіч адзначыў, што даклад А. Сідарэвіча дапоўнілі станоўчымі момантамі ў выступленнях. Роля крытыкі ў асветленні гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы надзвычай вялікая. Пішучы пра дзеячаў мінулага, гісторыкі павінны аперываваць фактамі. Нельга Лёсіка і Ластоўскага ставіць на адну дошку з фашысцкімі паслугачамі. Яны самі адмовіліся ад памылковых поглядаў. Да гэтага часу мы не казалі належнага слова пра «Нашу Ніву». Гэта была газета прагрэсіўная, газета сапраўды народная. У заключэнне Н. Гілевіч выказаў жаганданне, каб нашы друкаваныя органы сталі нарэшце трыбунай дэмакратыі.

У спрэчках выступілі таксама В. Козіч, К. Шэрман, М. Няхай, Г. Колас.

У пасяджэнні прымаў удзел загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. Бутэвіч.

Сёлетні год багаты на шматлікія тэатральныя фестывалі. У рамках Усесаюзнай творчай сустрэчы «Тэатр і час» у Кіеве і Ерэване, Ташкенце і Кемераве, Маскве і Каўнасе сцэнічныя калектывы краіны паказваюць свае лепшыя спектаклі (дарэчы, у снежны музычныя тэатры збяруцца ў Мінску). Змяшчаем нататкі з тэатральных форуму, якія праходзілі ў Тбілісі і Каўнасе. Рэжысёр М. Пінігін узнаўляе атмосферу фестывалю, а таксама разважае над праблемамі маладзёжнага тэатральнага руху.

НА ПАЧАТКУ мая ў Мінску было холадна. Дождж, снег, слата. Аэрапорт выглядаў влізлай, шэрай і азяблай стадолай... Але вось, калі ласка: дзве гадзіны ў паветры — і лета. Я трапіў у Тбілісі, на Усесаюзны фестываль маладзёжных спектакляў. Прыехаў госцем — проста паглядзець. Мне ўсё было надзвычай цікава... Таленавіты спектакль паказвае табе новыя магчымасці тэатра — новае ў мове, стылі, спосабе думачы і даносіць думку да гледача. Бяздарны спектакль абуджае пратэст, пачынаецца ўнутраная спрэчка: «а як бы я зрабіў»... Упершыню на гэты форум былі запрошаны аматарскія калектывы. Што ж, ідэя ўвогуле плённая, праўда, адбор спектакляў мог бы быць больш удумлівы. Мне падалося, што паказанае на фестывалі — не самае цікавае з таго, чым займаюцца сёння самадзейныя калектывы нашай краіны. А вось прафесіяналы не раз і не два пераканаўча даводзілі, што тэатр — гэта прафесія. Складаная, тонкая і з тых, якія патрабуюць гранічнай самааддачы.

Бясспрэчна падзеяй фестывалю быў спектакль маскоўскага тэатра-студыі «Чалавек» — «Эмігранты» С. Мрожака. Пад дахам студыі сабраліся маладыя мхатаўскія акцёры А. Фякілістаў і Р. Казак, якія разам з рэжысёрам М. Макеевым (таксама мхатаўцам) ажыццявілі таленавітую пастаноўку. У чым сакрэт поспеху? Нават не ведаю, ці сакрэт гэта — выдатная драматургія, тонкая рэжысура, віртуознае выкананне...

Два польскія эмігранты ў нейкай капіталістычнай краіне сядзяць у падвале на жалезных ложках. Адзін (прафесар-філолаг) кінуў радзіму па палітычных прычынах, другі (вясковец) з'ехаў зарабіць грошай, каб вярнуцца і паставіць добрую хату. І ўсё... І дзве з лішка гадзіны не адарвацца ад таго, што адбываецца на сцэне. Вядома, цікаўнасць выклікала найперш п'еса польскага драматурга. І тут сапраўды можна казаць пра вынікі перабудовы. Надышоў час, калі людзі атрымалі магчымасць гаварыць (і іграць) тое, што думалі. І адразу абудзілася глядацкая ўвага да тэатра. Чалавек, які гаворыць шчыра і пра набавелае, заўсёды на сцэне будзе выразны — не зважаючы на тое, што ў жыцці ён, магчыма, коснаязыкі і бляжы.

Фармальныя пошукі рэжысёра У. Мірзоева зацікавілі мяне ў спектаклі «Святочны дзень» В. Міхайлавай. Гэта, калі не памыляюся, першы і апошні твор студыі «Дэбют» пры маскоўскім Тэатры імя Ленінскага камсамола.

Нам паказваюць шэрае жыццё двух падлеткаў, якія жывуць дзесьці ў Падмаскоўі. Нават не шэрае. Гэта — кіч. Танцы, транты, прычоскі, стыль паводзін, слэнг... Галоўны здабытак спектакля — тое, што кіч як тэма вырашаны і паслядоўна ўвасоблены праз кіч як форму дзеі.

Мы, рэжысёры, вельмі часта забываем, што кожны твор сцэнічнага мастацтва, ці не ў першую чаргу, — рытм! Рытмічную структуру свайго спектакля У. Мірзоеў вызначыў, на мой погляд, ідэальна. Цябе трымае гэтае відовішча. Яно навязлівае і безумоўнае — ты ягоны палоннік. Ёсць у спектаклі каханне, якое прарастае скрозь пярэстую гару смецця,

жылі мы сёння, калі б столькі светлых галоў не легла на плаху ў той страшны перыяд. Гэта ж такая рэдкасць сёння — здолець крануць сэрца гледача, усхваляваць, прымусіць суперажываць, адчуваць. Фестываль у Каўнасе запрашаў толькі тэатры-студыі. Гэта быў першы форум, які паспрабаваў асэнсаваць складаную і новую з'яву — студыйны рух. Прычым, у самых розных яе аспектах.

Такі былі толькі духоўнай патрэбай, усе іншыя сферы і інтарэсы паніраліся па-за сценамі студыі. А цяпер... Могуць запытаць: дык што ж, не трэба тэатраў-студыі на гаспадарчым разліку? Я нікога не палюю. Трэба. Але і небяспека існуе сур'ёзная. Дзе ж выйсеце? І зноў, цяпер ужо ў Каўнасе, тэатр-студыя «Чалавек» паказвае «Эмігрантаў». Поспех надзвычайны. Яшчэ адзін спек-

сіяналізм», як лозунг усіх аматараў, успрымаецца, мякка кажучы, недарэчнасцю... І ўсё-такі цудоўна, што аматарскія тэатры нараджаюцца! Чым больш іх будзе, тым больш актыўна яны пачнуць канкурураваць, а гэта прымусіць урэшце задумацца аб прафесіі. Мне здаецца, свой тэатр («свой» я знарок пішу з вялікай літары) — гэта велізарная спанукса калектывнай творчасці. Мы — кампанія аднадумцаў, мы — каманда, мы, мы, мы... Не я, а мы! І кожны такі тэатр — гэта свая эстэтыка, свая атмосфера, што надзвычай важна, бо ў тэатры-студыі не «служачы», не «займаюцца», яе не «наведваюць» — тут жывуць. Гэта — лад думак, светаадчуванне; гэта — духоўнае асяроддзе. У тэатра-студыях, ва ўсякім разе, па першым часе, людзі працуюць за ідэю, у імя ідэі. Там не можа быць сітуацыі, якая да смешнага звыкла ў дзяржаўных прафесійных калектывах — калі твор бярэцца ў рэпертуар толькі таму, што мясцовая прымадонна так хоча. Там не можа быць пастаўлена бяздарная п'еса яногонебудзь уплывовага графамана — бо гэтым маладым хлопцам ад яго пакуль што нічога не трэба...

Няхай узнікаюць новыя тэатры! Урэшце рэшт, гэта патрэба маладых — канструюцца на сцэне жыццёвыя калізіі і пражываць іх усур'ёз. Думачы, пакутаваць, пільна ўзірацца ў час.

ДВА маладзёжныя тэатральныя фестывалі зрабілі вялікую справу. Наперадзе — новыя сустрэчы. Але вось што крыўдна — ні ў Тбілісі, ні ў Каўнасе не было ніводнага тэатральнага калектыву з Беларусі.

Увогуле, мяне гэта часта здзіўляе, нават бянтыжыць. Праходзяць фестывалі, сустрэчы, паказы — уражанне такое, нібыта Беларусі — не існуе. Людзі вязуць спектаклі з Камчаткі, з Урала, з Якуціі, а мы жывём у Еўропе і нічога вартага паказаць не можам. Што гэта — віна арганізатараў фестывалю? Забыліся? Не ведаюць, што адбываецца ў тэатрах нашай рэспублікі?

Напэўна, і такі момант існуе... Але будзем зусім шчырыя: хіба нам ёсць што прадастаўляць на ўсесаюзныя маладзёжныя тэатральныя форуму? Каб быў гэта і ўзровень, і клас, і па «гамбургскім рахунку»? Па-мойму, не. І калі, нарэшце, адпала неабходнасць у спектаклях «дацкіх», «да падзей» і «з нагоды» — мы аказаліся ледзь не з пустымі рукамі.

Мяне ўразіла — у Каўнас маладзёжную студыю тэатра імя Руставелі суправаджаў начальнік тэатраў Міністэрства культуры Грузіі. Не пагрэбаваў прыехаць з нейкім малавядомым калектывам, ды яшчэ і не, за мяжу...

Вось сапраўднае стаўленне да сваіх дзяцей, да будучыні тэатральнай культуры свайго рэспублікі. У спектаклі «Заўтра была вайна» ў грузінскіх акцёраў на сцэне наладжана такое пшчотнае партнёрства, адчуваецца такая кранальная беражлівасць адно да аднаго — ці не таму, што яны і збоку адчуваюць да сябе такое самае стаўленне, адчуваюць клопат і ўвагу? Яны патрэбны... І я бачу, што такое стаўленне да маладога грузінскага тэатра — часцінка нацыянальнай свядомасці.

А мы? Выпакутавалі за некалькі дзесяцігоддзяў адзін маладзёжны тэатр, ды яшчэ і без памяшкання... А ўсё астатняе — «словы, словы, словы». Колькі трэба тэатраў у сталіцы Беларусі? Хіба столькі, колькі ёсць цяпер? А хто дапаможа ў арганізацыі тэатраў-студыі, хто дасць памяшканне, каму ўсё гэта баліць?

І ўсё-такі — я веру. Здаецца, надзвычай хутка надыдзе дзень, калі мы ўсе працнімся і перастанем перабольшваць узровень нашай тэатральнай культуры.

Жыццё ж такое кароткае і так шмат у ім трэба паспець... Мікалай ПІНІГІН, рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Грыбныя дажджы

скрозь шквал дэцыбел. Гучыць тэма свабоды і тэма годнасці чалавечай асобы. Спектакль змагаецца супраць свядомасці натоўпу і абывацельскіх стэрэатыпаў. І яшчэ адзін спектакль. Гаспадары фестывалю — маладзёжныя студыі пры Тэатры імя Шата Руставелі — паказалі «Мачаху Семанішвілі» класіка грузінскай літаратуры Д. Кладзіяшвілі.

Трэба сказаць, што я захаваўся ў Грузію, у горад, дзе праходзіў фестываль, і таму, напэўна, прадзятны. Але такая з'ява як сучасны грузінскі тэатр — патрабуе надзвычай пільнай увагі. І павагі, бо ў наш інфантыльны век тэатр гэты нясе мужнасць і пшчоту, страць — дзіну, прыродную, і розум — высакародны, ясны. І ў дадатак — надзвычай высокая тэатральная культура. А якія традыцыі выхавання маладых акцёраў! Трывалая метадалогія («школа») спалучаецца з рамантызмам, вышэйшай духу, годнасцю. Калі казаць працей, дык такой колькасці прыгожых маладых твараў на сцэне я даўно не бачыў. Мужчыны былі мужчынамі, жанчыны — жанчынамі! Зусім не было звыклага ў сучасным тэатры нейкага істарычнага клікунства. Гэта былі дзвці вялікай нацыі.

Я глядзеў на іх і думаю: а ці можна ў нас у Мінску сіласці меркаванне пра нацыю пасля наведвання, напрыклад, маладзёжнага тэатра? Але ж мастацтва — і душа народа, і яго аблічча. Дарэчы, пра гэта пазней...

Я знарок не пераказваў спектакль. Мне здаецца, грузінскім акцёрам зусім не важна, што іграць. Ведаецца, так зусім не важна, пра што апавядае добры расказчык, — цікавае ўсё, на ўсё свой погляд, усё мае адметны вобразны лад.

КАЛЕКТЫЎ гэты сёлета ўразіў мяне яшчэ раз, Увосень, у верасні. У Каўнасе адбываўся фестываль тэатраў-студыі, на які яны прывезлі спектакль «Заўтра была вайна» Б. Васільева. У зале плакалі...

Перадваенныя гады, трагічны 37-ы — юнацтва нашых бацькоў... Спектакль пра тое, як час выпрабуваў і катаваў людзей, як спекулюючы на веры народа, бязлітасна вынішчалася ўсё лепшае, чыстае, таленавітае, інтэлігентнае. Я раптам упершыню па-сапраўднаму зразумеў, чым былі для нашай Айчыны часы сталінізму, а пасля — вайна. Колькі загинула лепшых з лепшых, як бы

Усталяваўся ўжо выраз, што сёння ў краіне тэатры-студыі растуць, нібыта грыбы. Што ж, выдатна. Мы даўно чакалі гэтых «грыбных дажджоў» у нашай тэатральнай справе. Калектывы сабраліся надзвычай розныя — і па ўзроўні, і па рэпертуары, хоць геаграфія была не надта шырокая. У асноўным, тэатры-студыі Масквы і Ленінграда. М. Разоўскі прывёз свой тэатр-студыю «Ля Нікіціч варот». У рэпертуары — тры назвы, тры п'есы самога Разоўскага: «Чырвоны куток», «Канцэрт Высоцкага ў НДІ» і інсцэніроўка талстоўскага «Халстамера». Ведаю гэты тэатр амаль з часу яго стварэння і вельмі люблю ў ім спектакль «Бедная Ліза» паводле М. Карамзіна. На жаль, «Бедная Ліза» на фестывалі не было, астатнія ж пастаноўкі студыі (як і многіх іншых калектываў) пакінулі адчуванне самадзейнасці. І вось чаму.

Памятаецца, у лермантаўскім «Героі нашага часу» Грушніцкі носіць салдацкі шынель. Ён разжалаваны, і ва ўяўленні Мэры гэтая дэталёвае надае яго абліччу рамантычны арэол. Але вось, нарэшце, Грушніцкі — у новым з іголачкі афіцэрскім мундзіры. Здавалася б, Мэры павінна быць аслеплена бліскан эпалетаў... Але ж не, — Грушніцкі зрабіўся ёй нецывавы. Знікла таямніца, незавершанасць вобраза, з'явілася сумная акрэсленасць.

Нешта падобнае адбылося, на маю думку, і з тэатрамі-студыямі, якія год назад атрымалі магчымасць перайсці на гаспадарчы разлік і самаакупнасць. Яшчэ учора бескарэслівыя аматарскія спектаклі сёння пачалі паказваць за грошы. Я не супраць платных білетаў — не і не. Але платны спектакль, хочам мы ці не хочам, — робіцца таварам. І калі ўчарашні глядач аматарскіх спектакляў, трапляючы ў атмосферу гарання, аднадумства і студыйнасці, дарываў акцёрам і рэжысёрам іх непрафесіяналізм (усё акуплялася шчырасцю, азартам, першароднасцю), дык у новай сітуацыі глядач, па сутнасці, прыходзіць да прафесіяналаў, якія зарабляюць тэатрам на жыццё. Глядач плаціць — і мае права патрабаваць адпаведнага ўзроўню.

А ўчарашнія аматары — не маюць школы. Для таленту яна, напэўна, і не патрэбная. А для астатніх — «добрых і розных»?

Далей... Спектаклі пачынаюць «круціць» штодня, каб выжыць у ружыме самаакупнасці. Унутры калектыву пачынаюць складацца «службовыя адносіны» — мы разам працуем, выступаем, атрымліваем заробак, нам ужо ёсць што дзяліць. А раней спек-

такль — «Чынзана». Я шмат бачыў пастановак і гэтай, і іншых п'ес Л. Петрушэўскай, але такога адчування стылю, мовы, часу, такога засваення здабыткаў тэатра абсурду, такой глыбіні — нешта не згадваю. І што? У спектаклі зноў заняты маладыя мхатаўскія акцёры. І «Эмігранты», і «Чынзана» сыграны акцёрамі з цудоўнай школай — і сыграны віртуозна.

Сёння тэатры-студыі, прадстаўленыя на фестывалі, — ужо калектывы прафесійныя, з пячэткай, з банкаўскім рахункам, з «канторай» і білетамі. Натуральна, патрабаванні да іх узраслі. Ці не тое самае адбываецца сёння і ў эканоміцы, і ў сферы абслугоўвання, і ў адукацыі. Мы захлынуліся колькасцю, валам — і мы прагнем унікальнасці, якасці, узроўню, непаўторнасці, размаітасці. А ці атрымаем? Той самы Марк Разоўскі на абмеркаванні яго спектакля паводле Ф. Дастаеўскага «Дзве істоты ў неабсяжнасці» на пытанне крытыка — «а чаму так сумна?» — пачаў тлумачыць аўдыторыі, што сваімі бессмяротнымі творамі хацеў сказаць чалавецтву Фёдар Міхайлавіч... Але няма кепскіх тэм і ўсе здаровыя ідэі — добрыя. І вялікае ў мастацтве — усё ж не што, а як (што існуе аб'ектыўна, гэта аксіёма).

Сёння сцэна павінна рашуча адмежавацца ад тэлебачання і публіцыстыкі. У тэатра свайго шлях, свая годнасць, свае задачы. Яны — у пошуках вобраза, вобразнасці, у мастакоўскім асэнсаванні быцця, а не ў аператыўных водгуках на падзеі дня. Трэба думачы і не мітуціцца.

На большасць пытанняў, што ўзніклі пад час фестывальных дыскусій, пераканаўча адказала паказанае ў Каўнасе маскоўскім тэатрам «Школа драматычнага мастацтва» «Серсо» В. Слаўкіна — грандыёзны спектакль (у вышэйшым сэнсе школа рэжысуры). Яго пастаноўшчык А. Васільев сёння, несумненна, самы прафесійны рэжысёр савецкага тэатра, а занятая ў спектаклі акцёры, напрыклад, Н. Андрэйчанка і П. Пятрэнка, і ўвогуле не патрабуюць рэкламы. «Серсо» ўсё расстаўляе па сваіх месцах, і пагарда «сусветным» прафе-

«Серсо» В. Слаўкіна. Сцэна са спектакля. Тэатр «Школа драматычнага мастацтва». Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

ВЯРТАННЕ

«Жыццё рэвалюцыянера». Аўтары сцэнарыя У. Дзюба і А. Пётух. Рэжысёр-пастаноўшчык В. Анісенка. Беларуская радыё, 1987 г.

Гэты чалавек асабіста ведаў Карла Маркса і Фрыдрыха Энгельса. Сустрэкаўся з героем Парыжскай камуны Валерыем Урублеўскім і ўдзельнікам групы «Вызваленне працы» Паўлам Аксельродам, з заснавальнікам Камуністычнай партыі Кітая Сунь Ятсенам і відным палітычным дзеячам ЗША Джорджам Кенанам. Удзельнічаў у руху нарадавольцаў на Беларусі і ў Украіне і разам з Хрыста Боцевым змагаўся за незалежнасць Балгарыі. Пакінуў свой след у гісторыі рабочага і камуністычнага руху ЗША і краін Індакітая. Быў прэзідэнтам Гавайскіх астравоў. Яго добра ведалі на Філіпінах, а ў Японіі яму прысвечаны шматомныя даследаванні.

Доктар Русель. Сапраўднае імя рэвалюцыянера — Мікалай Канстанцінавіч Судзілоўскі. Нарадзіўся ў Магілёўскай губерні.

На вялікі жаль, імя Судзілоўскага-Руселя, вядомае ў многіх краінах абодвух паўшар'яў планеты, доўгі час было незаслужана забыта на яго радзіме.

Лёсу неардынарнага палітычнага і грамадскага дзеяча, здольнага і мужнага чалавека прысвечана новая работа Беларускага радыё «Жыццё рэвалюцыянера». Першыя серыі спектакля выйшлі ў эфір у дні святкавання 70-годдзя Вялікага Кастрычніка.

Заканмерна, што спектакль з'явіўся менавіта цяпер, калі мы ўсе з новай сілай усведамляем, што ў гісторыі нашай Радзімы не павінна заставацца «белых плям», што гісторыя — гэта людзі, іх лёс, драматычны і непаўторны.

«Жыццё рэвалюцыянера» — маштабная пяцічасткавая пастаноўка, у якой робіцца спроба сумленна, на строга дакументальнай аснове і разам з тым эмацыянальна расказаць пра складаны, поўны нечаканых паваротаў жыццёвы шлях нашага суайчынніка. Важна, што стваральнікі перадачы не пайшлі на звычайнае «ілюстратарства», нанізванне адзін на адзін фактаў біяграфіі героя. Відца, сама першааснова спектакля не давала падстаў для спрошчаных рашэнняў. Наогул, белы верш з яго пругкай рытмікай, эпічнасць дзеі, насычанасць спектакля шматлікімі персанажамі, яго палітычная завостранасць, часам публіцыстычнасць — усё гэта робіць спектакль нялёгка для ўспрымання, патрабуе ад слухача пэўнай інтэлектуальнай падрыхтаванасці.

Стварэнню эмацыянальнай атмасферы, чэласнасці спектакля спрыяе музыка У. Прохарава, напісаная спецыяльна для гэтай пастаноўкі. З'яўленню спектакля папярэднічала вялікая падрыхтоўчая работа. У ім заняты дзесяткі актёраў з усіх тэатраў Мінска. Галоўную ролю выконвае народны артыст СССР В. Тарахав.

У кароткай рэцэнзіі няма магчымасці спыняцца на мастацкіх вартасцях або недахопах пастаноўкі. Напэўна, не ўсе эпізоды раўназначныя па сэнсавай насычанасці, асобныя з іх могуць успрымацца зацягнутымі. Часам адчуваецца жаданне аўтараў сказаць пра свайго героя як мага больш, не падмацаваўшы гэтак жаданне эстэтычным рашэннем.

Але галоўнае мэта пастаноўкі — стварыць паўнакроўны вобраз рэвалюцыянера, барацьбіта, інтэлігента ў вышэйшым сэнсе слова, — думаем, дасягнута.

Перад слухачамі разгортваецца гісторыя чалавечай душы — мяцёжнай, суларчлівай, якая зведала і цяжкія сумненні і горкія расчараванні (Судзілоўскі перажываў і цяжкі разрыў з першай жонкай — Л. Савіч, і неразумнае многіх учарашніх «таварышаў па зброі», і смерць блізкіх). Але гэтай душы вядомы і высокія пачуцці дружбы, кахання.

Пражываючы большую частку жыцця на чужыне, Мікалай Канстанцінавіч сэрцам і думкамі заўсёды заставаўся на радзіме, перапісваўся з сястрой, якая жыла на Беларусі.

У 1923 годзе ў прызнанне заслуг рэвалюцыянера перад Савецкай Расіяй Судзілоўскаму, які знаходзіўся ў той час у Кітаі і дапамагаў там адстойваць інтарэсы СССР, была прызначана персанальная пенсія — 100 рублёў. Але ён катгарычна запатрабаваў, каб грошы пералічвалі ў дапамогу аднаму з дзіцячых дамоў у Маскве.

Маральныя і палітычныя якасці Судзі-

лоўскага высока ставіў Ленін. У фінальнай сцэне спектакля гучаць словы Уладзіміра Ільіча, сказаныя ім пра Судзілоўскага-Руселя ў размове з Бонч-Бруевічам: «Без такіх людзей нам не перамагчы».

Зварот да лёсу Судзілоўскага-Руселя — гэта і вяртанне да нашых духоўных вытокаў.

В. ТРАВЕНЬ.

ДОМ

«Тры сястры» А. П. Чэхава. Пастаноўка Арсена Сагалчыка. Сцэнаграфія Марта Кітаева. Кампазітар Барыс Цішчанка. Мастак па касцюмах Наталля Клеміна. Рускі тэатр БССР імя М. Горкага. 26 кастрычніка 1987 г.

«Тры сястры» А. Чэхава. В. Клебановіч (Вольга) і Л. Былінская (Маша). Фота Ул. КРУКА.

Чаканне прэм'еры чэхаўскага твора — заўжды нецярплівае і ўстрыжана-шчаслівае. Прадчуваеш тэатральную падае і пільна прыслухоўваешся да самой сябе: што азваецца ўва мне на загалі п'еса, якая, калі перафразіраваць словы слаўтай актрысы, сказаныя з іншай нагоды, сама ўжо мае права выбіраць, каму ёй хочацца падабацца... Чым жа сёння, цяпер адгукнецца наша быццё на адвечныя пытанні, што ставіць перад намі — і перад сабой! — класіка?

...Людзі сноўдаюцца па сцэне, кідаюцца, хаваюцца па кутах, натыхаюцца на сцэны, але ж сцен — няма... Няма тэатральнага гавіліна — дома Прозаравых, ёсць шылдачка ці то на доме, ці то на гарышчы, — але дома няма і няма сцен. А людзі сноўдаюцца і не знаходзяць месца...

Напэўна, сцяна, перашкода — унутры, у саміх сабе? Самая звыкля і самая трывалая, перададольца якую цяжэй за ўсё? Можна, таму такая непрыкаянасць, непрыязнасць, адчуванне хісткасці і няпэўнасці жыцця, як чарнавіка, што заўтра будзе скамечаны і выкінуты, каб заўтра ж распачаць жыццё начыста?

Вяршынін марыць пра ціхі дом з кветкамі, дзе побач са сваімі чысценькімі і прыбранымі дзяўчаткамі піў чай на крухмальным абрусце. Ён пшчотна аглядае вачыма акуратную светлую кватэру Прозаравых і прагна гаворыць, гаворыць — быццам правяраючы, а ці не развучыўся думаць, ці не адвык. А сёстры, прызвычаныя, не заўважаюць утульнасці і трызняць сваё «ў Маскву, у Маскву, у Маскву», таму што туга абступіла з усіх бакоў і ўжо, здаецца, дом развальваецца... Тузенбах натхнёна ладзіць планы працоўнага жыцця, а ў голасе няма ўпэўненасці, і ў вачах сум, і, нібыта, ён у апошнюю хвіліну рашыў выправаць лёс — «арол ці рэзка?» — загадаўшы: калі ацале, воль тады...

Салёны шалёна зайздросціць Тузенбаху, гэтаму «высакалобаму», які ад нараджэння, «парадою» — свой у гэтым доме, дзе яму, Салёнаму, даводзіцца так натужна сцярджаць уласную незалежнасць, і дзе з адзінага жывога парывання нічога, апроч сораму, не атрымаўся...

Маша прыходзіць у свой стары дом, не пазнае яго — яна ўжо іншая! — вяртаецца ў абрыдлы новы. Пойдзе і апошні раз, назаўсёды, без усялякай там надзеі... Герой быццам нябачнымі путамі аплецены — быццам і робяць нешта, але нічога не дамагаюцца, толькі глыбей аязноць у павуцінне.

І над усім пануе Наташа — акупіравала дом, распасціраецца ўсё шырэй, паўсюдная, аглушальная. Патокам пошласці, глупства, настырнасці змятае яна ўсіх, змятае сваімі капотамі, якія разваваюцца, нібы сцягі гэтай пошласці. Ільсцівая, нахабная, воль яна ўжо з сёстрамі размаўляе бесцырымона — дама!

А. Цвяткова ў ролі Наташы — надзвычай дакладны рэжысёрскі выбар. Р. Янкоўскі — Вяршынін, А. Ткачонак — Тузенбах, В. Бандарэнка — Салёны, Л. Былінская — Маша, Ю. Ступакоў — Чабутыкін. Калі б перад пачаткам працы над спектаклем сярод глядачоў правялі рэфэрэндум, дык, думаем, названы былі б менавіта гэтыя выканаўцы. А прыемная нечаканасць — А. Маланкіна ў ролі Ірыны.

І ўсё ж... Пакуль што спектаклю не стае дыхання — каб гаварыць на поўны голас. Не завершанасці не стае, зусім не, але — меры ўвасаблення задумы. Парадаксальна, ды здаецца, што ўнутраная перашкода («сцяна») чэхаўскіх герояў існуе і ў спектаклі пра іх. «У Маскву, у Маскву», — але застаюцца на месцы... Што гэта? Рэжысёрская нерэалізаванасць? Звычайна тэатра — ствараючы спектаклі, аналізуючы час, лёс, душу, не закранаць, не змяняць нічога істотнага ў саміх сабе?!

Лілія БРАНДАБОУСКАЯ.

ЯРКА І НАТХНЁНА

Адкрыццё новага канцэртнага сезона Акадэмічнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча прывабіла ўвагу мінчан. Было нават нялёгка набыць білет на канцэрт, які адбыўся ў зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

У калектыве жыновічаўцаў пануе сапраўднаму творчага атмасфера, створаны ўсе ўмовы для прафесійнага росту музыкантаў, заахочваюцца цікавыя ў мастацкіх адносінах ініцыятывы кожнага з іх — ад аркестранта да галоўнага дырыжора. І вось вынік: канцэрт прайшоў як бы на адным дыханні. Слухачоў захапіла высокае майстэрства гэтага сапраўднага мастацкага калектыву.

«Беларуская рапсодыя» Я. Глебава, якая адкрыла праграму, нібы дала настрой усяму канцэрту. Твор напісаны масцітым кампазітарам без скідкі на спецыфіку народнага аркестра, сучаснай гарманічнай мовай, з сімфанічным прыёмам і тэматычнага развіцця, але ўспрымаецца ў выкананні жыновічаўцаў арганічна.

Найгрышы для народнага аркестра «Жалейка» В. Кузняцова — вельмі прыемная для слыху п'еса — своеасабліва жанравая замалёўка вясковага жыцця. Аркестранты, асабліва ансамбль дудароў, выконваюць яе натхнёна. Фантазію «Лянок» А. Мдзівані слухачы ўспрынялі таксама вельмі цёпла. Гэты шмат у чым наватарскі твор прадаўжае лінію стварэння аркестравага рэпертуару на фальклорнай аснове — адну з яркіх ліній творчага почырку А. Мдзівані.

Сапраўдным упрыгожаннем канцэрта з'явілася выступленне народнага артыста СССР Алібека Днішава — уладальніка цудоўнага лірычнага тэнору. Артыстызм, прафесійнае майстэрства ў інтэрпрэтацыі розных па характары, форме, стылі і жанры твораў зачаравалі публіку. У першым аддзелены наш госьць выканаў лірычныя рамансы рускіх кампазітараў, у другім ахвотна і шмат спяваў рускія, іспанскія, італьянскія народныя песні, рамансы, оперныя арыі. Вылучалася песня, словы і музыка якой належаць казахскаму паэту-асветніку і кампазітару Абаю Кунанбаеву. Артыст выконваў яе на казахскай мове, і здавалася, што ў зале павеяла водарам казахскіх стэпаў. Гэты цудоўны твор, які чуйна і з майстэрствам суправяджалі беларускія музыканты, міжволі нагадаў словы Р. Ралана: «Добрая музыка чыстая, як дзіця, і мудрая, як вочы старца». Зала стоячы вітала артыста з братагя Казахстана.

Вылучаліся ў той вечар і беларускія артысты-інструменталісты: лаўрэат Усеаюзнага конкурсу баяністка Святлана Лявун і цымбалістка студэнтка БДК Ларыса Рыдлеўская. Надзвычай складаную віртуозную п'есу Монці — Яшкевіча «Чардаш» сыграла С. Лявун. Артыстка іграла так натхнёна, што давалася бісераваць. Прагучала п'еса, па-майстэрску напісаная А. Рашчынскім для гармоніка, баяна і аркестра «3 рогу ўсяго многа». Гэты твор бліскуча выконвае С. Лявун, В. Пляшэвіч і аркестр.

Маладая цымбалістка Л. Рыдлеўская —

музыкант яркі. Фантазія на тэмы оперы «Кармэн» Ж. Бізэ ў вельмі цяжкай транскрыпцыі П. Сарасатэ для скрыпкі ўжо стала рэпертуарнай і для цымбалістаў. Аднак удаецца гэты твор рэдка каму. Пачынаючай артыстцы — удаўся. Наперадзе ў яе — вялікая, пастаянная, напружаная праца.

І ўсё-такі галоўнай дзейнай асобай канцэрта быў аркестр. Акампанемент саліста-інструменталістам на самым высокім узроўні. Майстэрскае суправаджэнне спевака, з якім была толькі адна рэпетыцыя, — гэта праява высокага прафесіяналізму. Бездакорнае выкананне аркестравых п'ес «Заклінанне агню» Дэ Луна і «Сіртакі» М. Тэадаракіса. Між іншым, выкананне на «біс» аркестравых п'ес — ужо стала традыцыя жыновічаўцаў.

Поспех — заслуга ўсяго калектыву, асабліва ж — яго мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Міхала Казінца. Высокая прастата, натуральнасць яго творчасці, выключна сур'ёзнае стаўленне да сваёй прафесіі заўсёды выклікалі пажважлівае пачуццё слухача. Генеральнай лініяй сваёй дзейнасці і творчасці жыновічаўцаў М. Казінец лічыць прапаганду лепшых узораў айчынай і замежнай класікі, твораў савецкіх кампазітараў, Беларускай нацыянальнай музыкі. Гэта на поўны голас засведчыў і нядаўні канцэрт.

Міхась СОЛАПАУ.

ЛЮДЗІ ГІНУЦЬ ЗА...

«Вербачка зялёная, альбо Кінафельтон». Аўтар сцэнарыя П. Якубовіч. Рэжысёр В. Гайдук. «Беларусьфільм», творчае аб'яднанне «Летапіс», 1987.

Есць людзі, якія нават не здагадваюцца пра існаванне чынавага магазіна «Вербачка», а ёсць, аказваецца, такія, што з-за тых самых чэхаў могуць загінуць... На экране — зала суда. У кадры — малады, прывабны хлапец. Забойца. Але гэта ўжо фінал, мяжа...

А спачатку камера пакажа нам тэму, хто ашываецца ля парога прэстыжнага магазіна: прывілеяваных уладальнікаў жаданых паперак, заможных людзей з паўднёвым разумеам вачэй, а таксама брыгаду тутэйшых «бізнесменаў», якія дураць прадаўцоў чэхаў з дапамогай элементарных картаных фонусаў. Паніруюць, разгубленыя няўдалы «прадаўцы», усміхаюцца «пакупнікі» — фонуснік, іранізуюць аўтары фільма, маніруючы кадры допыту «бізнесменаў» з кадрамі так званых «прыгожых жывіцаў», смеюцца глядзельная зала... Але смеюцца да першых судовых кадраў, да апошняга, пакаляннага слова забойцы. Тут ужо не да смеху.

Натуральна, справа не толькі ў магазіне. За злачыствам схавана сунупнасць прычыны. «Вербачка» — у пэўным сэнсе д'ябал-спануснік. Так, тут прыдатна глеба, тут забароны — камусьці можна, а камусьці, незразумела чаму, нельга. Сапраўды, «чаму нафтавік з Гомеля купіць рэчы ў ЦУМе, а нафтавік, які прыехаў «адтуль» — у «Вербачку»? Чаму, пытаюцца стваральнікі фільма? Ці мае права на існаванне гэты магазін? Аўтары меркаванню сваім не называюць, але дакументальныя кадры красамоўныя самі па сабе.

Не толькі нечаканасцю і актуальнасцю тэмы вабіць фільм (як вядома, любоў тэму можна сапсаваць)... Ён паслядоўна вытрыманы ў жанры кінафельтона, пазначаны сапраўдным прафесіяналізмам рэжысёра і апэратара. Дзесяцімінутная нарціна насычана яркім і разнастайным відэамаатэрыялам, знятым таленавіта, без фармальнага выштучнавання, выразна, эмацыянальна стрымана. Аўтары выяўляюць сільнасць да глыбокага псіхалагічнага аналізу чалавечых характараў і жыццёвых сітуацый. Дакладны і востры мантанг пабудаваны на кантрастах — ад смешнага і бязглуздага да сур'ёзнага, нават сапраўды драматычнага. Бадай, няма ніводнага зацягнутага ці лішняга кадра, фільм прасякнуты аўтарскай інтанацыяй, у якой чуваць і іронія, і заклапочанасць, і ўстрыжанаасць.

Хочацца, каб новую стужку нашых дакументалістаў паглядзелі як мага больш людзей. Яна вартая глядацкай увагі. Але ці бачылі вы калі-небудзь вялікія, яркія афішы, якія буйным і нікім шрыфтам запрашалі б на прэм'еру твора кінадакументалістыкі? Наўрад ці... Воль чаму на добры дакументальны фільм мы часцей за ўсё трапляем выпадкова. Ці няма тут несправядлівасці, над якой варта задумацца?

Ірына КУДЗЕЛІНА.

— Карціну музычнага жыцця на Беларусі немагчыма ўявіць без кансерваторыі — асяродна выхавання творчых і музычна-педагагічных кадраў. Беларуская дзяржаўная кансерваторыя існуе з 1932 года, пра гістарычны ўплыў яе на культурны, мастацкі клімат рэспублікі гаварыць трэба, канечне, асобна... Давайце, Міхал Антонавіч, пагаворым пра яе дзень сённяшні.

Больш чым год назад БДК зрабіла першыя крокі ў новых умовах — ва ўмовах рэформы вышэйшай школы, ва ўмовах шматграннай, комплекснай работы па паляпшэнні канцэртнай дзейнасці і ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных устаноў...

— Жыццю кансерваторыі, як і жыццю нашага грамадства ў цэлым, заміналі многія застойныя з'явы. Перабудова прыйшла і ў нашу ВНУ. І пра тое, што ў кансерваторыі адбываюцца рэальныя і, думаю, пазітыўныя перамены, можна меркаваць па многіх фактах. У «ЛіМе», дарэчы, быў змешчаны артыкул пад назваю «Першыя крокі» (17 ліпеня г. г. — Рэд.). Яго аўтар, прарэктар БДК В. Яценюк, і расказаў пра тое новае, што з'явілася апошнім часам у навучальным працэсе. Тут і дзяржэкзамен па харавым дырыжыраванні ў форме адкрытага філарманічнага канцэрта, і публічныя выступленні студэнцкага духавога аркестра на стадыёнах і плошчах абласных цэнтраў, і павышэнне прэстыжу канцэртнай залы кансерваторыі...

— У тым артыкуле закрануты некаторыя актуальныя праблемы вышэйшай музычнай школы рэспублікі.

— Гэтыя праблемы абмяркоўваюцца ў нас на пасяджэннях кафедраў, на навуковых саветах, агульных сходах. Ёсць справы чыста ўнутраныя, вырашэнне якіх залежыць ад ініцыятыўнасці і творчага падыходу саміх педагогаў. А ёсць справы, якія нам не зрушыць з месца без падтрымкі дзяржаўных органаў.

— Духовна-эстэтычная будова музыкі павінна абавязкова на трывалы матэрыяльны падмурк, так?

— Інакш і быць не можа! І мне прыемна паведаміць, што дзякуючы падтрымцы дзяржавы наша матэрыяльная база прыкметна ўмацоўваецца. За два гады, напрыклад, мы змаглі набывць 12 новых раяляў для класаў і залы, 24 піяніна — для інтэрната кансерваторыі. У нас з'явіліся сродкі на філарманічнае выкананне аркестраных твораў студэнтаў адцялення кампазіцыі. Дасюль, як вы ведаеце, будучыя кампазітары навучаліся, можна сказаць, непаўнацэнна, не маючы магчымасці пачуць нават сваю дыпломную партытуру ў жывым гучанні. Яны прад'яўлялі педагогу і дзяржкамісіі часцей проста ноты на паперы, так і не правярыўшы на практыцы, што ж усё-такі атрымалася, а што — не. Цяпер у сезон некалькі сімфанічных канцэртаў будзе прысвечана музыцы аўтараў-пачаткоўцаў.

— Гэта сапраўды важная перамена. Ды, як мне вядома, штосьці аналагічнае адбываецца не толькі на адцяленні кампазіцыі. Зараз жа ўсе факультэты і кафедры працуюць над вырашэннем праблемы: наблізіць навучальна-выхаваўчы працэс да практыкі музычнага жыцця.

— Сапраўды, як агульную тэндэнцыю перабудовы вышэйшай школы вылучаюць частковы перенос вучэбнага працэсу на вытворчасць. Наша «вытворчасць», як вядома, — гэта філармонія, музычны тэатр, музычная навучальная ўстанова. У нас, пра гэта гаварылася ў артыкуле В. Яценюка. падпісаны дагавор аб творчым супрацоўніцтве з Беларускaj дзяржаўнай філармоніяй, паводле якога БДК абавязана падрыхтаваць для аркестравых калектываў і аддзелаў філармоніі музыкантаў пэўнай спецыяльнасці і кваліфікацыі. Аналагічны дагавор на падрыхтоўку спецыялістаў нядаўна заключаны з Дзяржаўным тэатрам оперы і балета БССР, дзе, нарэшце, створана стажёрская група. Наладзілася творчая сувязь з калектывам тэатра музычнай камедыі: сёй-

той з нашых вакалістаў быў там на практыцы, працаваў у спектаклях, нават абараніў дыплом на аснове сваёй сцэнічнай работы — і быў залічаны ў тэатр паводле размеркавання.

— А ці даўно тэатр музыкамеды «хварэў» на цяжкасці анцёрскіх кадраў, ці даўно тут пераважалі выканаўцы, што залічалі ў Мінск папрацаваць сезон-другі? Вашы кантакты з тэатрам — зараўна ста-

бачыцца мне ў будучым як музычная акадэмія з адзіным цыклам навучання. Пакуль Сярэдня спецыяльная музычная школа пры БДК жыве не тое што самастойным — у пэўным сэнсе адасобленым жыццём. Паміж школай і ВНУ не-не ды і ўзнікаюць узгемныя прэтэнзіі — абгрунтаваныя і не надта, абумоўленыя, хутчэй, «ведмааснымі амбіцыямі». Наколькі арганічным стала б наву-

ноты. Пераважаюць сёння лічбы, літара. Нота ж недзе «згубілася», за выключэннем агульнаадукацыйных школ з музычна-харавым ухілам. І, на маю думку, якраз школы з музычным ухілам — гэта нармальныя школы, такімі і павінны яны быць. Ненармальныя — «проста школы», ператвораныя, па сутнасці, у школы «з ухілам»: яны ж ухіляюцца ад задач эстэтычнага выхавання ў

Многае робіцца для ўмацавання педагагічнага складу: маладыя павышаюць кваліфікацыю ў аспірантурах, у асістэнтах-стажыроўках, да работы ў БДК далучаем, як я ўжо казаў, вопытных практыкаў.

Што датычыць матэрыяльнай базы... Добрыя перамены адзначыў. Ды не магу прамаўчаць пра тое, што мае вострую патрэбу ў пераменах. Нам не хапае вучэбных плошчаў (іх у нас толькі чацвёртая частка ад таго, што мае быць). У нас няма лінгафоннага кабінета, лабараторыі для расшыфроўкі фальклорных запісаў, няма відэаапаратуры для фіксацыі і паказу індывідуальных заняткаў па спецыяльнасці (з мэтай наступнага аналізу, вывучэння метадыкі педагога). Няма паўнацэннай бібліятэкі як навукова-метадычнага цэнтра з чытальнай залай — ёсць проста сховішча для нот. У нас няма высакласнай гукзапісваючай і ўзнаўляльнай тэхнікі. Нарэшце, пад пагрозай закрыцця аказаўся клас ударных, бо няма чым замяніць амартызаваны, непрыдатны для заняткаў інструментарый. Тое, што сёння прапануюць дзяржаўныя магазіны, не адвадае патрабаванням падрыхтоўкі музыкантаў-спецыялістаў. Ёсць таксама праблема наяўнасці духавых інструментаў належнай якасці.

На жаль, вырашэнне такіх праблем выходзіць за рамкі магчымасцей кансерваторыі. Не ад нас залежыць, напрыклад, вырашэнне пытання аб набывцці неабходнага інструментарыя і апаратуры праз камісійны гандаль. А ў яго вырашэнні зацікаўлены, між іншым, і канцэртныя арганізацыі, і музычныя тэатры рэспублікі.

— Міхал Антонавіч, ваша творчае жыццё — гэта яшчэ і кіраўніцтва буйным філарманічным калектывам, аркестрам імя І. Яфімовіча...

— Тут таксама адбываюцца перамены. Справа, зразумела, не ў новых канцэртных праграмах, не ў новых гастрольных маршрутах. Аркестр, традыцыі якога фарміраваліся больш чым паўстагоддзя, шмат зрабіў для развіцця і прапаганды беларускай народна-інструментальнай музыкі. Але сённяшні дзень падказвае: нягледзячы на аўтарытэт, на добрае імя жыновічэўцаў, трэба перабудоўвацца і нам. Неабходна пашырыць групу беларускіх фальклорных інструментаў. Неабходна (гэта адчуваюць, дарэчы, і кампазітары, якія пішуць для нас) увесці ў партытуру групу скрыпак. Гучанне характэрнай для беларусаў траістай музыкі немагчыма без спецыфічнага каларыту «сялянскай» скрыпкі, і гэта зусім не зменшыць ролю нашай вядучай, цымбальнай групы, а толькі будзе адцяняць і дапаўняць яе гучанне. Перабудова партытуры ў гэтым сэнсе вымагае сур'ёзных змен унутры калектыву, яна будзе для нас адказным і складаным выпрабаваннем.

— Многія ўжо ведаюць, што ў галіне народна-інструментальнага выканавства будзе сёлет адметная падзея...

— Маеце на ўвазе конкурс імя І. Яфімовіча? Так, ён будзе ўпершыню праведзены ў канцы гэтага года. Як старшыня конкурснага журы падкрэсліў, што для выканаўцаў на народных інструментах гэта сапраўды доўгачаканае свята: дасюль ім даводзілася на правах беднай Папялушкі ўдзельнічаць толькі ў эстрадных конкурсах.

Конкурс гэты будзе праводзіцца раз у тры гады. Хацелася б, каб з часам ён набывў значэнне міжрэспубліканскага, бо і «сваякі» беларускіх цымбалаў, і домра, і баян ёсць у традыцыйных інструментарыях многіх братніх рэспублік. Упэўнены: спаборніцтва музыкантаў-«народнікаў» можа набыць інтэрнацыянальнае гучанне. Так што чакаем гасцей.

Гутарыла С. БЕРАСЦЕНЬ.

«ЧАС ПЕРАМЕНАМ СПРЫЯЕ...»

Гутарка з рэктарам Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага народным артыстам БССР Міхалам КАЗІНЦОМ

бильнасці яго анцёрскай трупы.

— Калі ж гаварыць пра далейшую інтэграцыю нашай ВНУ і «канцэртна-тэатральнай вытворчасці», дык, думаю, значную ролю адыграюць у гэтым педагогі-практыкі. Мы атрымалі магчымасць (гэта значыць, у першую чаргу, сродкі) далучаць іх як «пачасавікоў» для ўдзелу ў навучальным працэсе. Зразумела, яны зусім не замяняюць працу сталага прафесарска-выкладчыцкага складу, ядра нашага педагагічнага калектыву. Але ж як важна для будучых спецыялістаў мець кантакты, напрыклад, з галоўным дырыжорам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР Ю. Яфімавым, з галоўным хормайстрам опернага тэатра А. Кагадзеевым, з выдатным ваенным дырыжорам Л. Муранавым, з вядучымі салістамі оперы А. Саўчанкам, Л. Колас, М. Гулегінай, з лаўрэатам Усеагульнага і Міжнароднага конкурсаў піяністам І. Алоўнікавым, з вядучым нашым кларнетчыстам Г. Забарам! Яны ўбагачаюць студэнтаў неацэнным вопытам, даючы магчымасць бываць на чарнавых рэпетыцыях, далучаюць да практычнага жыцця ў будучай прафесіі.

Між іншым, менавіта наяўнасць у рэспубліцы лідэра мастацтва народна-харавога спявання, сталага практыка — Міхася Дрынеўскага, кіраўніка Акадэмічнага народнага хору БССР, дазволіла нам з гэтага года адкрыць спецыялізацыю па народна-харавых спевах. Дасюль БДК рыхтавала толькі харавікоў-«акадэмістаў», якіх перакваліфікаваць у «народнікаў» без выдаткаў складана. А патрэба ў высокакваліфікаваных кадрах харавікоў-«народнікаў» у нас досыць вострая.

Не менш вострая праблема падрыхтоўкі музыкантаў для эстрады. Ды зноў жа, дзякуючы энтузіязму аўтарытэтнага дырыжора М. Фінберга ў БДК уведзена і пашыраецца эстрадная спецыялізацыя. Першыя выхаванцы ўвайшлі ў склад Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, створанага ў 1987 годзе: кіруе ім гэты ж дырыжор. Думаю (і такога меркавання — многія музыканты рэспублікі), што ёсць усе падставы студэнцкай духавы аркестр пад кіраўніцтвам А. Берына зрабіць базай для Дзяржаўнага духавога аркестра БССР, стварэнне якога намечана на 1988-89 гады. Пра гэта, дарэчы, «ЛіМ» апублікаваў асобны і вельмі слушны матэрыял М. Волкава (гл. нумар за 30 кастрычніка г. г. — Рэд.).

— Перамены на цяперашнім часе адбываюцца імкліва... А вось як вы, Міхал Антонавіч, уяўляеце сабе агульную перспектыву развіцця кансерваторыі, якім чынам будзе мяняцца яе аблічча ў цэлым?

— Думка пра перспектывы неадлучная ад мары. Як жа інакш? І наша кансерваторыя

чанне будучых музыкантаў, калі б кансерваторыя і школа, што існуе пры ёй, мелі агульнае кіраўніцтва, адзіны педагагічны калектыў, адзіную вучэбную праграму!

— Даравітае дзіця, паступішы ў школу, пераходзіць з класа ў клас і гэтак жа арганічна, без уступных экзаменаў, прадаўжае вучыцца ў кансерваторыі, толькі класы ўжо будуць называцца курсамі...

— Іменна! Тады, стварыўшы збалансаваную вучэбную праграму, можна будзе вызваліць нямала часу для больш шырокага знаёмства, скажам, з літаратурай, з сумежнымі мастацтвамі. А то ў выніку несакардынаванасці праграм узнікаюць нейкія неабавязковыя паўторы, якія тармазяць навучальны працэс. Навошта, напрыклад, сальфеджыю, якое выкладаюць у школе ў досыць поўным аб'ёме, «паўтараць» яшчэ і ў кансерваторыі амаль у тым жа аб'ёме? Гэта прадмет, які мае быць засвоены будучымі музыкантамі на пачатку навучання, і трывала. Тое самае магу сказаць і пра курс гісторыі рускай музыкі: засвоенае выпускніком ССМШ фактычна паўтараюць праграмы кансерваторыі. А ў выніку мы выпускаем, за рэдкім выключэннем, у літаральным сэнсе вузкіх спецыялістаў, якія часцяком проста не ведаюць літаратуры, выяўленчае мастацтва. Мы павінны рыхтаваць культурна адукаваных людзей!

— Але ж не ўсе, хто паступае ў ССМШ, вытрымліваюць інтэлектуальныя і эмацыянальныя нагрузкі навучання. Далёка не ўсе «дацягваюць» нават да восьмага класа...

— Таму пры кансерваторыі павінна функцыянаваць і вучылішча для тых, хто не здатны вытрымаць напружанае навучанне па праграме «школа — ВНУ». Выпускніку вучылішча будзе выдавацца дыплом аб сярэдняй музычнай адукацыі з правам выкладання адпаведных дысцыплін, а пры жаданні прадоўжыць навучанне маладыя людзі змогуць паступіць у БДК на агульных асновах, здаючы экзамены.

— Міхал Антонавіч, а якім, на вашу думку, павінен быць статус музычнай школы-сямігодкі, звычайнай дзіцячай музычнай школы?

— На жаль, ДМШ даюць пакуль вельмі мала ў плане падрыхтоўкі і вылучэння перспектывіных вучняў. Музычная школа — гэта ўсё ж такі спецыяла, і нельга, я лічу, адцяняць яе дзверы для ўсіх жадаючых займацца музыкай. А ёсць у многіх ДМШ менавіта гэтка арыентацыя. Ператвараць ДМШ у «лікбез» — проста марнатраўства, такая мая думка. Эстэтычную адукацыю, элементарную музычную падрыхтоўку чалавек павінен набываць у звычайнай агульнаадукацыйнай школе, а гэтага, на жаль, у нас пакуль няма. Я лічу, што ў выхавальным працэсе павінна быць адзіства літары, лічбы і

бок эстэтычнай нявыхаванасці, глухаты!

Што ж датычыць узаемаадносін кансерваторыі з ДМШ і музвучылішчамі... Нам трэба больш уплываць на педагогаў гэтых навучальных устаноў. Часцей наведваць туды, праводзіць адкрытыя ўрокі, перадаваць свой метадычны вопыт. Праслухоўваць навучэнцаў, звяртаючы ўвагу на таленавітыя. Ведаць, хто ў нас ёсць, і прагназіраваць кантынгент будучых абітурыентаў музычнай ВНУ. І яшчэ я лічу, што выкладаннем музыкі, харавых спеваў у школах павінны займацца выпускнікі БДК. Слушна ставіцца пытанне пра адкрыццё ў нас музычна-педагагічнага факультэта.

— Міхал Антонавіч, а ці блізкія да рэальнасці вашы мары, пажаданні?

— Цяперашні час вельмі спрыяе самым дзёрзкім і хуткім пераменам. Гэта ж не так даўно вакол многіх нашых праблем у розных інстанцыях вяліся працяглыя і кволяры размовы, і ўрэшце рэшт, тое ці іншае пытанне «класлася пад сукно». Цяпер жа нам ахвотна ідуць насустрач, у кіруючых органах культуры рэспублікі стаяцца да нас зацікаўлены, разуменчыя значэнне і месца адзінай на Беларусі музычнай ВНУ як аднаго з цэнтраў нашай духоўнай культуры. Гэтую зацікаўленасць, як я ўжо гаварыў, мы адчулі, вырашаючы праблемы матэрыяльнай базы, якая вызначае ў жыцці творчым вельмі многае...

— І ў ПЕРСПЕКТЫВАХ жыцця творчага...

— Так, і ў перспектывах. Дарэчы, развіццё нашай ВНУ, мяркую, немагчыма без трыадзінаства «студэнт — педагог — матэрыяльная база». Што зроблена і што мае быць зроблена ў гэтым плане? Стражэйшы стаў крытэрыў узроўню спецыяльных ведаў і агульнакультурнай падрыхтоўкі абітурыентаў БДК. Забронены ўмоўныя пераводы на наступны курс, экзаменатары атрымалі магчымасць ставіць «неуд» студэнтам-недарэкам, не паглядаючы палахліва на дэканат, бо скасавана колішняя залежнасць паміж колькасцю прафесарска-выкладчыцкага складу і колькасцю студэнтаў. Пайшлі мы сёлета на эксперымент, даўшы групе студэнтаў вольнае наведванне заняткаў: паглядзім, якія будуць вынікі зімовай сесіі. Складзены індывідуальныя графікі заняткаў для студэнтаў сямейных і для тых, хто ўдзельнічае ў рабоце канцэртна-тэатральных арганізацый. Адмянілі куратарства: бо хто ж як не педагог па спецыяльнасці праводзіць са студэнтам ільвіную доўгу вучэбнага і нават пазавучэбнага часу! Каму ж як не яму, старэйшаму калегу, настаўніку, адказваць за фарміраванне асобы маладога музыканта — у самым шырокім сэнсе?

НОВАЕ БЕЗ... НАВІЗНЫ?

Графіка на выстаўцы
«Краіна Саветаў»

Першае ўражанне ад графічнага раздзела рэспубліканскай выстаўкі «Краіна Саветаў» быццам бы небагое. Ён падобраны з веданнем справы, мастакі прадстаўлены характэрнымі для сябе творамі, усё, здаецца, бездэкорна: тых парушэнняў тусту і сэнсу, якіх дастаткова ў раздзеллах жывапісу і скульптуры, тут амаль няма...

І, разам з тым, чамусьці адольвае мяне на выстаўцы нейкая настальгія па днях мінулых. Па тых самых, калі мы, маладыя яшчэ мастацтвазнаўцы, ішлі на выстаўкі — не пабаюся быць банальным, — які на сустрэчу з сябрамі-аднадумцамі, ішлі паспрацаваць, падыскутаваць наля выстаўленага ў экспазіцыі твора, які кранаў цябе за жывое — няхай нават ён і не быў тэхнічна дасканалым. А гаварыць было пра што. Так, наша маладоць супала з сапраўдным выбухам мастацтва 60-х, прынамсі, мастацтва графікі: з'явіліся серыі «Майстры», «Партызаны» і «Купальскія» ілюстрацыі А. Кашкурэвіча, «Здабытчыкі», «Памяць» і «Белы кантынент» Г. Паплаўскага, «У. І. Ленін» М. Бельскага, «Партызанская сюіта» М. Гуцёва, «Беларускія песні» А. Паслядовіч, ілюстрацыі да паэмы У. Маякоўскага «У. І. Ленін» В. Шаранговіча...

Паглядзеўшы экспазіцыю «Краіны Саветаў», задаў сабе пытанне: што сёння для графікі вызначальнае? Навізна форм? Здаецца, яна досыць разнастайная. Думаю, нестасе графічнаму раздзелу зусім іншага: менавіта навізны сэнсу. Праўда, пэўныя «гарачыя» тэмы ў экспазіцыі прадстаўлены (аркушы У. Рамейкі, С. Волкава, В. Мікіты), але здзівіць яны нікога не маглі: надта падобныя на ўчарашнюю газету.

Сённяшняя газета, між тым, стала цікавейшай за графіку, яна адкрывае нам мноства праблем, перад якімі губляюцца аловак і разец мастака. Нават плакат, за рэдкім выключэннем, выглядае слабым ценем сучаснай публіцыстыкі.

На жаль, даўно мы перасталі суадносіць убачанае на выстаўках з рэальным нашым жыццём, з яго клопатамі, пытаннямі. Ставімся да мастацтва вельмі проста: паглядзелі — добра. Ці не таму, што выстаўкі апошніх гадоў трывала аддзялілі выяўленчае мастацтва ад сучаснасці, страцілі кропкі перасячэння з ёй?

Графічных работ, у якіх глыбока распрацоўваліся б надзённыя праблемы і сур'ёзныя калізій, на выстаўцы «Краіна Саветаў» таксама няма. Экспазіцыя атрымалася такая беспраблемная, «бесканфліктная», што прымушае прыгадаць усе папярэднія парадна-замілаваныя выстаўкі часоў застою.

Калі шчыра, то нельга не прызнаць, што ёсць спробы прытасаваць графіку да новых умоў існавання. Аднак вынікі пакуль — ці не двухсэнсоўныя. Вылучаныя ў «дзікі» экспазіцыі серыі «Старонкі гісторыі» С. Волкава і «Мір — планеце» Л. Асецкага цяжка «ідэйнай» дамінацыя не вытрымліваюць.

Цыкл С. Волкава спрабуе занатаваць наш складаны час у кантэксце 70-гадовага шляху краіны: тут сабраны дакументальныя аtryбуты і сімвалы эпохі, партрэты гістарычных дзеячаў. Мастак пачынае сваё апавяданне з 25 кастрычніка 1917 года. Натуральна, на аркушы

У. І. Ленін, салдат, матрос, чырвонаявардзец, тэкст звароту «Да грамадзян Расіі». Далей, Аркуш «18 кастрычніка 1921 года», прысвечаны чацвёртай гадавіне рэвалюцыі, з цытатай з адпаведнага ленінскага артыкула. Людзі схіліліся над «Правдой»... Чаму раптам 21-ы год? Але ўрэшце гэта справа аўтара. Наступны аркуш — «25 красавіка 1945 года» (значыць, папярэднія дваццаць чатыры гады: калектывізацыя, індустрыялізацыя, масавыя рэпрэсіі, пачатак вайны — мастак не цікавіцца?) — малодшы сяржант на фоне газеты «Советская Белоруссия» і тэкст загада Вярхоўнага Галоўнакамандуючага войскамі І-га Беларускага фронту... Аркуш «5 сакавіка 1953 года» — смутную чалавек, побач — партрэт «найвялікшага генія чалавецтва»... Так было? Было. Але ўсё ж незразумела. У чым тут сутнасць аўтарскай задумкі? Ліст «12 красавіка 1961 года» — М. С. Хрушчоў і Юрый Гаргарын... Шлях у космас праглядзены... Што тут — канстатацыя гістарычнага факта? У чым сутнасная гістарычная і псіхалагічная сувязь частак цыкла паміж сабой? Якое стаўленне самога аўтара да гэтых «старонкаў гісторыі»? І чаму яго зацікавілі менавіта гэтыя, а не іншыя старонкі? Пытанні шмат...

Больш цэласнай па задуме атрымалася серыя Л. Асецкага «Мір — планеце». Публіцыстычная завостранасць праблематыкі, аб'ектывізацыя адлюстравання, якую нельга нават назваць вобразам рэальнасці, аб'ядноўваюць гэтыя аркушы з мастацтвам плаката. Аднак і тут выпадкова сужаюць ад канкрэтыкі ваеннай трагедыі Наваельні і першага рэвалюцыйнага дэкрэта да плакатна-мантажных абстрактных на тэму «нам патрэбен мір» або «мір дому твайму», якія ператварыліся ў штамп і эмацыянальна не кранаюць. Здавалася б, тэзіс «Мір — планеце» асабліва сугучны нашаму дню, калі сапраўды ясна: каб існаваць, патрэбен мір. Але ці пераконвае гэты пастулат у цыкле Л. Асецкага? Вядома, работа зроблена ў цэлым прафесійна, аднак сухаваты, рацыяналістычны кампазіцыйны прыём, складаны «набор» разнастайных персанажаў, стафажных фігурак, аtryбутыкі, выяўленчых клеймаў і да т. п. зніжаюць жывы пластычны імпульс.

Дэкаратыўным характарам прываблівае цыкл літаграфій «Па Туркменіі» Л. Марчанкі, аднак гэтаму мастаку патрэбна добрае псіхалагічнае ўзрушэнне, каб перайсці ад лагодна-сузіральных экзатычных шуканняў у сферу сённяшніх праблем. Так было ў свой час з Г. Паплаўскім, калі ён ад «цалінных» серыі перайшоў да «Памяці», або з А. Кашкурэвічам: ад «Майстроў» — да «Партызанаў».

Дарэчы, той жа Г. Паплаўскі на выстаўцы працягвае пластычную распрацоўку ўлюбенай «індыскай» тэмы шляхам большай эмацыянальнасці і вытанчанасці, канструктыўнай яснасці малюнка і выразнасці сілуэта. А. Кашкурэвіч жа, ў «Партрэце з японскай гравюрай» віртуозна распрацоўвае праблему будовы аб'ёмаў у прасторы, разам з тым стварае пераканаўчы жаночы вобраз, поўны мяккага лірызму і паэтычнасці.

З эмацыянальнай аддачай «пагружаецца» ў матэрыял У. Басалыга, раскрываючы ў вобразах старажытнай беларускай архітэктуры глыбокую маральную аснову.

І тым не менш...

«Індыйскія» работы Г. Паплаўскага, аркушы П. Дурчына, Л. Марчанкі, У. Басалыгі, А. Лось, У. Самачэрнава — гэта хутчэй паўтарэнне пройдзенага, чым спроба зірнуць на свет паноўнаму. Дзесяць гадоў назад той жа У. Басалыга выставіў серыю малюнкаў пярэм «Помнікі дойлідства Беларусі», М. Гуцёў — акварэль «Вечар на Нарачы» (цяпер — «Нарачанская гладзь»), М. Карпук — «Сельскі пейзаж» (цяпер — «Ушакі пейзаж»). У той жа звыклай каліне, што і раней, сёння працуюць і І. Немагай, С. Герус, Ф. Гумен, В. Ткачук, С. Раманаў, У. Садзін... Можна, графіка спынілася на перажыванні? Тады чаму ў каталогу выстаўкі пазначана так многа твораў, якіх у экспазіцыі... няма? Дзе яны, гэтыя серыі — «У. І. Ленін з намі» А. Александровіча, «Рудабельская рэспубліка» Л. Асецкага, «У. І. Ленін» М. Басалыгі, «Гэта мілае гарадское жыццё» А. Кашкурэвіча, новыя творы В. Шаранговіча, Н. Паплаўскай, Б. Кузьмічова, Ю. Герасіменкі-Жызнеўскага, прапанаваныя мастакамі на выстаўку?

Так, у экспазіцыі амаль няма работ высокага класа. Затое завельмі твораў проста невыразных, інертных, вялікіх — асабліва, калі яны прысвечаны вытворчай тэматыцы. Прычын тут многа. Галоўная, бадай, у тым, што, адмаўляючыся востра перажываць супярэчнасці і драматычныя калізій жыцця, пазбягаючы рабіць уласныя высновы, многія графікі прыцішваюць голас сумлення, дазваляюць ленавацца сваёй душы. Атрымліваецца, што лягчэй і прасцей зрабіць серыю аркушаў пра які-небудзь экзатычны рэгіён, цыкл вытанчана-прыгожых пейзажных акварэляў для «хатняга інтэр'ера» або паказаць сваю віртуознасць у пейзажным малюнку алоўкам, чым, скажам, паехаць у раён Чарнобыльскай АЭС, як гэта зрабіла група маладых жывапісцаў... Відаць, «падарожніцтва» у мінулае многа лягчэй, чым паспрабаваць асэнсаваць драму сённяшняга...

Таму і вабяць работы некаторых маладых графікаў, якія імкнучца знайсці свае сучасныя вобразна-пластычныя тэмы, асацыятыўныя хадзі, як К. Вешчанка ў «Подыху стагоддзя», С. Балёнак у «Белай вароне», У. Лукашук у «Пераадоленні», В. Камароў у «Адзіноце», У. Вішнеўскі ў «Будаўніцтве чалавека», С. Сіплевіч у «Імкненні».

На жаль, у кантэксце сёлетняй экспазіцыі нават самыя удалыя твораў нібы пажухлі, зраўняліся з рэчамі іншага складу. Зададзены тон «добрапрыстойнасці» нівеліраваў тое лепшае, што ёсць на выстаўцы. На першы план вылучаецца не сапраўдны гістарызм, на які прэтэндуюць гравюры Г. Кіслёва, не псіхалогія, не чалавечая сутнасць мадэлі, як заяўлена ў партрэтах І. Немагай, В. Губарова, І. Сазонава, М. Будаева, А. Рыбчынскага, М. Рыжыкава, а знешнія, «літаратурныя» асацыяцыі. Эмацыянальнае напружанасць падмяняецца наборам інфармацыйных знакаў. Нават, на першы погляд, манументальна-экспрэсіўны партрэт Г. Паплаўскага з серыі «Барацьбіты за мір» не дасягаюць той духоўнай аддачы, той сілы выразнасці, якой чкаеш, чытаючы назвы аркушаў — «А. Адамовіч», «В. Быкаў», «Э. Клімаў»... Непрытоенасці першых уражанняў, пафасу «першадотыку» нестасе і акварэлі, якой на выстаўцы няма. Эмоцыі большасці аўтараў застаюцца «па-за дужкамі» твораў і таксама падмяняюць

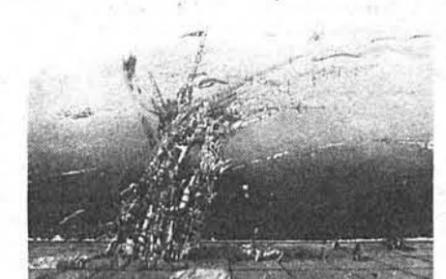
це — пасійным «знаходжаннем» мастака ў ландшафце. Адпаведна і глядзяч не хвалюецца, не суперажывае, а слізгае позіркам па панарамах, дэталлях, дробязях. Дарэчы, заўважаеш пэўныя мета-марфозы акварэлі: у творах І. Пратасені, Я. Батальёнка, Я. Жыліна, А. Шыёнкі прыкметнае імкненне да карціннай завершанасці. Пры такім падыходзе губляецца каштоўная ўласцівасць акварэлі — саюз пацучыя з іх пластычнай інтэрпрэтацыяй.

У цэлым спадабуся мне раздзел плаката. Некаторыя з твораў экспазіцыі, на мой погляд, дасягнулі высокага ўзроўню. Сярод іх — актуальныя работы У. Жука, У. Крукоўскага, У. Васюка, У. Цеслера. Па-ранейшаму цікава працуюць М. Стома, Л. Кальмаева, С. Сарнісаў...

Аднак, як заўважыў старшыня секцыі плаката У. Жук, «нашы плакатысты паноўнаму яшчэ не навучыліся працаваць, а па-старому не жадаюць». Адсюль і якасныя няроўнасці гэтага раздзела, адсюль і стэрэатыпы, штамплы ў мастацкіх рашэннях. Але плакатысты ўсё ж здолелі «удыхнуць» ва ўсю рэспубліканскую выстаўку струмень жывой сучаснасці.

Што можна ў заключэнне сказаць пра графічныя серыі, цыклы, аркушы, якія ўвайшлі ў юбілейную экспазіцыю? Быццам бы тут — усё роўна, усё правільна. Але гэтая цыхая плынь мне задавальнення не прынесла. Бо сучаснай творчасці патрэбна не фіксацыя факта, няхай нават вельмі важнага, патрэбна зусім іншае: асэнсаванне — глыбокае і шчырае — гісторыі і сучаснасці, якое народзіць графічныя цыклы-лэсы, серыі-споведзі, акварэлі-вобразы, малюнкі-перажыванні. Беларуская графіка сёння мае патрэбу ў навізне, дакладней, у абнаўленні. Мае патрэбу ў рызыцы, эксперыментах, раскванасці форм, прыёмаў, метадаў. Інакш не дасягнуць ёй тых вышынь, якія вывелі нашу нацыянальную графіку дваццаць гадоў назад на міжнародную арэну.

Барыс КРЭПАК.

К. ВАШЧАНКА. Подых стагоддзя.

М. СТОМА. СЭУ: мір, прагрэс, працітанне!

А. КАШКУРЭВІЧ. Партрэт з японскай гравюрай.

3 ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Павел ПРУДНІКАУ

● Час нас лечыць, час нас і калечыць, што не кожны здольны зразумець. Зніжне ранак, надыходзіць вечар. Блякне раптам сонечная медзь.

Луг цвіце, і дрэвы пладаносыць, і над грэчнай кружакца раі.

А ў душу залазіць ужо восень... І ты зноў — у пекле, не ў раі.

Ты здаешся парасткам зялёным, А на справе — састарэлы дзед.

Час-цягнік праносіцца шалёна, Застаецца толькі дымны след!..

Хоць жыццё й частуе міражамі і бывае часам пеціцца нас, Ды часцей нас абдымае замець і прыносіць тысячы абраз...

● Як абрыдлі вы мне, прайдзісветы! Немагчыма ад вас уцячы.

● І «вучоныя» вы, і «паэты», І «палітыні», і «ўрачы».

Колькі вас развалюся на свеце! Атруцілі, спрытнілі, жыццё! Быццам вас паразвеў вецер І узброіў калючым асцём.

Дзе б знайсці такі сродак нам зручны, Што б ён змог нас пазбавіць ад вас? Можна, злосьць з дабрастой неразлучны? Хай рассудзіць тут людзі і час.

● Біў калісьці ў грудзі кулакамі: — Я з народа выйшаў, патрыёт! А трымаў за пазухаю камень, Зычыў добрым людзям эшафот.

Асушаў ты рэкі і балоты — Рабаваў прыроду спаквалы. Гаварыў:

— Зазяе пазалотай Збавына на «знойдзеных палях».

Дыфірамбы пеў ты і жывіцы — Той крыві, што высмактаў з сасны. І не даў ты ранам загіацца, Як зароў ты голасна, услых:

— Хто дазволіў лес губіць і рэні? Хто збядніў зарэчныя лугі? Бо яны ж служылі чалавеку, З імі мы не ведалі тугі.

Вось які ты ёсць перабудоўшчык: Куды дзьмухне вецер — там і ты. І крышыш адкрыта на ўсю плошчу Аб сумленні аж да хрыпаты.

Міхасю СКРЫПКУ—80

13 лістапада спаўняецца 80 год з дня нараджэння пісьменніка Міхася Скрыпкі. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Паважаны Міхаіл Аляксандравіч! Ад усяго сэрца вітаем Вас, актыўнага члена сатырычнага цэха нашай літаратуры, у дзень Вашага 80-годдзя!

На працягу многіх гадоў Вашы байкі, вершы, апавяданні і гумарэскі сістэматычна з'яўляліся на старонках рэспубліканскага перыядычнага друку, гучалі па радыё.

У нацыі 50-х — пачатку 60-х гадоў выйшлі з друку Вашы кнігі «Сатыра і гумар», «Мая хата не з іраю», «Пад карань», «Усякі бывае».

«ЧАЛАВЕК І Ё ТЫМ ПАЗНАЕЦА, З ЧАГО СМЯЕЦА»

Я ведаю пісьменніка-гумарыста Міхася Скрыпку даўно — прыкладна, з таго часу, калі ён, тады выкладчык беларускай мовы і літаратуры ў Туранскай сярэдняй школе на Пухавічыне, пачаў прыносіць у рэдакцыю часопіса «Маладосць» свае байкі, гумарэскі і нарысы аб юных героях Вялікай Айчыннай вайны. Памятаю, як аднойчы, калі я з кнігарні прынес кніжку «Вытокі песні» — аўтабіяграфіі нашых пісьменнікаў, сустраўся Міхась Аляксандравіч і сказаў: «А, браце, тут ёсць і мой жыццёпіс». Давай табе зраблю аўтограф...»

Пасля мя не раз сустраліся ў Каралішчавічах, і ў нас былі неаднойчы доўгія і шчырыя размовы аб жыцці і літаратуры, і мне многае адкрылася ў гэтым чалавеку.

У прырададзень 80-годдзя з дня нараджэння Міхася Аляксандравіча я пагутарыў з юбілярам, і першае пытанне было аб тым, калі і як быў выбраны ім жанр гумару і сатыры, у якім ён ужо не навічок — з часу выдання першай кніжкі мінула блізка трыццаць гадоў...

— Мая першая кніжка «Сатыра і гумар», — выдадзена ў 1958 годзе. У тым жа годзе быў прыняты ў члены Саюза пісьменнікаў. А пачаў пісаць вельмі рана. Яшчэ вучнем шостага класа ў Багушэвіцкай сямігадовай школе напісаў камедыю «Штукары», якую паставілі мы на месцачовай сцэне. П'еса мела вялікі поспех. Увесь збор быў у карысць аўтара. Мне накупілі абшывы — кашулю, чаравікі і шапку. Праўда, на штаны не хапіла, даваўся хадзіць у даматканых... Складаў вершы, пераважна гумарыстычныя, дэкламаваў са сцэны, любіў вершы Дзям'яна Беднага, Якуба Коласа, А. Дзеркава, Паўлюка Труса, байкі К. Крапівы, чытаў сцяжынам раздзелы з яго «Вібілі».

З 1927 года М. Скрыпка — член літаратурнага аб'яднання ў Рагачоўскім педтэхнікуме, куды ён паступіў пасля заканчэння сямігадкі. Тут быў асяродкам новай савецкай культуры, якую неслі маладыя энтузіясты з гучымі народнай. З'явіліся новыя сябры — Аляксандр Сінічкін, які потым стаў пазтам Алесем Жаўруком, Аляксей Зарыцкі, Фёдар Куляшоў, Юліян Пшыроў, якія ўжо друкаваліся ў раённай газеце.

У той жа час у Бабруйску адбыўся першы злёт маладнякоўцаў, куды ўвайшлі і рагачоўскія літаратары. Міхась Скрыпка ўпершыню ўбачыў Міхася Лынькова — рэдактара акруговай бабруйскай газеты «Камуніст», пазнаёміўся і з братам М. Лынькова — Рыгорам Суніцай, пісьменнікам і пазтам Барысам Мікулічам, Я. Хмелем, Я. Валасевічам і іншымі.

Да 1927 года адносяцца першыя надрукаваныя дэбюты ў літаратурным дадатку да часопіса «Камуніст» — «Вясна» і ў зборнічку філіі «Удзім».

Лепшыя Вашы творы як у жанры паэзіі, так і ў жанры прозы трапілі ў дасціпна вырываючы і высмейваючы негатывныя з'явы нашага жыцця — бюракратызм, безадказны адносіны да сваіх абавязкаў, хабарніцтва, гультайства.

Вы напісалі камедыю «Чорт памог» і сцэнарый кароткаметражнай тэлекамедыі «Анакдзім», пастаўленай у 1963 годзе, антырэлігійны нарыс «Сцеражыцца цемрашалаў», кніжку апавяданняў для дзяцей «Дзіва ў рэшаце».

Але, да якога жанру Вы ні звярталіся б, Вы ніколі не забывалі пра сатырычны мініяцюру, байку, вершаваны фельетон, якія потым сілалі Вашы кнігі «Сатырычны калаўрот», «Ад смеху не ўцячэш», «Пад смешнай вясёлнай», «Злазье — прыхалі».

Як вынік шматгадовай працы ў жанры сатырычнай паэзіі сёлета выходзіць кніга Вашых выбраных твораў «І з перцам і з сэрцам».

Вашаму пяру належыць шэраг перакладаў з рускай і ўкраінскай моў. Вы пазнаёмілі беларускага чытача з паасобнымі вершамі Твардоўскага, Маршана, Міхалкова, Барто, Алейніка, Астапа Вішні, Глазавога і іншых.

Горача віншуючы Вас з 80-гадовым юбілеем, жадаем Вам, дарагі Міхаіл Аляксандравіч, добрага здароўя, творчага настрою і вясёлага налючага смеху, ад якога не знаходзілі б сабе месца бюракраты і прыстасаванцы».

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

Многія гады Міхася Скрыпка настаўнічаў — у даваенны час у школах Рагачоўшчыны, на Поўначы, у Сталінградзе. Пасля вайны — у школах Асіповіцкага і Пухавіцкага раёнаў. За плячыма — трыццаць гадоў настаўніцтва, і гэта, вядома, не магло не знайсці адбітку ў творчасці.

— Мяне і цяпер, на рубяжы васьмідзесяці гадоў, — называе юбіляр, — хвалюе і турбуе школа — выхаванне пакалення, якому жыць і тварыць свет без ядзернай войнаў і прыніжэння чалавечай годнасці.

З радасцю і надзеяй успрыняў я перабудову, для сатырыкаў і гумарыстаў цяпер — адкрытыя дзверы. Мне даспадобы словы Мікалая Васільевіча Гогала: «Смеху баіцца нават той, хто нічога не баіцца». І я імкнуся ў сваіх мініяцюрах і гумарэсках, у вершах і байках не прыніжаць чалавека, а падымаць яго, абуджаць веру ў свае сілы. «Чалавек і ў тым пазнаецца, з чаго смяецца». Пішы такія кнігі, якія не залежаюцца, а ідуць да чытача.

— Яшчэ адно пытанне, Міхась Аляксандравіч. У час мінулай вайны ўдзельнічаў ты ў партызанскім руху, быў і на фронце. Калі ласка, колкі слоў пра творы, патрыятычнай тэматыкі...

— Есць дзве апавесці. Першая — «Пакуль б'еца сэрца» пра Алёшу Галасевіча, які прыйшоў у наш партызанскі атрад імя Ізоха... Яго бацькоў немцы расстралялі, а ён з меншым брацікам — чатыры гады — уцёк. Быў вельмі смелым разведчыкам. А браціка Колю адправілі за лінію фронту. Алёша загінуў пасля вызвалення, падарваўшыся на міне. Праз 34 гады знайшоўся той брат, ён жыў у Расіі, нават пад іншым прозвішчам. Дапамагла апавесць, якая была перакладзена на рускую мову. Мне прыемна, што цяпер у Мінску ёсць піянерская дружына імя Алёшы Галасевіча.

Пра дзяцей — ахвяр вайны і апавесць «Калі завіталі верасы».

І ў кнізе «І з перцам і з сэрцам» ёсць раздзел «З партызанскага гумару». Напісаны шэраг нарысаў пра юных герояў мінулай вайны.

— Ці задаволены пісьменнік сваім лёсам, ці ўсё, што задумана, зроблена? Ці не стаміўся сатырык ад працы?..

— Тое, што зроблена, — адказаў, — на судзе ў самага справядлівага крытыка-чытача. Ад працы не стаміўся. Працуецца, як і раней...

— А што параіш, Міхась Аляксандравіч, ад сумы і хандры, на якія скардзіцца песімісты?

— Гумар. Балзам, да таго ж бясплатны!

Што ж, наперад — смехам па агрэхал!

З юбілярам гутарыў Сцяпан КУХАРАЎ.

НЕ БУДЗЕМ сцвярджаць, што перадачы БТ глядзяць адны аптымісты. Відаць, нямала сярод глядачоў і «песімістаў» (глядзі «ЛіМ» за 23 кастрычніка). Бо толькі невясёлы чалавек здолее да канца глядзець дрэнную перадачу, а потым дэслаць скаргу на тэлебачанне.

Між тым пошта «песімістаў» расце, пра што можна даведацца з тых жа перадач БТ, якое апошнім часам стала больш шырока знаёміць глядачоў са сваёй карэспандэнцыяй (што дадае аптымізму).

Каб зрабіць выснову, што «мясцовае тэлебачанне горшае за цэнтральнае», не трэба быць ні песімістам, ні заўзятым тэлеаатарам. Варта ўбачыць разгублены твар дыктара-ста-

па рытме, сумнае, безаблічнае.

Цікавай абячала быць перадача, названая «Актуальны дыялог». Чалавек і навукова-тэхнічны прагрэс — аб праблемах, якія перажывае наша эканоміка сёння. Прымеркаваная да семінара «Прафсаюзы і навукова-тэхнічны прагрэс», які праходзіў у Мінску, гутарка эканаміста, па сутнасці, была скамежана рэжысёрскім «прыёмам». «Аздабляючы» сур'ёзную і цікавую гаворку мантажнымі перабіўкамі (у якіх знаёмлілі з удзельнікамі семінара — прадстаўнікамі італьянскіх прафсаюзаў), нам не далі магчымасці засяродзіцца на яе змесце. У выніку — дыялог не адбыўся.

На жаль, гутарка за студыйным сталом, праілюстраваная «карцінкай», — пакуль што самая частая форма перадач, нават тых, што пазначаны новымі рубрыкамі. Свае магчымасці тэлебачанне выкарыстоўвае яшчэ вельмі сціпла. Ці не адсюль — аднастайнасць, статычнасць праграм «Я і мы», «Дом і гаспадар», «Час пісьма» і іншых?

Праўда, тут варта зрабіць адну істотную заўвагу. Не першы год выходзіць у эфір «Сустрача для вас», якая прыхільна сустракаецца глядачом. Яркіх суб'ядзінкаў, цікавых людзей запрашае для гутаркі пастаянны аўтар перадачы А. Радзюк. У кастрычніку нас пазнаёмілі з рэжысёрам А. Бялінскім і спартсменкай Н. Картавенкай. За гэтыя знаёмствы, думаю, кожны застаўся ўдзячны тэлежурналістам.

І ўсё ж рэжысёрскае тэлебачанне мае перавагі. Да прыкладу, узяць хоць бы такую з'яву, як «Маладзёжны тэлевізійны цэнтр», пра які глядачы ўжо загаварылі. Чатыры перадачы, паказаныя ў кастрычніку, сведчаць, што яе стваральнікі добра валодаюць сучаснай формай. Раскавана, вольна, з элементамі імпрывізацыі тэлебачанне загаварыла з моладзю.

Але дазволі сабе даць параду аўтарам «МТЦ»: трэба усё-такі пазбягаць другаснага зместу ў дыскусіях. Ці ў моладзі няма сваіх, спецыфічных праблем, акрамя цэн, платы за кватэру і да т. п.? Тым больш, што пра гэта шмат гаворыцца ў іншых перадачах.

Нечаканую тэму закранула іншая праграма, таксама адрасаваная моладзі: «Калі б старасць магла...» Апавяданне пра лёс людзей, якія дажываюць свой век у інтэрнаце для састарэлых, кранула перш за ўсё пакаленне сталае. Кранула за жывое, бо выклікала спачуванне і глыбокую спагуду да герайн. Пра іх распавядалі тактоўна, без сюсюкання і маралізатарства. І яны распавядалі пра сябе — высакародна і з годнасцю. Ніводная старэнькая не папракнула сваю дачку ці сына за тое, што выракліся іх, забыліся на іх, не наведваюць. Маўляў, так склалася лёс...

Якім жа кантрастам прагучалі адказы маладых на адноадзінае пытанне: «Якой вы ўяўляеце сваю старасць?» Усе яны адзін заяўлялі, што шчаслівай, сярод дзяцей і ўнукаў! І не інакш. Менавіта гэтыя інтэрв'ю растлумачылі, чаму перадача была адрасавана моладзі. Рэдка перадача. Часцей мы заклапочаны тым, як дагдзіць маладым, як зрабіць іх жыццё лепшым, як уладкаваць іх дабрабыт.

Дарэчы, пытаннем дабрабыту, сацыяльным праблемам сёння надаецца асабліва важнае значэнне. Таму новы дакументальны фільм БТ «Інтэрнат» можна назваць вострасьчасным. Стужка — пра маладых людзей, дзяўчат і хлопцаў, учарашніх вясцоўцаў, якія прыхалі ў горад шукаць лепшай долі, а апынуліся ў нязвычайных умовах часам малаўтульных інтэрнатаў, зроблена праўдзіва, з ноткамі самастойнасці і запозненага роздуму саміх герояў. Зняты рэпартажна, без ігравых пастановачых момантаў, фільм успрымаецца як добрая сучасная тэлеуспышнасць.

Адметным формай і зместам, узроўнем рэжысуры быў кастрычніцкі нумэр альманаха «Літаратурная Беларусь». Дынамічны мантаж, разнастайнасць сюжэтаў, выхад «на прасторы» (маю на ўвазе інтэрв'ю, узятыя на вуліцы), знітанасць розных тэм жывым камментарыем — усё спрыяла таму, што перадача ўспрымаецца з цікавасцю, на добрай эмацыянальнай хвалі. І магла прыцягнуць да экрану нават песімістаў.

Р. БАКУНОВІЧ,
наш аглядальнік.

АДКАЗ ПЕСІМІСТУ, альбо Што глядзець па тэлевізары...

БТ: разам ля экрана

жора, які чытае просценкі тэкст па паперцы (альбо засяроджана хмурыць бровы, успамінаючы свой маналог), ці ўключыць тэлевізар у хвіліны шматлікіх паўз паміж перадачамі, ці праслухаць чарговую банальшчыну «Нашага каментарыя». Менавіта з такіх «дробязей» і складаецца ўражанне. А яшчэ — са шматлікіх вытворчых гутарак, якія адрасаваны вузкаму колу спецыялістаў і не разлічаны на шырокага глядача.

Не баючыся раззлаваць песіміста, асмелюся назваць перадачы, якія не толькі можна, але і варта было паглядзець, асабліва таму, хто цікавіцца жыццём рэспублікі.

Правёўшы па заданні рэдакцыі амаль тры тыдні ля экрана, магу сцвярджаць, што каля дзесяці перадач па-сапраўдному і ўражвалі, і хвалілі.

Факты і меркаванні? Трынаццатага кастрычніка менавіта пад такой рубрыкай прайшла перадача аб рабоце дзяржпрыёмкі на Мінскім станкабудуначым заводзе імя Кірава — услед за перадачай з Віцебска «Перабудова: вопыт, праблемы» і «Нашым каментарыем».

Абедзве апошнія аптымізму не выклікалі: лексіка учарашняга дня, нуднае маралізатарства, вывераная дэзіроўка крытыкі і самакрытыкі... І раптам яркай, сакавітай, гучнай карцінкай у пакой увярталася жыццё: з сённяшнімі прыкметамі, сённяшнімі праблемамі, інтанацыямі жывога. Рэпартаж з заводскага цэха, па-майстэрску зманціраваны, дынамічны, спатрэбіўся не для таго, каб звыкла адрартаваць аб працоўных дзясятнях, а каб на рабочым месцы сутыкнуць дзве думкі, два меркаванні: ці дапамагае дзяржпрыёмка прадпрыемству, ці яна не патрэбна, бо падмяняе АТК? Назіраць, а правільней, суперэжываць разам з удзельнікамі перадачы было надзвычай цікава нават чалавеку, далёкаму ад вытворчых праблем, — настолькі востра, бескампрамісна гучалі пытанні, настолькі шыра, праўдзіва адказвалі на іх рабочыя і кіраўнікі дзяржпрыёмкі.

На жаль, усе астатнія перадачы «пра вытворчасць» былі на старым узроўні. Нават пад такім сучасным жагоўкам, як «Што перашкаджае перабудове», пайшоў штосьці млявае

Упэўненым рэжысёрскім почыркам, моцнаю рукою прафесіянала была пазначана праграма, прысвечаная 70-годдзю Кастрычніка, якая трансліравалася па Цэнтральным тэлебачанні. Кінанарыс «Савецкая Беларусь», пазбаўлены юбілейшчыны, пабудаваны на канкрэтным матэрыяле, прыцягнуў увагу сучаснай інтанацыяй. Не ўнікаючы канфліктных сітуацый, стваральнікі фільма не сталі ў позу назіральнікаў, а надалі яму асаблівае гучанне і ўласнае адчуванне адказнасці за справы, якія адбываюцца ў рэспубліцы.

Біяграфія рэспублікі, справы і думкі сучасніка непадзельныя з нашай гісторыяй, чарговія старонкі якой пішуцца сёння.

Добра, што і белыя плямы гісторыі набываюць у нашы дні жывыя, сакавітыя фарбы. Маю на ўвазе перадачы, прысвечаныя знакамітым грамадскім дзеячам Ц. Гартнаму, В. Кнорыну.

Вядома, што жанр партрэта вельмі рэдка ўдаецца тэлебачанню, тым больш складана ўваасобіць на экране аблічча гістарычнай асобы. Ці не таму, расказваючы пра Гартнага, тэлебачанне абмежавалася такой сціплай формай, як дыктар у кадры? Добра, што вершы паэта самі могуць расказаць пра яго...

А як расказаць пра вучона-рэвалюцыянера, дзейнасць якога занатавана ў скупых радках дакументаў? Перш за ўсё — узначыць атмасферу, асяроддзе, якое акаляла чалавека. Ідучы менавіта такім шляхам, аўтары перадачы пра В. Кнорына з цыкла «Праметэй» стварылі тэлеатра не шкодзіла б надаць шчырасці. Варта было б, называючы дату смерці Кнорына, без боязі назваць і яе прычыну. Як было сказана пра Цішку Гартнага: «Загінуў у гады культуры асобы Сталіна»...

Адкрыццём новага імя стаў нарыс «Вучоны-даследчык Я. Наркевіч-Іёдка». Імя, якое, па словах аўтараў нарыса, у мінулым стагоддзі гучала ўпоравен з імем Пастэра, сёння аказалася забытым. Доследы вучонага папярэднічалі шмат якім навуковым адкрыццям нашых дзён. Адно пералічэнне іх — цікавейшая інфармацыя.

РУПЛІВЫ СУВЯЗНЫ

У Доме творчасці пісьменнікаў «Іслач» адбылася творчая сустрэча з паэтам і вучоным з Беларускага Янкі Чыквіна.

— Мы вельмі рады, — сказаў Ніл Гілевіч, адкрываючы вечар, — што ва ўмовах братняе Польшчы беларуская нацыянальная меншасць мае магчымасці развіваць сваю культуру, захоўваць сваю самабытнасць, пасылаць сваіх дзяцей у беларускія школы.

Ян Чыквін удакладніў, што ў Беларусі — цэнтры Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы — выдаецца адзін раз у тыдзень газета «Ніва». У кожным яе нумары змяшчаецца старонка для дзяцей — «Зорка». Прыкладна раз у месяц з'яўляецца і старонка літаратурна-мастацкага аб'яднання «Белавена». Апрача таго, штогод выпускаецца «Беларускі календар». Раз у некалькі гадоў выходзіць літаратурны альманах «Белавена» з новымі творами як пачаткоўцаў, так і сталых майстроў беларускага мастацкага слова. З ліку апошніх ужо пяць чалавек прыняты ў члены Саюза польскіх пісьменнікаў, усе яны маюць па некалькі сваіх кніг.

Па просьбе прысутных калег з Польшчы крыху раскажаў пра сябе. Ян Чыквін мае вышэйшую філалагічную адукацыю, якую атрымаў у Варшаўскім

універсітэце, дзе, дарэчы, паспяхова функцыянуе кафедра беларускай філалогіі. Цяпер Ян Чыквін — доктар гуманітарных навук, дацэнт гэтага ж універсітэта, чытае ў ім курс лекцый па тэорыі літаратуры.

Як вядома, у свет выйшлі чатыры паэтычныя зборнікі Яна Чыквіна. Аналізуючы гэтыя кнігі, бачыш, што ўжо ў самай першай з іх малады аўтар зрабіў сур'ёзную залуку на сваё месца ў беларускай паэзіі.

Падборкі вершаў Яна Чыквіна друкаваліся ў перакладзе на польскую мову ў такіх вядомых часопісах, як «Творчасць» — яшчэ тады, калі рэдагаваў яго Яраслаў Івашкевіч, — «Позэ'я» і інш. Пра яго творы пішуць Яцэк Кайтох і Анджей Васькевіч. Апошні прадказваў: паэзія Яна Чыквіна павінна знайсці падтрымку ў літаратурным асяроддзі Польшчы, бо яна не банальная.

У Мінску рыхтуецца да выдання яго зборнік «Кругавая чара», а ў Ольштыне — «Сонечнае спляценне» (па-польску).

Ян Чыквін — і як навуковец, і як пісьменнік — з гонарам выконвае нялёгкае высароднае місію сувязнога двух народаў-братоў, дзвюх суседніх краін, дзвюх славянскіх культур. Характэрна, што ён са сваім сааўтарам Л. Раманюком так і называў свой падручнік па бе-

ларускай мове і літаратуры для VII класа — «Яднае нас дружба».

Апрача таго, наш госць рыхтуе да выдання на польскай мове анталогію сучаснай беларускай паэзіі; нядаўна пераклаў на польскую мову ў часопіс «Вармія і Мазуры» асобныя т-

ры Т. Бондар, А. Вярцінскага, Н. Гілевіча, М. Стральцова, Н. Тулушай. А для нашага часопіса «Полымя» мярнуе напісаць аглядны артыкул пра сучасную польскую літаратуру.

Прысутныя вельмі прыхільна сустрэлі вершы Яна Чыквіна, абмяняліся сваімі думкамі аб

іх. У заключэнне сустрэчы Н. Гілевіч падкрэсліў, што паэтычныя здабыткі Яна Чыквіна маюць агульна-беларускую значнасць, пажадаў яму багацця паэтычнага і навуковага плёну.

Міхал ДУБЯНЕЦКІ.

Ян ЧЫКВІН

ЧАТЫРЫ ВЕРШЫ

На соннай Нарвы вадзе —
Месці струной залатой.
Начну песню гудзе
Апошні казасой.

І дзесьці ў змрочных кустах,
З бягучых у балота ракіт
Чуліва іншы адклінецца птах,
Ды так, што аж сэрца шчыміць.

І — як абрыў — цішыня,
Па якой, як па коўзку леду,
Хтосьці вядзе камя —
Выпіць з Нарвы воду.

Усё магчыма ноччу такой,
Калі вяду так прагна п'юць...
І Нарвы змяняе ртуць
Праткнута стралой залатой.

Дзе прападаюць рэчы вялікіх
людзей:
Галошы Саванаролы,
Анучы Шэкспіра,

Вузэчка каня Аляксандра
Македонскага?

Дзе спачываюць косці
Першых уладальнікаў
Пікі,
Агно
І плуга?

Ці хто памятае
Першыя словы
Мікеланджэла,
Калумба,
Каперніка?

Ды прызнайся перад сабою:
Ці змагі б мы паўтарыць
З апошняй сустрэчы
Хоць два апошняе сказы
Нашых бацькоў?

Муза працы, муза
цярпення і муза віны,
сёстры сясцёр маіх,
пакутніцы Хрыста Навіна,
і вас ужо ўпланавалі
ў атамы тэатр вайны,

і, можа, да апошняга
спектакля
асталася ўсяго гадзіна.

Калі ж агонь успыхне
пахавальны —
не будзе ні бога, ні сатаны.

Бягу з панадворка і ў лясчыне
гіну
Абмыць вочы і рукі ад крыві
зварынай.

А той крык, што ёсць ва мне,
здаецца,
Разам са мною і з рэхам
ўзарвецца.

І птушкі памоўклі, бы дзеці
тыя,
Што ўбачылі вочы ўжо
нежывыя,

Бок акрываўлены, руні
злачыны
І зубы ў пашчы, як швайкі ў
скрынцы.

Бягу з панадворка і радасць
бачу
У сценках пакручастых ды
непрадбачлівых.

Бягу адурманены зноў
заблудзіцца
У сэнсе жыцця і яго таямніцах.

Чатыры дні гасцяваў у Мінску перакладчык рускай і савецкай мастацкай літаратуры з Афганістана Махамед Алем Данешвар (у друку выступае пад псеўданімам Данешвар Зар'яб). Ён прыехаў, каб бліжэй пазнаёміцца з радзімай Васіля Быкава, творы якога пераклаў, рэспублікай, што перанесла велізарныя пакуты ў

— Нарадзіўся ў 1950 годзе ў Кабуле, — гаворыць А. Данешвар. — У канцы 1968 года скончыў ліцэй. Пасля здачы ў студзені 1969 года ўступных экзаменаў у Кабульскі ўніверсітэт паводле вынікаў конкурсу быў накіраваны ў Савецкі Саюз для вучобы ў Маскоўскім аўтадарожным інстытуце. Пасля заканчэння інстытута, у

гала, зборнік апавяданняў Чэхава, «Байкі» Льва Талстога, «Казка пра рыбака і рыбку» Пушкіна, «Чапаеў» Фурманова, «Сэрца аддаю дзецям» Сухамлінскага, «Адплаты чакіецца ў Джэдалаку» савецкага ўсходнааўскага Хальфіна. Пераклаў на родную мову паасобныя творы Леніна, некалькі кніг савецкіх аўтараў на палітычныя тэмы. Цяпер займаюся літаратурнай апрацоўкай перакладаў твораў Быкава «Альпійская балада» і «Дажыць да святання», якія зрабілі Вардак і Ахгар. У план выпуску выдавецтва «Прогресс» на 1989 год уключана аповесць Васіля Быкава «Знак бяды» ў маім перакладзе на дары.

— Вашы ўражанні ад знаёмства з творчасцю Быкава?

— Вайна — шматгранная з'ява. Маршалы глядзяць на вайну як на стратэгію, аўтары прыгодніцкіх твораў імкнучыся паказаць сваіх герояў адпаведна гэтаму жанру. Але самая страшная асаблівасць вайны — як афганец я пра гэта кажу з вялікім болям у сэрцы — яе бесчалавечны трагізм і жудасныя вынікі, з якімі доўга і доўга даводзіцца чалавеку змагацца, адчуваць на сабе іх цяжар. Быкаў якраз і выдзяляе сярод іншых сваім уменнем глыбока зазірнуць у душу чалавека, якая можа разбурыцца або вытрымаць выпрабаванні, уменнем паказаць увесь жах і боль, што прыносіць чалавеку вайна. У гэтым яго моц і вялікая заслуга перад літаратурай. Быкаў для мяне — жывая класіка.

Размова ў нас заходзіць аб аўтарытэтах, аб літаратурных настаўніках — класіках.

— Каго вы лічыце найвялікшым пісьменнікам свету?

— Па глыбіні пранікнення ў чалавечую душу, па майстэрству псіхалагічнага аналізу, на маю думку, Дастаеўскі — самы вялікі пісьменнік свету. Тым не менш, я прыхільнік усёй сусветнай класічнай літаратуры. З паэтаў для мяне самымі дарагімі з'яўляюцца Вялікія персідскія класікі — Фірдаўсі, Хафіз, Хайям, Атор, Румі, Санаі, Саадзі. Хачу падкрэсліць, што любоў да роднай і сусветнай літаратуры прывіта мне старшым братам пісьменнікам Рахнавардам Зар'ябам.

Вядома, што цяпер у Афганістане адбываецца працэс нацыянальнага прымірэння. Я цікавіўся ў афганскага перакладчыка, ці ўплывае гэты працэс на сучасны стан літаратуры, культуры.

— Я бачу тут добрыя адзнакі, — сказаў А. Данешвар. — Напрыклад, калі раней віда-і магнітафонныя запісы спевакоў, якія знаходзяцца на чужбіне з прычыны многіх абставін, былі забаронены для карыстання, то пасля абвясчэння палітыкі нацыянальнага прымірэння гэтае табу, на шчасце, знята. На працягу апошніх год заахвочвалася так званая выхаваўча-патрыятычная, лозунгавая літаратура. І творы такога роду, нягледзячы на адсутнасць у іх мастацкіх вартасцей, публікаваліся. Гэта тэндэнцыя прывяла да з'яўлення пэўных груп пісьменнікаў, якія не вызначаліся як мастакі, аднак паспяхова авалодвалі плошчай на старонках часопісаў і кніг. Цяпер у нашым пісьменніцкім саюзе да праблемы сапраўдных мастацкіх вартасцей ставяцца, у адрозненне ад нядаўняга мінулага, па-новаму. Гэта, канечне,

радасная з'ява. Тым больш, што сучасная афганская літаратура маладая і ад таго, як мы дглядаем гэтае маладое дзіця, залежыць галоўны напрак, будучае нашай літаратуры.

Я вельмі рады быў пазнаёміцца з Беларуссю, з душэўным беларускім народам, займець добрых сяброў, — працягваў госць. — Спадзяюся, што ў наступны раз прыеду ў Мінск з творами беларускіх пісьменнікаў на мове дары. І скажу беларускім сябрам: «Зялёны ліст — падарунак дэрвіша».

Са свайго боку я паказаў госцю зборнік вершаў сучасных афганскіх паэтаў для дзяцей «Ватан — значыць Радзіма». Расказаў, што яго пераклаў на беларускую мову Анатоль Грачанікаў, які ў 1983 годзе ўдзельнічаў у Днях савецкай літаратуры ў Афганістане. Дарэчы, у Афганістане пабывалі таксама Віктар Трасцяцкі, Мікалай Чаргінец. У 1984 годзе адбыліся Дні літаратуры Афганістана на Беларусі, у якіх удзельнічалі Абдула Найбі, Ашраф Азімі, Зарын Андзор, Гардзівал, Зія Дастур, Абдурахім Араз, Махамед Сіддзін Рухі, Пуя Фар'ябі. Да гэтых Дзён выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла кніжку «Афганскія народныя прыказкі і прымаўкі», а ў 1986 годзе ў выдавецтва «Онацтва» выйшаў зборнік афганскіх казак «Дапаможаш ты і табе дапамогуць».

Як кажуць, дар за дар.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

Алем ДАНЕШВАР:

«СПАДЗЯЮСЯ НА НОВУЮ СУСТРЭЧУ...»

час вайны. А. Данешвар наведаў мемарыяльны комплекс Хатынь, Дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, радзіму Янкі Купалы — Вязьку, Літаратурны музей Якуба Коласа, меў гутарку ў Саюзе пісьменнікаў рэспублікі, у якой прынялі ўдзел першы сакратар праўлення Ніл Гілевіч і сакратар праўлення Васіль Зуёнак. Госць цікавіўся ўдзелам беларускіх літаратараў у перабудове, навінкамі літаратуры, у першую чаргу — на ваенную тэму.

Знаёміцца з А. Данешварам бліжэй. Прашу яго сказаць некалькі слоў пра сябе.

1975 годзе, вярнуўся на радзіму — працаваў у Кабульскім аўтамеханічным тэхнікуме выкладчыкам, затым загадчыкам кафедры аўтамабіляў. У 1978 годзе стаў працаваць у дэпартаменце па складанні і перакладу падручнікаў Міністэрства асветы Афганістана. У гэтым жа годзе апублікаваў у часопісе «Эрфан» у перакладзе на мову дары кнігу савецкага пісьменніка Радзія Фіша «Джалалуддзін Румі», што выйшла ў серыі «ЖЗЛ». У 1983 годзе па просьбе выдавецтва «Прогресс» прыехаў на працу ў Маскву. За чатыры гады пераклаў кнігі: «Тарас Бульба» Го-

Часопісы ў лістападзе

«ПОЛЫМЯ»

В. Шырко гутарыць з К. Крапівой — «З думкай аб жыццёвай праўдзе», М. Лужанін разважае аб шліку, прайдзеным краінай, — «Семдзсят».

Пад рубрыкай «Паэтычнае слова Ленінграда» публікуюцца творы М. Дудзіна, Ю. Воранова, А. Чапурова, А. Цакунова, Г. Гарбоўскага, В. Максімава, Г. Марозава, В. Сасноры, В. Кузняцова ў перакладзе П. Макаля, Г. Пашкова, В. Зуёнка, Г. Каржанеўскай, С. Законнікава, В. Макарэвіча.

Друкуюцца вершы С. Гаўрусёва, У. Верамейчыка, Р. Тармоўскага, падборка маладых паэтаў «Вам на памяць сэрп і молат...», пачатак рамана Я. Радкевіча «Закон прыцяжэння».

Спрод іншых матэрыялаў — артыкулы У. Сарокі «Неўміручая спадчына», М. Сташкевіча «Дарога ў будучыню», нарвы У. Міхнюка пра палпечніка Леніна С. Шасцерна — «Партыйны псеўданім — Руслан».

Надзённым праблемам літаратурнага жыцця прысвечаны артыкул В. Каваленкі «Есць арыенціры дзейнасці». Слова пра творчасць Ц. Гартнага (да 100-годдзя з дня нараджэння пісьменніка) гаворыць А. Клячко — «Гары, агонь Кастрычніка!».

Кнігі рэцэнзуюць: Э. Ліпечкі, У. Мікалаеў (І. Ігнаценка, «Літоўская буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя ў Беларусі»), Б. Бур'ян (П. Макаль, «Асенняя пошта лістоты»), М. Вышыньскі (І. Жарнасен, «Ліст да сына»).

Завяршае нумар падборка «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

Да 70-годдзя Вялікага Кастрычніка прапануецца падборка паэтаў братніх рэспублік у перакладзе на беларускую мову. Паэзія прадстаўлена таксама творами В. Зуёнка, В. Лушчы, Я. Міклашэўскага, В. Міхасёнка, «Пабуджаныя» — раздзелы з рамана Г. Далідовіча.

«БЕЛАРУСЬ»

«Рытм паскарэння» — рэпартаж, які вядуць А. Федаровіч і Фімакарэспандэнты.

«Жывое ленінскае слова» — публіцыстычны роздум Н. Маеўскай, «Масіва мая...» — лірычны рэпартаж Я. Гарэліка, Аб зменах у грамадстве і аб

«тармазах» перабудовы разважае дэлегат XXVII з'езда КПСС Л. Чайлытка — «Будпляцоўна без тэбуны».

Публікуюцца творы С. Грахоўскага, Я. Сіпанова, пераклады вершаў паэтаў розных народаў, зробленыя Р. Барадуліным, М. Мятліцкім, П. Макарэвічам, былы С. Глушнёва «Яноўныя футры», заканчэнне гістарычных сцэн І. Шамякіна «Стратэгія», нарвы У. Глушакова «Зямное прыцягненне», літаратурна-крытычны артыкул «Карані еднасці» Л. Гараніна, «Жывая праўда ленінскай думкі» У. Іонана, развагі З. Азгура «Спасціжэнне ісіцыны».

Г. Шупенька ў сувязі са 100-годдзем Ц. Гартнага разважае пра творчасць аднаго з пачынальнікаў беларускай савецкай літаратуры.

«НІМАН»

Гістарычны эцюд у вершах

А. Вярцінскага «Ульянавы і Раманавы» пераклаў Ф. Яфімаў, Вершы В. Лушчы прапануюцца ў аўтарызаваным перакладзе Э. Скобелева.

Друкуюцца заканчэнне рамана «Зеніт» (пер. Т. Шамякінай).

«Німан» сумесна з балгарскім часопісам «Транія» (Плоўдзю) абмярнувае праблемы выжывання чалавецтва ў тэрмаяднаснаму эпоху. На пытанні адназваюць М. Хайтаў і А. Адамчык.

Змешчаны заканчэнне натакта М. Сердзюкова аб дзяржпрывітцы «У канцы лаяльнасці», раздзелы з кнігі У. Ліпскага «Урокі Купрэвіча», артыкул І. Элентуха «Колеры часу і фарбы «выўленчага фронту», літаратурна-навуковы роздум С. Лаўшкіна «Вялікае бачыцца ўсё ярчэй», рэцэнзіі С. Бунчына, А. Каўруса, М. Бацвінкіна, падборка «Учора. Сёння. Заўтра».

Калектыў Аб'яднанай дырэцыі дзяржаўных літаратурных музеяў вынавае глыбокае спачуванне старшаму навуковому супрацоўніку Літаратурнага музея Якуба Коласа Сачанка Т. А. з выпадку цяжкага гора — смерці МАЦІ.

Хоць у Якуба Коласа ў адрозненні ад Янкі Купалы ці Максіма Багдановіча і няма твораў, прысвечаных далёкаму мінуламу Беларусі, аднак гэта ніколі не азначае, што ў яго спадчыне не адбілася гістарычнае жыццё народа. Кожны народ захоўвае ў сабе жывы адбіты сваёй сьмабытай гісторыі, на доўгім працягу якой ён фарміраваўся як адметная з'ява ў чалавечым. І таму зразумела, што ў творчасці сапраўднага нацыянальнага пісьмэнніка не можа не адбіцца гісторыя яго народа. Гэта мы бачым і ў Якуба Коласа. Углядаючыся ў разнастайныя з'явы народнага жыцця, ён адначасова заўважыў і такія, што дзівосна адбілі мінуўшчыну, прычым некаторыя з іх сваімі каранямі ўваходзілі ў вельмі глыбокую старажытнасць.

У гэтых адносінах вельмі характэрны раздзел паэмы «Новая зямля» — «Падгляд пчол». У ім даецца апісанне збору мёду на пасецы галоўнага героя твора Міхала. Прачытаўшы гэта месца паэмы, не можам не задаць пытання: «Навошта было гаспадару на гэты момант збіраць сваіх родзічаў, наладжваць з гэтага выпадку для іх баль і, самае галоўнае, дзяліць між імі мёд? Прычым, робіць гэта не сам гаспадар, а адзін з яго гасцей». Аднак на такое пытанне вядзе нас яшчэ ў родава-абшчынным лад, калі ўсё, у тым ліку і борці, былі ў агульным уладанні родаў, і ўсё здабытае і сабраное, таксама і мёд, дзялілася паміж членамі роду. І як гэта ні дзіўна, такі архаічны звычай змог захавацца ў асяроддзі панямонскіх беларусаў аж да канца XIX стагоддзя і пад прамом Я. Коласа перарос у мастацкую карціну аднаго з самых светлых помнікаў нялёгкага сялянскага жыцця.

У творчасці Я. Коласа адбіліся не толькі пасобныя з'явы мінуўшчыны: у ёй мы бачым мастацкае асэнсаванне ўсяго гістарычнага шляху беларускага народа. У гэтых адносінах асаблівай увагі заслугоўвае лірычны ўступ да III часткі паэмы «Сымон-музыка». Тут выявіўся глыбокі позірк народнага песняра ў родную мінуўшчыну. Ва ўсхваляваным маналогі яна пачынаецца справадана і выступае ва ўсёй сваёй непаўторнай адметнасці. Кожная строфа ці нават радок тут раскрывае ва ўсёй сваёй выразнасці тую ці іншую рашаючую для лёсу Беларусі старонку яе гісторыі.

Найперш паэт бачыць «адвечныя курганы», якія густа ўсыпалі беларускую зямлю і сталі неад'емнай рысай яе пейзажу. Для Я. Коласа яны — «сведкі прошласці глухой», «даўнія спраў вяртаўнікі». На жаль, яны — нямыя сведкі, бо хаваюць у сабе першыя гістарычныя крокі нашага народа, і таму, звяртаючыся да іх, паэт са шкадаваннем зазначае: «Эх, не скажаце ніколі, што казалі вам вякі».

Але па меры далейшага асвятлення Я. Коласам мі-

нуўшчыны роднага краю, голас паэта ўсё больш набывае сумную ноту. І гэта зразумела. Песняра асабліва ўразілі выключна балючыя абставіны беларускай гісторыі і, у першую чаргу, бясконцыя войны, што руйнавалі прасторы радзімы. І прычына іх вядомая. Беларусь, размешчаная на скрыжаванні важнейшых міжнародных шляхоў, была, як сказаў паэт, «спаксай» для многіх заваёўнікаў. Вось чаму

насьце яго прыніжана і мова яго асмяяна». У выніку ўсяго гэтага, як адзначаў далей Лабановіч, аб Беларусі сталі складвацца «шаблонныя» пустыя ўяўленні як аб краіне, што славіцца сваімі балотамі і хваробай каўтуном. А як пранікліва разгледзеў Я. Колас сутнасць рэлігійнай барацьбы, якая пачалася таксама ў сярэдзіне XVI ст. і на доўгі час ахапіла беларускае грамадства. Трэба зазначыць, што ў на-

вала народ, дзелячы яго на католікаў, праслаўных, уніятаў, што цэлыя стагоддзі зацімняла самасвадомасць народа і перашкаджала яго нацыянальнай кансалідацыі. Царкоўная барацьба паглынала лепшыя інтэлектуальныя сілы беларускага народа.

Якуб Колас выразна паказаў, што найперш у выніку рэлігійнай калатнечы ў Беларусі Зрада чорная расла, што папамі і ксяндзамі ў сэрца ніхута была.

Аднак галоўнае небяспека заключалася не толькі ў адрыве ад народа вышэйшых класаў. Ставілася мэта поўнаасцю перайначыць увесь наш народ, пазбавіць яго нацыянальнага аблічча. А для гэтага патрэбна было найперш, як адзначаў Я. Колас у «Новай зямлі», — пераарцаць жывыя звонні, якіх вякі не перавалі на гістарычным перавале.

У канчатковым выніку ўсё гэта рабілася для таго, каб у віры той ашукі, Знішчыць нашы ўсе сляды, Ніх не ведалі ў юнуці, Хто такія іх дзяды.

Разрыў жывой сувязі паміж пакаленнямі па разліку ворагаў і павінен быў прывесці да поўнага знікнення народа.

Звярнуўшыся яшчэ раз да асэнсавання гістарычнага шляху роднага краю ў алегарычнай навіле «Жывая вада», Якуб Колас з гордасцю вялікага патрыёта паказаў, што ніякія непамерныя цяжкасці не змаглі забіць жывую душу беларускага народа і ператварыць яго зямлю ў суцэльнае «мёртвае поле».

У гады Вялікай Айчыннай вайны Якуб Колас зрабіў грунтоўны агляд шматвяковай сумеснай барацьбы рускага і беларускага народа супраць нямецкай агрэсіі. Ён нагадаў аб змаганні Палацкай зямлі, якая стала першай хваляй крыжакіх заваёўнікаў у пачатку XIII ст., і аб бітве на Чудскім возеры ў 1242 г., дзе былі нагалаву разгромлены «псырыцары». Народны паэт асабліва ўвагу звярнуў на Грунвальдскую перамогу ў 1410 г. над тэўтонамі, дзе яскрава выявілася славянскае адзінства, і таму новым Грунвальдам ён называў будучую перамогу над гітлераўскай Германіяй. Расказаў Я. Колас і пра гераічныя справы барацьбы беларускіх пертызанаў у 1918 г. супраць кайзераўскіх акупантаў. Гаворачы аб шматвяковай традыцыі сумеснага рашучага адпору нямецкіх заваёўнікаў, Я. Колас гэтым самым падкрэсліў значэнне гістарычнай памяці як натхняльнай сілы ў змаганні народаў за сваю незалежнасць.

Творчасць Я. Коласа з'яўляецца ў поўным сэнсе гэтага слова мастацкім летапісам свайго часу. У ёй знайшлі сваё адлюстраванне ўсе важнейшыя гістарычныя падзеі на Беларусі. І таму яго неўміручы творы з'яўляюцца адной з крыніц, з якой мы будзем заўсёды чэрпаць веды аб шматгранным жыцці беларускага народа.

Мікола ЕРМАЛОВІЧ.

«ТУТ СХАДЗІЛІСЯ ПЛЯМЁНЫ...»

Да 105-ай гадавіны з дня нараджэння Якуба Коласа

Тут схадзіліся плямёны, Спрэчкі сілаю канчаць, Каб багата адароны Мілы край наш зваляць.

І як сумны вынік гэтага — па роднай зямлі «лілася кроў нявінна», паліўся «набытак», тварыліся «гвалтоўнасці», будаваўся «астрог народу», тапталіся «збажынка з ярынкаю».

Але Беларусь мела не толькі незлічоныя людскія ахвяры і матэрыяльныя страты. Заваёўнікі добра разумелі, што немэгчыма доўга трымаць заваяваны народ пад сваёй уладай, калі не змярціць яго душу і не забіць яго самасвадомасць. Вось чаму, каб наш народ «пад прыгон узляць навек», ворагам патрэбна было «нас цяжка ў сэрца рэніць», «нашы скарбы апаганіць, душу вынесці на здзек». Колькі горкай гістарычнай праўды ўбіраюць у сабе гэтыя Коласавы словы. Сапраўды, з II пал. XVI ст. пасля заключэння Люблінскай уніі ў 1569 г., у выніку чаго былі шырока адчыненыя дзверы ў Вялікае княства Літоўскае для польска-каталіцкай экспансіі, і пачалося ганьбаванне ўсяго беларускага. Беларусы складалі галоўную моц, а значыць і сілу ў гэтай дзяржаве, і таму супраць іх і быў накіраваны галоўны ўдар. Польска-каталіцкія колы добра разумелі, што беларускую мову, якая з'яўлялася дзяржаўнай у Вялікім княстве Літоўскім і на якой было выдадзена шмат кніг, нялёгка будзе пазбавіць яе высокага грамадскага аўтарытэту. І таму яны пусцілі ў ход усе сродкі, каб апаганіць яе і зняславіць. Менавіта з гэтага часу і пачалося выцясненне беларускай мовы з дзяржаўнага ўжытку і ахайванне яе як грубэй і хамскай. А разам з гэтым пачаў прыніжвацца і гонар беларуса, зневажанне ўсіх яго духоўных каштоўнасцей. Галоўны герой трылогіі «На ростанях» Андрэй Лабановіч і бачыў прычыну заняпаду сваёй радзімы ў тым, што «на галаву беларускага народа многа выліта памяць, год-

шай гістарычнай навуцы і літаратуразнаўства яна атрымавае аднаковае асвятленне. У гэтых даследаваннях часта дзводзіцца, што праслаўная царква, якую сапраўды імкнулася выцесніць каталіцтва, была абаронцам нацыянальных і культурных інтарэсаў беларускага народа, але ўсё гэта супярэчыць сапраўднасці, бо праслаўная царква найперш абараняла інтарэсы праслаўных вярхоў беларускага грамадства. І таму зразумела, што калі беларускія магнаты скоры перайшлі ў каталіцтва, праслаўе страціла сваю галоўную сацыяльную апору і пайшло ў заняпад. У апошні час з боку некаторых аўтараў ужо робіцца рэверанс у бок каталіцкай царквы. Маўляў, каталіцызм стварыў у Беларусі шырокую сетку калегій, дзе практычна маглі вучыцца ўсе жадаючыя, ды яшчэ бясплатна. Але ў гэтым і крылася ўся небяспека, бо менавіта з гэтага часу і пачало складвацца ў Беларусі тое парадэксальнае стеновішча, калі разам са святлом стала ісці і цемра. Каталіцызм, шырока прывабліваючы ў свае навучальныя ўстановы беларускую моладзь і даючы ёй веды, у той жа час зацімняў яе нацыянальную свядомасць, адрываў яе ад роднай глебы і выхоўваў яе даволі шматлікую пloidму рэнегатаў, якія рабіліся чужымі для свайго народа, яго культуры і мовы. Вось гэтай аднабаковасці ў паказе рэлігійнай барацьбы і пазбег Я. Колас. Ён паказаў усю шкоду яе для беларускага народа, не робячы ніякіх апраўданняў ні праслаўю, ні каталіцтву, бо іх змаганне паміж сабою, як сказаў паэт, звяртаючыся да роднага краю

у божа імя, У часць косцелаў, царивоў Паміж дзетнамі тваімі Многа легла камяню, Многа выйшла трасяніны, Меч, агонь знішчалі край! З двух бакоў «айцы» дубінай Заганялі нас у рай.

Так, рэлігійная варажасць сапраўды штучна раз'ядноў-

з 16 па 22 лістапада
16 лістапада, 19.50
«ПРАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»
20 лістапада, 18.10
Агляд пошты за тыдзень.
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС «БУГ».

Вы даведаецеся, як рэстаўрыруюць помнікі ў Пружанскім раёне, пачуеце новыя вершы З. Дудзон, пазнаёміцеся з этнаграфічнымі з'явамі мастака М. Маеўскага, пабываеце на свяце «Мелодыі і фарбы роднага краю» ў вёсцы Снокі Брэсцкага раёна.

20 лістапада, 19.00
«БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ». АДКРЫЦЦЕ ФЕСТИВАЛЮ. ТРАНСЛЯЦЫЯ З БЕЛДЗЯРЖФІЛАРМОНІІ.

У канцэрце выступіць адзін з самых маладых музычных калектываў краіны — Дзяржаўны малы сімфанічны аркестр СССР, які ўзначальвае вядомы дырыжор, народны артыст СССР Ю. Сіманю. Прагучаць сімфанічная паэма «Кастрычнік» Д. Шастановіча, сімфанічная карціна М. Мусаргскага «Ноч на Лысай гары», дзве сюіты з балета С. Пракоф'ева «Рамэа і Джульета», ары з класічных опер. У канцэрце прымае ўдзел лаўрэат усеазаўнага і міжнародных конкурсаў Л. Іванова.

Каментатар — Э. Язерская.
21 лістапада, 13.10
«СЛОВА — ПАЗІІІ».

Вершы П. Глебкі чытаюць В. Белавосцік і А. Авернаў.
21 лістапада, 14.30

Канцэрт калектываў мастацкай самадзейнасці органаў унутранага спраў Беларусі — лаўрэатаў Ут Усеазаўнага фестывалю народнай творчасці.

21 лістапада, 17.35
ГАДЗІНА ДАКУМЕНТАЛЬНАГА КІНО. «Наказ». Прэм'ера фільма кінастудыі «Беларусьфільм». Аўтар сцэнарыя і рэжысёр Ю. Лысцяў. Уступнае слова сакратара ПРАУлення Саюза кінематаграфістаў БССР В. Дашука.

21 лістапада, 18.45
«СТАРАДАУНІЯ ПАРКІ БЕЛАРУСІ». Перадача запрашае ў дзівосны свет восені, у Лагойскі і Лошыцкія паркі. Вядучы — журналіст В. Тарас.
21 лістапада, 23.15

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ». Вы пазнаёміцеся з водгунамі гледачоў на выступленне ансамбляў «Сусор'е» і «Сем герц», пабываеце ў музычным клубе «Архенцір», убачыце выступленні груп «Альянс», «Містэр-Твістэр» і інш.

22 лістапада, 13.15
«МУЗЫЧНЫЯ СПЕКТАКЛІ ТЭАТРАУ КРАІНЫ».

Б. Сметана. «Прададзена нявеста». Пастаноўка Аго-Эндрэа Керге, музычны кіраўнік — народны артыст ЭССР П. Лілье. Мастак — заслужаны дзеяч мастацтваў ЭССР Э. Рэнтар.

У галоўных партыях — вядучыя артысты тэатра «Эстонія»: народная артыстка СССР А. Кааль (Мажэна), народны артыст СССР Х. Крум (Еняк), народная артыстка СССР У. Крэц (Міха), народны артыст ЭССР Т. Майстэ (Кецал).

Каментатар — Э. Язерская.
22 лістапада, 19.50

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ». Старадаўнія раманыя спявае заслужаная артыстка БССР С. Гулевіч.
22 лістапада, 23.10

ІНФАРМАЦЫЙНА-МУЗЫЧНАЯ ПРАГРАМА.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЭННІКА»

Р. БАРАВІКОВА. Каханне. Кніга лірыкі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 30 к.

Г. МАРЧУК. Жылі-былі дзед Васільчык і баба Кацярына. Казкі. Мн., «Юнацтва», 1987. — 15 к.

МОЙ РОДНЫ КУТ. Вершы беларускіх паэтаў аб роднай прыродзе. На беларускай і рускай мовах. Мн., «Беларусь», «Мастацкая літаратура», 1987. — 3 р. 80 к.

М. СКРЫПКА. З сэрцам і перцам. Байкі, вершы, фельетоны, мініяцюры. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 1 р. 40 к.

А. ЯКІМОВІЧ. Гордзіеў вузел, альбо Нывыдуманыя гісторыі з жыцця Алеся Пятрашкі. Аповесці. Мн., «Юнацтва», 1987. — 25 к.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01525 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.